

EM. GRIGOROVITZA

DE LA
HOTARE

ISTORII MOLDOVENEȘTI

BUCUREȘTI
„LIBRARIA NAȚIONALĂ“

45.— CALA VICTORIEI.— 47

1905

Prețul Lei 2.

1956

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA „GUTENBERG“ JOSEPH GÖBL
20. — STRADA DOAMNEI. — 20
1905

Inu. A. 34.179

DE LA HOTARE

ISTORII MOLDOVENEȘTI

DE

EM. GRIGOROVITZA

57958

247833

DONAȚIUNE

BUCUREȘTI
„LIBRĂRIA NAȚIONALĂ”

45. — CALEA VICTORIEI. — 47

1905

V
MB

B U
Cota..... 57 935
Inventor..... 56 958

RC175/02

B.C.U. Bucuresti

C56958

OIRĂH GUTMAN

I.

În târgulețul Darabani, cam la o parte de șirul caselor jidovești, ce alcătuiesc oarecum ulița mare a locului, se vedea, acum douăzeci și cinci de ani, colo, lângă pârâu, o hârdughie de casă lunguiață, cu acoperișul de șindrilă verzuie și mâncată de vreme, având câteva ferestruice mici spre fața târgului și două uși spre rachitișul, ce umbria sărăcicioasa clădire. De la acoperișul plecat cam din cale afară, se coborau, în partea din dos, două rânduri de scânduri mohorâte, în chip de șandrama, până chiar la matca pârâului, încât, cine s'ar fi uitat mai cu băgare de samă, înțelegea îndată, că fusese pe acolo cândva o moară. Atât numai, că în loc de

roată și lăptoc se înjghebase din rămășițele de vălătuci și de grinzi un fel de iezătură, în chip de hazna închisă, unde se aduna apa limpede din pârâu și nu curgea mai departe, decât după ce ajungea la vârful ghizdelelor. O scară lată însă împreună această hăzna cu ușa casei de sub șandrama, încât se vedea prea bine, ce rost aveau toate. Era feredeuł jidovesc al târgușorului, vestita *micvã* a credincioșilor neamului Israil, de care ei, ca locuitori de samã din Darabani, s-ar fi putut tot atât de puțin lipsi, ca și de havrã.

Stãpân peste această vajnicã casã de trebuintã, adicã *beder* ¹⁾, era bãtrânul David Bezner cu nepoata sa Ghiti. În odaia, de care ținea și cuhnea, locuiau ei singuri. Tinda cea mare însă era intrare și totodatã loc de desbrãcat pentru cei ce veniau sã se scalde, judecând adicã dupã tapșanele strãmte, așezate rând, cu cuierele de lemn pe la cãpãtie. Din această tindã dai apoi drept în altã odaie și mai mare, având deoparte un cuptor de peatrã și niște lavițe lungi, ridicate în chip de trepte, încunjurate de ciubere și cofțe pentru

1) Bãiaș.

apă și leșie. În cealaltă parte a acestei încăperi, după ușa, ce avea ieșirea spre șandramaua din dosul casei, se afla un habuz de peatră, în care curgea prin două țevi apă din haznaua pârâului. Aici, sau pe timp cald, chiar afară, sub umbra șandramalei, se răco-riau cei cu pielea opărită de para ferbinte a pietrelor cuptorului, stropite din când în când cu o cofă de apă.

Servitori la casă erau bătrâna Smaranda, vădana străjerului comunal Voicu, și feciorul ei, Ion. Sărăcise acești bieți creștini rău de tot și robiau acum de voie de nevoie la jupânul Gutman, baba făcând treabă prin casă, iar flecăul tăiând lemne și cărând la apă. Nu-i venia, — la drept vorbind, — prea la socotială bietului Ion treaba asta, că dă, — vorba ceea, — ce blăstem mai rău poate să deie peste Român, decât să ajungă slugă la Jidani! Dar pe vremile grele din ziua de azi, cine mai întreabă mult, cum se câștigă banul. Și pe jupânul îl știa Ion încă, de pe când trăia tată-său, adică din vremea, când și lui David îi mergea mai bine, fiindcă fusese negustorul cel mai de frunte din Darabani. Și apoi găsia flecăul numai așa prilej, să steie la un

loc cu mama-sa, având amândoi plată nu tocmai rea.

Merhaz mare, adică fereduială cu aburi și cu săpunială, nu se făcea de către credincioșii din Darabani decât o dată pe săptămână, adică Vineria, și atunci bătrânul David cu ai săi, aveau de furcă, până îi da pe toți, spălați gata, în schimbul câtorva gologani. Se întâmpla însă, să le vie și *goilor*¹⁾ din târgușor pofta de a face baie, și atunci se mai potrivea o zi deosebită, de pildă Marți, în care lavițele trebuiau spălate bine. Fiindcă venia uneori și domnul sub-prefect, sau ofițerul cu vameșii de la graniță; sau venia primarul cu perceptorul și cu comisarul, cari nu lipsiau decât rar. Și se furișa printre dumnealor și arendașul moșiei, Herș Goldner, cu un ginere și un văr și cu un unchiu al său, că doară țineau de.... lumea cea bună. Și-i auziai, zicând mereu, ce greu le vine, să se scalde Vineria, împreună cu habotnicii și parșivii târgului. Asta era pentru jupânul David și ai săi, — cum am zice, — venitul cel gros de peste săptămână.

1) *Goi* se numește în limba evreiască orice om de altă lege, prin urmare tot creștinul.

Cât despre Ion, apoi pentru dânsul o zi de aceste făcea cât zece. Că-și căpătuia și el pungulița cu câțiva arginți și pitaci. Adică, cum venia și treaba. Că domnii din târg nu se spălau ei singuri, ci mai puneau pe Ion, de-i săpunia și-i mai freca pe la șele, — așa cu meșteșug, — cum îl învățase într'un rând doctorul de plasă. Și, cum știa să umble Ion cu boierii binișor și cu băgare de samă, — că numai prost nu era el la trebi de aceste, — îi pica mai, mai, dela toți câte o jumătate de franc. La cei dintre musafirii nepoftiți, jupânului Herș, și mai ales socrului său, dughenarului Leibu și băiatului său mai mare, care era călăraș cu schimbul, — când se întâmpla, că se codiau cu bacșișul, — le făcea Ion câte una și încă bună. Că-i pândeia, până se întindeau colo, sus pe laviță, ca să se prăjiască și să-și scarpine pielea mai cu tică și, când vedea, că li-i lumea mai dragă, se apropia repede de gura cuptorului și, neîntrebat, neîndemnat, turna cu iuțeala fulgerului două, trei cofe de apă, peste plita cu bolovani înferbântați. Și îți ieșia o pară groasă și fierbinte ca focul, de mi-i dogoria pe jidovi până la măduvă. Și auziai numai cât vaiet și stri-

găte : «Ce faci, moi Ioane, ce faci? Cine te-a pus? Cine, mă rog? Ești nebun, moi? Vrai să-mi iei pielea, moi? Du-te la dracu, nebun ce ești.....» și câte și mai multe. Pișicherul de primar însă, care știa aceste năzbutii ale hoțului de Ion și avuse vreme, să li facă celorlalți semn cu ochiul, să treacă la o parte, se strica de bucurie și-și îneca râsetele în habuzul cu apă rece, la căpătul ușei.

Era însă și un al treilea venit, slab, slab, dar nesecat, care îi ieșia feredelui numai din *micvă*, adică din scaldătoarea zilnică, ce o făceau cei tari în credință, la habuz, sau în haznaua de sub șandrama. Fără scufundare în *micvă* nici un jidov de legea veche nu-și punea *tivelul*¹⁾ și *talesul*²⁾ de rugăciune, nu-și primia mireasa și nevasta în casă, în sfârșit nu se credea *coșer*³⁾. Și asta îi aducea lui Gutmann pe băiașii cei mai osârdnici, dar și cei mai ieftini. Căci nu se plătia pentru scufundarea în *micvă* decât cinci parale; ba unii aveau tocmeală cu anul, iar rabinul, care blagoslovia apa proaspătă, ce se strângea în

1) Cornul de la frunte și braț.

2) Giulgiul morților.

3) Curat.

fundătura de sub șandrama, cerea și dânsul plata pentru treaba asta, pe când *hasanul*¹⁾ cu *șamesul*²⁾ havrei, precum și *șoihătul*²⁾ cu *belferul*²⁾ și cu tot neamul, nu plăteau nici un ban.

II.

Bun, rău, cum era venitul *micvei*, dar oamenii noștri își duceau traiul. Ba jupân David Bezner mai punea încă și câte ceva la o parte. Se gândia el, săracul, mult la nepoată-sa, Ghitl, că era pe douăzeci și ceva de ani și sta încă nemăritată, în vreme ce ceilalți familianți din *chilă*³⁾ își măritau fetele cu patru-sprezece, ba încă și mai curând, — cum e obiceiul la Jidani. Și nici nu era tocmai urâtă Ghitl a lui. Cu cosițele ei negre ca mura, lăsate pe spate, și în cațaveica ei de mătasă vișinie, ce o punea Sâmbăta, fata cu ochii ei cei negri și sprâncenați, părea și mai îndesată și mai durdulie încă, de cum se arăta în zile de lucru. Numai atât, că avea pestrii pe obraji, nasul cam coroiatec și era șepe-

1) Cântărețul templului.

2) Păzitorul, casapul și învățătorul.

3) Comunitate.

leagă la limbă. Când dăduse holera în țară, a vrut soarta să-i moară lui David atât nevasta, cât și unicul său fecior, cu noră-sa, lăsându-i numai cât pe mica Ghitl, pe care a trebuit în urmă s-o crească.

Se învărtia de o vreme pe lângă casă, — nu-i vorbă, — băiatul lui Gutman, harabagiul, și dă, — era de priceput, că nu numai așa, de flori de cuc, se tot abătea el pe la părâu și da târcoale pe la fereasta, unde cosea Ghitl la gherghef. Ba prinsese a și vorbi cu bătrânul Bezner și cu fata, dar par'că nu era chip să se facă ceva. Numai Ion, — poznașul de Ion, care-l știa pe Froim Gutman de aproape, fiindcă trăseseră împreună la sorti, și erau înscriși la același pluton de do-robanți, — îl tot da de gol. Căci, de câte ori îl zăria pe Froim la capătul hudicioarei din-spre părâu, îl întreba în gura mare: «Bre! da habotnic te mai făcuși, măi frate, că vii de două ori pe zi la *micvă*».

Intre jupânul David și Ghitl se schimbau însă, — mai ales pe sară, — multe vorbe, nu tocmai blajine, și înțelege orcine, că toată pricina venia de la Froim. Căci cerca și făcea bătrânul toate chipurile, să priceapă afurisita

de fată, că întreg Gutman al ei nu face două parale. Și scornia lucruri de tot felul pe sama lui, spunând, că-i un *căptân* ¹⁾ și un *chamăr* ²⁾, care n'are nici o meserie ca oamenii, că trăiește din misitie și contrabandă, adică lucruri, pe cari le face numai cât un *ganef* ³⁾ și câte și mai multe. Ghiti știa bine, pe unde-l doare pe bătrânul, că cunoștea de mult sgârcenia unchiului ei și căuta să-i scoată încăpățânatului bătrân, așa, cu binele, gârgăunii din cap, arătându-i într'o sară un ciorap plin de sorocoveți, — chiverniseli de-ale ei, — împreună cu cele câteva carboave, ce-i le dăduse șiretul Froim spre păstrare. Și se jura fata într'una, că toate sunt numai cât bârfeli răutăcioase pe sama cinstului Froim.

Fusese în adevăr tatăl lui Gutman osândit la temniță, pentru că făcea cu harabaua lui contrabandă pe la Mihăileni și Ștefănești și de aici îi și venia lui Froim așa o leacă de ponos. Decât Ghiti nu se lăsa și încetul cu încetul l-a adus pe unchiul său, să se învoiască la căsătoria lor. Și a scos bătrânul cu chiu

1) Calic.

2) Măgar.

3) Pungaș.

cu vai trei sute de franci din fundul lădoiului și i-a făcut nepoatei zestre, iar cu sorocoveții din ciorap s-a apucat Froim îndată-mare, de și-a cumpărat un cal și s-a prins poștalion la oficiul din Darabani, — slujbă, după care umbla el de mult.

Două săptămâni după aceasta, s-a făcut, la o soră măritată a lui Gutman, logodna, spărgându-se în loc de o farfurie, — precum cere obiceiul, — două strachini și încă mari de tot, în semn că, deși a intrat veselie în casă, cei cu bucuria totuși să nu uite, cum a fost sfărâmat templul din Ierusalim și s-a risipit neamul lui Israil prin lumea întreagă. Iar alte două săptămâni în urmă s-a făcut nuntă, nu tocmai grozavă, dar în cinste și cu tot alaiul de obiceiuri, la care ținea mai ales habotnicul David Bezner.

De altfel era el și știut la școală și în întreagă *chilă* ca om cu frica lui Dumnezeu, ce știa talmudul aproape pe de-a rostul, și cu toată sărăcia și scăpătarea, era atât de băgat în samă între ai săi, încât anul din urmă l-au fost ales *gabe* ¹⁾ la havră. Dar căzuse tocmai pe

1) Păzitor de rânduială în sinagogă, loc de mare cinste și fără plată.

atunci bolnav și a trebuit să steie în pat, încât vr'o câtăva vreme nici nu era chip măcar, să meargă la havră. Acum cu nunta, toate erau să vie la loc, adică să se facă o *hasănă*¹⁾ cu toată boscorodiala cerută, în fața celor zece martori nelipsiți la astfel de treabă.

Cununia trebuia să se facă sara. Vesela Ghiti, după ce a fost îmbrăcată de prietenele de casă în rochia albă de mireasă, ținând un zmoc de flori în mâni, a îmbrățișat pe unchiul său și pe toți cei din casă, în semn de rămas bun și, luându-și cununa de flori de portocal din cap, a dat-o Rificăi Trube, celei mai tinere fete, care era vară cu mirele Froim, spre amintire. De aici însă a pornit de o dată a plânge și ea, mai rău încă decât jidăncile d'împrejur și avea cam dreptate, căci o aștepta pacoste mare. Trebuia să-și taie părul, după cum scrie la tipicul lor. Și a căzut frumusețea de plete și cosițe lungi și negre sub nemiloasa foarfecă. Apoi i s-a dat în mână *tina*²⁾, ca să citiască din ea. Indata-mare însă s'a și pornit obicinuita larmă a nuntașilor și, între chiote și cu bătăi în palme, a

1) Nuntă.

2) O carte de rugăciuni pentru femei.

fost dusă mireasa sub baldahinul așezat afară, într'un colț al ogrăzii strimte.

Ajunși acolo, au cocoțat-o pe Ghitl, într'un jâlț ridicat și a venit rabinul, sau mai bine zis *daienu* ¹⁾, de i-a aruncat pe după gât tulpănelul cusut cu aur, întâmpinând-o cu rugăciunea de fericiri, ce aveau să se coboare peste *pesula* ²⁾ căsătorită, ca să fie adică roditoare ca o viță și copiii să o împresoare ca ramurile de măslin, spre bucuria neamului Israil și spre fericirea țării!.....

Chemați înșfârșit de *șames*, ca să meargă la havră, unde erau pregătite de mai înainte toate, a pornit întreg alaiul, cu lăutari în frunte și jucând și chiuind prin ulițele colburoase, bătrâni și tineri, ca besmeticii, și au ajuns încet la sinagoga, care strălucia de mulțimea lumânărilor de său aprinse. Rabinul grăbise a sosi înainte și îi aștepta în falonul său alb și cu hlamida în cap. S-a citit de către *malametul* ³⁾ *chilei*, care făcea și slujba de logofăt de ocazie, așa numita *hetubă*, adică hârtia de căsătorie, în care David Bezner îi

1) Rabin de a doua mână, în târgulețe mici.

2) Fecioara.

3) Iuvățător cărturar.

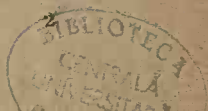
făgăduia ginerelui său, pe lângă cele date, încă și *mâncare de veci* ¹⁾, iar *husinul* ²⁾ a fost dus în acest timp, îmbrăcat în cămașa sa albă de rugăciuni, sub bolta de mătasă (*hupa*), unde i s-a adus apoi în față *cala* ³⁾, îmbrodită după datina străveche a răsăritului și, după ce a trebuit să încunjure mai întâi de șapte ori *hupa*. Aici i-a întins rabinul lui Froim veriga de argint, pe care acesta i-a pus-o miresei în deget, rostind cuvintele: «*Harei at mecadesiz lie!*» (acum ești pentru mine sfințită). Luând apoi mirele din mâinile rabinului paharul cu vin, l-a băut pe jumătate cu Ghitl și l-a aruncat după aceea la pământ, sfărâmându-l cu piciorul, în semn, că, precum nu se poate face iarăși întreg paharul sdrobit, așa să nu se poată desface legătura dintre cei căsătoriți.

După binecuvântare, nunta a purces înainte, cu tot șirul neistovit de petreceri și chefuri, ce se obicinuiesc la astfel de prilej. Inainte de toate a început însă jocul, adică, dacă joc poate să să cheme asta, când se iau băr-

1) Intreținerea în casă.

2) Mirele.

3) Mireasa.

bații într'o odaie, iar muierile cu muieri în altă odaie, și mi se zbeguiesc și sar în sus, ca păstrăvii de sub scocul morii, — până li ieșe sufletul. Bătrânii însă, cărora nu le prea vine la socală așa sbânțuială, privesc numai și mănâncă la turte dulci, bând din când în când ceva rachiu îndulcit, sau sorbind din paliciurile subțirele cu vin roș, aduse pe tave grele de alamă. În vreme însă, ce oaspeții veniau, David, se vede, că avea el, ce avea pe inimă, că l-a chemat pe Froim la o parte și în loc de altă vorbă, i-a zis :

«Oficiantul de la poștă a pus un *goi* în locul tău».

«Cum așa?» a întrebat turburatul Froim.

«Iacă, așa, fiindcă a venit de la stăpânire poruncă, că tot poștalionul să aibă garanție. Dacă nu dai garanție, trebuie să dai mereu bacșiș, și dacă pornești cu bacșiș, nu-ți mai rămâne nici căruță, nici cal. Eu așa zice, să stai după nuntă șapte zile, frumușel, cu Ghitl în casă, cum cere legea, — să nu ne stricăm cu rabinul — și apoi te faci harabagiu, ca tatăl tău».

«Da de ce tot mă mustrai, că harabagiu și contrabandist e una?»

«Lasă Froim, nu-i nimica», i-a răspuns

atunci bătrânul cu glas moale. «Cu un cal nu-i așa primejdie mare. Dacă te prinde, scapi cu jumătate de pedeapsă».

III.

Trecuse nu tocmai un an după nunta lui Froim. Era în ajunul Peisahului, adică a Paștilor, cari la Evrei au cam alt înțeles ca la noi. Ei serbează ieșirea poporului lui Israil din Egipt, și, după cum scrie la carte, nu mănâncă în acest timp, șapte zile de-arândul, decât pâne nedospită, adică niște turte, numite *mațăs*. Șloim, pitarul cel șchiop din Darabani, abia dovedia cu căratul coșurilor pline cu această bunătate de mâncare.

Ghitl, ca bună gospodină, curățise cu o zi înainte castroanele și tingirile de aramă, arzându-le acum deasupra parei focului, iar blidele de lut le sfărâmasese. Celelalte tacâmuri s-a făcut că le vinde la un creștin, ca să le iaie în urmă înapoi: Căci așa cere legea lor, ca să nu aibă nimic ce s-ar putea cocli sau acri, și trebuie să se prenoiască deci toate din casă. Și bieții oameni făceau, după cum cerea legea. Se înșălau pe ei înșii și pe

Dumnezeul lor, numai să fie, cum e mai bine, — asta fiindu-le tăria mare în credință.

Casa întreagă și mai ales odaia cea mare, unde locuiau acum tinerii cu bătrânul David, era curată, ca niciodată. Baba Irina văruise pereții și spălase podelele, de erau galbene ca ceara, în vreme ce Ion, feciorul ei, mai freca și el cele laviți, cofițe și ciubere din ferețeu. Toate erau ca noi, încât, când a sosit și Froim cu cărucioara lui de la drum și a chemat pe Ion, să-i ajute a ridica o balercă de spirt, adus de peste graniță, nu s-a putut stăpâni să zică: «Bravo! Vezi și tu Ioane, că e bine să ei balabustă tinerică la casă».

Pe Ghiti n-o prea năcăjiau tinerețile, — ce-i drept, — dar jidancă gospodăreasă era, n'aveai ce zice. L-a primit pe Froim cu zâmbetul pe buze, arătându-i toate pregătirile de sărbători; iar el i-a pus iute în mână doi *rendel*¹⁾ câștigați din săptămână cu contrabandă. Și i-a adus și tot felul de lucruri mărunte pentru casă și un șarag de mărgele roși de la târg, din Sirete. Apoi s-au dus împreună, să

1) Gălbănași cu zinz.

vadă, pe unde mai este bătrânul David. Acesta însă sta în pragul uşei de dinainte şi aştepta să răsară pe cer luceafărul, care avea să-i arate, că s-a împlinit a patrusprezecea zi din luna Nizan şi că începe pentru Evrei sărbătoarea Peisahului. Şi a intrat bătrânul David încet în odaie, ascultând isprăvile de peste săptămână ale lui Froim.

În acest timp Ghitl a aprins cele şapte lumânări la sfeşnicul mare, şoptind cuvintele «*burechi, burăşimoi*», pe cari le rosteşte gospodina casei, mişcând încet degetele în jurul braţelor sfeşnicului, în semn de *benciuală*¹⁾. Iar băibaţii cu cuşmele în cap, aşezându-se la masa aşternută, pe care se afla sfeşnicul, au deschis *hagada*, adică cartea de rugăciuni şi de psalmi pentru Paşti şi au început a face citaniile cuvenite din carte, în cari se pomenesc suferinţele Evreilor în ţara Egiptului. Şi au binecuvântat ei, la rândul lor, pânila de pe faţa de masă albă şi în urmă s-au pus cu toţii, să guste din mâncări şi, bând câte un pahar de vin, nu au uitat să umple o ceaşcă mai mare pentru prorocul Ilie, cel care

1) Binecuvântare.

este ocrotitorul neamului Israil și trebuie să fie față la toate, câte se petrec în casa credincioșilor. De acest vin a avut însă parte Ion, căci jidovii s-au dus în sara aceea la culcare cântând și au uitat de ceașca lăsată sub pripiciul hornului.

A doua zi s-a stârnit mare vai și ah la școală. Când era să se risipiască credincioșii pe la case, au băgat toți de samă, că rabinul nu se gătește, să iasă, ca alte dăți, cu alaiu și să plece pe ușă, ci suie încă odată treptele târnațului și, uitându-se, nu știu cum crunt, prin ochelarii cei mari, vestește *chila* Darabanilor, că au să vină curând timpuri grele peste *goi* și peste jidovi. Că au trecut Muscalii Prutul și, intrând în țară, merg cu oaste mare la Dunăre, ca să se bată cu Turcii, și că România, fiind amenințată, trebuie și ea să se gătiască de războiu. Așa fiind dară, toți, cari sunt înscriși la oaste, să rămână tari și să se aștepte, a fi chemați în curând la regimentele lor.

Deși asta era numai cât așa, o pregătire, lui Froim și la ceilalți câți-va ostași dintre jidovii din Darabani, a început să le tremure picioarele și biata Ghiti, care era sus, la cear-

lacul femeilor, a scos un țipăt de groază.

Lucrurile erau să vie încă și mai amar. Că n-au trecut nici cinci zile și cei cu sorții, creștini ca și jidovi, s-au pomenit chemați la subprefectură, unde îi și aștepta un sergent-major cu hârtia, pe la ce locuri să-i împartă. Din gură li s-a spus însă îndată, că în 48 de ceasuri să fie cu toții gata de plecare.

Din pricina asta s-a pornit jale cruntă, cu plâns și cu bocete prin tot târgul, de te răsbia la inimă. Până și lui Ion, care tot da cu șaga, i-a venit în ceasul din urmă amarul la suflet și, când s-a desfăcut de bătrâna sa mamă, ce sta acum plângând în pragul scăldătorilor, l-a podidit și pe dânsul bocetul. Sărmana Ghiti însă țipa, cât o ținea gura, de nu era harnic să o molcomiască bătrânul Bezner nici într'un chip. Numai Froim sta mut și era gălben la față, ca turta de ceară, dar buzele sale vinete și încleștate spuneau destul.

Și i-au pornit pe voinicii din Darabani, în plânsetele și țipetele sfâșietoare ale celor ce trebuiau să rămână în urmă, părinți, mame, femei și copii, toți perduți de durere și cu gândul strașnic în suflet, că n-au să se mai

vadă. Și i-au dus pe sară la orașul de județ, la Dorohoiu, și de acolo drept la Iași, ca să umple golurile regimentului 13 de dorobanți, cel cu fala sângeroasă de la 30 August, când avea să cadă Grivița în mâna vitejilor Români.

IV.

Era o noapte rece și ploioasă, noaptea cea mai înfricoșată poate, din câte a văzut nenorocitul Froim, de când sta cu tovarășii trupeii sale în șanțurile pline de glod și umezială, dinaintea întăririlor turcești. De trei zile nu mâncase cu toți decât pezmeții udați de apa, ce licăria din bura de toamnă. Li răsibise pe bieții soldați nedormiți umezeala cea rece până la os, încât i-a fost cuprins de la o vreme un fel de nesimțire. Incetase cântecele și șaga, cu care își înveselește Românul sufletul în ceasurile grele ale vieții, și alte sunete fioroase țineau acum locul fluierului drăgostos. Bubuiiau tunurile și pârâiau ghiulele pe deasupra capetelor curcanilor și, de la o vreme încoace, începură să bâzie și sute de gloanțe mărunte de pe parapetele dușmănești, de nu știeau săracuții de soldați, ce să mai zică, O

vedeau acum moartea cu ochii, și orice ar fi venit de aici încolo peste dânșii, mai grozav nu putea să se înfățișeze.

Și iată, că atunci au fost scoși deodată din ațipiala morții, scoși în chip năprasnic de tot, căci se dase ordinul de asalt și, în sunetul asurzitor al trâmbițelor și al răcnetelor de urale, au dat voinicii noștri năvală asupra iadului din redute, de au astupat cu trupurile lor gurile de foc, ce revărsau moarte peste rândurile oștirii.

Și iar s-a făcut liniște, mai strașnică decât fusese vălmășagul fioros al luptei, și prin tăcerea nopții umede se primbla acum îngerul morții și număra jertfele încă plăpânde și trupurile celor, ce plătise cu sângele lor izbânda pentru patrie.

La capătul redutei de răsărit, cu șanțurile săpate de soldații noștri, un început de câmpie părea semănat cu movilișuri negre. Erau morții regimentului, rămași pe locurile, unde îi doborâse ploaia gloanțelor dușmănești, când ocoliau reduta, ca să desăvârșiască izbânda tovarășilor ajunși pe parapetele Griviței. Zăceau scâlțați în sânge, unul, câte unul, sau și grămadă, câte trei, patru, cu pușca în-

tre degetele încleștate, așa, cum îi apucase năprasnica moarte. Zăceau cu ochii holbați în amortiala nemișcărei, bătuti acum de ploaia mărunță, ce așternea peste nenorociți giulgiul răcoros al nopții.

Sanitarii nu izbutiseră încă să străbată până în locul acesta. Felinarele licăreau, — ce-i drept, — prin întunerecul des, însă departe, semn că aveau bieții oameni de cules încă mulți răniți, până să ajungă și la marginea șanțurilor. Unde sclipiau însă ceva mai multe lumini de felinare, într'acolo se și îndreptau îndata-mare împușcăturile străjilor turcești, răpind cu nemiliuta și din cele vieți, ce se trudiau, să scape pe nenorociții tovarăși, cari nu-și dăduse încă cea din urmă suflare.

În tranșeuri își refăceau ofițerii rândurile, începând numărătoarea voinicilor rămași. Sergentul Bădăluță, strigând oamenii semiplutonului său, unul câte unul, a băgat îndată de samă, că-i lipsiau mai mult de jumătate. Între cei, ce nu răspunseră la apel, era și soldatul de front, Gutman. Fruntașul Gavril Sachelar îl văzuse pe sârmanul jidov prăbușindu-se pe urma unui glonte, ce l-a fost ajuns în umărul drept, alături de cureaua puștei. «Căci

a mai mers» — așa spunea fruntașul, — «câțiva pași și, cum îl mai picnise, — pe semne, — și un al doilea glonte pe la șolduri, a ridicat numai cât mâna slobodă la căciulă și a rămas lungit la pământ»...

În vreme ce raporta fruntașul aceste, se apropiase și sub-locotenentul dejurnă al companiei de rezerviști, de care ținea plutonul, și scria numele căzuților, după arătarea sergentului. Ordonanța sa îi ținea cu o mână felinarul deasupra condicuței de serviciu, iar în cealaltă mână avea un giamantan și mantaua ofițerului. La știrea despre moartea soldatului Gutman, felinarul din mâna vistavoiului era să cadă jos. Se cutremurase omul; căci, — se vede treaba, — îl știa pe soldatul căzut. Și da, — îl știa chiar bine, fiindcă era din același loc cu el, era, — ca să nu lungim vorba, — chiar Ion al nostru, din târgul Darabanilor.

Târziu de tot, după ce s-au întors vr'o câteva rânduri de oameni cu targele pline de răniți, ofițerul de rând a întrebat pe oamenii, cari nu s-au fost întins încă la odihnă pe nuielele din șanțuri, că cine ar vrea să meargă de bună voie în rândurile sanitarilor oboșiți, să mai scape din cei sârmani tovarăși

răniți. Singur fruntașul Gavriil Sachelar și cu un alt soldat s-au ridicat, gata să urmeze; ceilalți erau prăpădiți de ostenială. Sub-loco-tenentul de rezervă, Strat, suflet bun, se ținea și el, săracul, abia pe picioare, dar chinurile celor rămași, colo, sub parapete, de unde pătrundea mereu prin întunerecul nopții vaiet sfâșietor și câte un răcnet prelungit de durere, frământau inima sa miloasă, încât se hotărâse, a cerca în acest chip, să scape, pe care ar mai putea scăpa, înaintea reînceperii luptei, ce avea să urmeze cu revărsatul zorilor.

Cine-l îndemnase însă,—la drept vorbind,— pe ofițer, să facă treaba aceasta cam afară de regulă, era Ion, vistavoiful, ce însoția acum, el singur, pe cei patru sanitari cu fruntașul Sachelar și cu câțiva soldați de pază și ajutor. Și au răsbîit ei prin întuneric cu felinarele vârate pe sub mantale, până aproape de gâtul șanțului, și au cules aici doi camarazi, ce se chinuiau, săracii, în sfâșieturile morții. Nu isprăvise însă bine, să-i așeze pe nenorociții flecăi sub burduful năsăliei, că iată, au și început să tragă sentinelele din parapetul turcesc vecin. Sanitarii cu cei

doi răniți o apucară la sănătoasa, căutând să scape cu povara lor.

Mai în sus de gura șanțului s-a auzit însă chiar atunci un gemet lung și deslușit și prin fiorul nopții se lungia par'că un glas dureros, ce semăna a urlet de fiară. Vistavoiful Ion cu Gavril frunțașul, cât de pripiți vor fi fost ei în căutarea furișată după tovarășii răniți, tot au găsit destulă vreme să schimbe câte o vorbă. Și, ce au vorbit și au pus la cale, nu se știe. Dar, se vede treaba, că dibuiau pe întreacăte, să tot deie cu căutatul colo, pe la gâtul șanțului. Au rămas ei după depărtarea sanitarilor numai singuri, cu încă vr'o doi soldați și cu a doua targă goală și stau tupilați la pământ, ca să nu-i atingă vr'un blăstemat de glonte, de sus, din parapet. Par'că nu știau ce să facă și mai, mai le venia, să o iei la fugă și ei. Dar la auzul vaietului din marginea câmpului, Ion l-a prins pe Gavril Sachelar de braț, țâșnindu-i la ureche: «El îi frate! Ia auzi, e Froim!»

«Că-i chiar în partea asta, îți spuneam eu, unde l-am văzut căzând» a șoptit înapoi frunțașul.

«Da, măi Ioane, nu poate să fie decât el! Ia auzi, cum strigă, moare, mă!»

Și s-a întors frunțașul spre cei doi căciulari, tupilați în dosul său, și le-a zis cu glas năbușit: «Nu vă clintiți de aicia, până nu vă chem!»

Singur însă a început să se târâie pe urma lui Ion, de-abușile, spre locul, de unde veniau vaietele.

Nu se mai auzia acum decât un scâncet surd, tremurător și horăcăieli, și au încetat în urmă și astea. O fășie de lumină însă, par'că se tot ivia și tot cerea să îmbrobodiască fața soldatului rănit, ce gemea în balta de sânge de sub dânsul. O clițială numai s-a zărit acea rază de lumină și a perit sub mantaua lui Ion, căci el văzuse destul! O altă lumină, însă fulgerătoare, s-a ivit acum, sus de tot, urmată de o descărcătură de pușcă, și glonteale șuierător s-a oprit în căciula de miel a unuia din dorobanți.

Și iar tăcere de mormânt!..

Se îndurase par'că și cel de sus, de a făcut pe străjerii cu fesul în cap, să se astâmpere cu carabinele lor. Și au dat căciularii fuga ca nălucile, la locul, unde lăsase targa și, aducând-o tiptil, tiptil, au izbutit zdravenele brațe să-l ridice și să-l așeze pe Froim sub capac,

pornind fără zăbavă spre tranșeuri. Și au dat, din popas în popas, lozinca, după cum o cereau sentinelele, cari se schimbaseră, până au ajuns peste lunecușurile șanțurilor, în fața cortului de sanitari. Tocmai când se crăpa de ziuă, rănitul, care sufla încă, a fost dat în sama sub-chirurgului.

Când au început să-i caute prăpăditului Froim rănile,—după ce-i spintecase cu foarfeca cămașa înțepenită de sânge închegat,—sărmanul jidov, rănit greu la umăr și la șold, aiuria, chemând în neștire numele nevestei sale Ghiti. Tovarășul său Ion însă, care sta la căpătâiul rănitului, auzind de la doctor, că Froim are să scape cu viață, nu s-a putut stăpâni, să zică:

«Uite habotnicul naibei, se gândește la jidanca lui și habar n-are, că era, cât pe ce, să-l ia dracul... de nu-l culegeam colo, din câmpul morților».

V.

Au trecut multe săptămâni, până s-au mai putut potoli la Darabani jalea după cei duși la răsboiu. Nefericita Ghiti vărsa multe lacrimi în taină, mai ales că acum se știa și însărcinată. Bătrânul Bezner însă suferia în

tăcere și suspina numai din când în când. Ce frumoasă și plină de tică li se părea, bătrânului și nepoatei sale, acum viața, cum o dusesese ei în timpul din urmă. Incepuse să se înfripeze și puțin la pungă, bieții jidovi, căci le mergea binișor și apucase să se gândiască cu toții, cum s-ar putea ei prinde de vr'un gheșeft, așa mai cu spor și cu ceva aliș-veriș și să scape de sărăcia de *micvâ*, ce nu aducea mai, mai, nici un venit. Căci se pustiise și feredeul, rău, de când nu mai era Ion, să îngrijiască de el. Cu izbucnirea războiului par'că se făcuse fum și vânt toate, toate, — și dintr'un colț al casei, până în capătul cellalt, rânjia acuma numai sărăcia, sau, — cum o chiamă Jidovii, — afurisitul de *dalăs*.

De la cei duși, dincolo de Dunăre, la cei rămași în Darabani, venia știre puțină, că nu știau să scrie, nici unii, nici alții. Se auzia totuși de la oamenii, ce citiau prin gazete, că Românii luptau vitejește alături cu oștirea muscălească și se încăierau zilnic cu Turcii gaziului Osman-Pașa. Și umbla și vestea despre o mulțime de morți, lucru ce părea să fie chiar adevărat. Că nu de geaba începuse să scarmene copiii din școală bucăți de pânză

de in și să adune scamă, pe care o trimetea apoi domnul subprefect colo, la București, ca s-o ducă la lazaretele de la Plevna, unde zăceau sute de soldați răniți. Când a venit însă vestea, în zilele dintâi ale lunii lui Septemvrie, că vitejii noștri au luat Grivița și că în bătălia cea strașnică, ce s-a dat acolo, erau și voinicii regimentului 13, cu rezerviștii și cu toți căciularii, o spaimă a cuprins pe Darabaneni, și cei cu flecăii chemați din primăvară tremurau de groază, să nu le pice acuși, acuși vr'o știre de cele, cum numai inima cea ascunsă putea să-i zică pe nume.

Era într'o zi, cam pe la prânz, și baba Irina, cum gătise de așezat niște talgere, sus pe blidar, îi spunea jupânesei Ghiti, cum îl videse pe Ion al ei, așa de ciudat și rău. Că îl văzuse par'că trăgând la o sanie, în care ședea bărbatul jupânesei, Froim, și tot zicea către Ion, să fugă mai tare, că-l ajung Turcii. Și cum sania par'că nu se urnia din loc, nefind omăt ci numai o baltă de apă, ce-l împroșca pe Ion cu stropi roși ca sângele...

«Nu mai spune, lele Irino, te rog, lasă, că mi-e teamă, de ce spui. Și eu visez hojma lucruri de aste, urâte de tot...» zise Ghiti

către baba. Și vroia par'că să mai adauge ceva, când iată că a venit cu pași grăbiți bătrânul Bezner în tindă și poftia în jido-vește și cu multe temeneli pe cineva, să intre în odaia mare. A ieșit și Ghitl din kuhne, să vadă, cine a sosit și, dând cu ochii de rabinul târgulețului, a scos, fără să vrea, un țipăt de spaimă.

Ii spunea, oarecum, cugetul ei chinuit de presimțiri, că omul sfânt nu vine la lucru bun, așa fără rost, la casa lor săracă. Și așa și era. Căci chiar după obicinuita rostire de «*Șulăm alaihăm*» ¹⁾ a și început,— nu-i vorbă,— întâi pe departe, să le spună bieților oameni, că să nu se prea teamă, dar le aduce o știre nu tocmai bună. Și spunea, că ar fi sosit numele celor căzuți la Grivița și că Froim, deși nu e nici între cei morți, nici între răniți, totuși nu se știe, ce s-a făcut cu dânsul. Că se vorbește și despre el, dar spune, că e scotit între unii, ce n-au fost găsiți la companie. Acestea toate, scoase mai mult din gura rabinului, între țipetele și bocetele des-nădăjduiților din casă, au aruncat durerea

1) Salut oriental (Salem aleicum).

fără margini în sânul bieteii Ghiti, încât a leșinat și numai cu greu a putut fi adusă în simțiri. Durerea însă era cu atât mai cumplită, rabinul dându-le înainte de plecare a înțelege, că ar fi cu cale, ca să se mângâie și să se împace cu Dumnezeu, făcându-și *șiva* legiuită, adică datoria de jale, rânduită pentru cei, cari nu mai sunt în viață.

Și s-au împăcat nefericiții cu Dumnezeul lor cel drept, deși neîndurat, și privindu-l pe Froim ca pe unul, ce a fost adus chiar acolo, la locul cel bun, — ținterim, — l-au jelit după obiceiul lor, stând săptămâna întreagă la pământ, în odaie întunecată, descălțați și ghemuiți pe scoarța întinsă, în fața lumânării aprinse colo, jos, smulgându-și hainele de pe trup de amarul nenorocirii.

Era însă, — se vede, — scris de sus, acestor bieți oameni, să ispășiască mai mult decât atât. Că nu s-a fost isprăvit încă cele opt zile de *șivă* și iată că s-a aprins într'un târziu de noapte de la niște foc, rămas în cuptorul scaldătorii, lăsate în sama unui om străin, ciurcelele și măturile de stejar din feredeu și, luând foc tavanul, a început să arză casa întreagă. Au sărit vecinii, au venit sacalele

de la primărie, dar erau degeaba toate. A scăpat ispitiul David cu sărmana sa nepoată numai cât cu viața și cu ce aveau pe dânșii, încât nu le rămăsese nenorociților acum nici, unde să-și pună capul la culcare.

Ii tânguia tot târgul pe bieții oameni, — nu-i vorbă, — și s-au pus o samă de jidovi și creștini mai avuți, de au adunat câteva parale în chip de milostenie, încât au putut să-și năimiască, săracii, o odăiță, la un vecin și să-și ție măcar o vreme zilele. Că dăduse toamnă răcoroasă și n'aveau, horopsiții de ei, ce îmbrăca. Nu mult însă după aceea, nefericita Ghitl a mai căzut la pat și a născut, — pesemne pe urma spaimei avute, — copil mort.

Odată cu rugăciunea de deslegare, ce i-a făcut-o rabinul la templu, s-a înseninat par'că puțin și soarta sărmaneii femei. Că umbla tocmai în ziua aceea prin târg samsarul unui arendaș bogat de lângă Botoșani și căuta cu limba scoasă pentru stăpânul său o mancă. Dând de veste și celor din Darabani, a aflat în data-mare de Ghitl și după nu prea multă vorbă și tocmire, au căzut la învoială, că nevasta nefericitului Froim să plece la casa moșierului.

Și a rămas bătrânul Bezner singur ca cucul, numai cu *dalasul* său și umbla zilnic la havră, unde își găsia mângâierea sufletească în citirea cărților sfinte și în rugăciuni. Și-l milostivia, când unul, când altul dintre târgoveți, ca să nu moară de foame. Sâmbăta însă, îl lua câte unul din jidovii mai cu dare de mână, a casă, de-l așeza la masă și-l ospăta, după obiceiul vechiu și frumos israelit. Un astfel de oaspe, ales dintre săraci,— ce stau la ușa templului,— și adus la masă, se numește în limba evreiască un *oirăh*. Fostul negustor de samă din Darabani și talmudistul bine văzut al *chilei*, David Bezner, ajunsese la zile de bătrânețe un biet *oirăh*.

Intr'o zi de eamnă,— era pe la începutul lui Dechemvrie, tocmai când se aștepta, să fie desconcentrate trupele și oamenii plecați la războiu să se întoarcă pe la vetrele lor, — a sosit la poștă o scrisoarea cu adresa David Bezner. A căutat factorul mult, până l-a găsit înfârșit pe moșneag în casa unui ciobotar, și i-a dat-o. Slovele de pe plic nu-i erau cunoscute bătrânului, că erau scrise de mână străină. Când a deschis însă hârtia din epistolă și s-a uitat prin ochelarii săi sfărâmați la

semnele evreiești înșirate pe fața dindărăt, a izbucnit în lacrimi. Froim al lui trăia, era viu și scria din spitalul militar din Târgul-Măgurele.

Stăpânirea îl dăduse după luarea Griviței, pe soldatul Froim Gutman ca dispărut, dar uitase să trimeată știre la Darabani, că soldatul a fost în urmă găsit între morții dinaintea șanțurilor și fiind greu rănit, a fost dus apoi de ambulanță la lazaretele din lagăr, iar mai târziu la spitalul militar cel mai apropiat.

VI.

Și iar au trecut luni și Froim a scris de a doua și de a treia oară, trimițând veste, că-i pe cale de vindecare și că are să fie transportat curând la spitalul din Botoșani, unde va sta, până vor găsi doctorii cu cale, să-i deie drumul de tot.

Bătrânul plângea de bucurie și a vestit-o și pe Ghiti despre toate aceste. Numai că poștașul lui David era Ghedale, harabagiul, om prost și *șicher*¹⁾ strașnic, ce făgăduia, dar

1) Bețiv.

nu făcea. Umbla el, — nu-i vorbă, — mult, de la Darabani la Botoșani, și trecea chiar prin satul cu moșia, unde era casa arendașului, la care slujia Ghitl, dar femeea habar n'avea, câte trebuia să-i spue bețivanul de Ghedale. Că se întorcea ticălosul din drumurile sale și, când îl întâlnea pe bătrânul David, îi jura că a dus vorbă despre toate și el nici nu o zărise pe Ghitl. Astfel biata femeie nici că visa de cele întâmplute.

Intr'o zi i-a venit rabinului hârtie de la Botoșani, că soldatul Froim Gutman a sosit de curând la spitalul de acolo și fiind pe deplin vindecat, se poate întoarce la casa sa, dar fiind încă slăbit de lungă zăcare, este neapărată trebuință, ca să vie cineva din rube-denie și să-l ieie în primire. Rabinul, om cu chibzuală, știind sărăcia lui David Bezner, l-a chemat la școală și l-a vestit despre asta, a povestit însă treaba și la *chila* întreagă. Și, cum era tocmai Sâmbăta, s-au pus cu toții, de au strâns bătrânului ceva bani de drum. Și a plecat David fără multă zăbavă.

Cu chiu cu vai a ajuns bătrânul pe însărate la oraș, la Botoșani. Harabagiul Ghedale, în a cărui sanie se cocoloșise moșneagul, a

potrivit însă căile sale așa, ca lui Bezner să nu-i vie cumva poftă, de a poposi pe la satul, unde era Ghitl, chip, ca să nu-l deie de gol. Și a rămas femeea și de astă-dată fără știre, cumcă bărbatul ei trăia și era acum cale de un ceas de dânsa. Noroc, că a vrut Dumnezeu să aducă întâmplarea așa, încât să se prefacă toate în bine.

La spital nu l-au lăsat pe David să intre, fiindcă era prea târziu, când a venit acolo, ș'apoi mai zăbăvise și el pe la hanul, unde a fost tras cu Ghedale harabagiul. Căci era chiar sara *sederului*, ajunul *peisahului*. Se împlinia tocmai un an, când fusese David atât de fericit cu ai săi, colo a casă, la Darabani, până a venit cruda soartă, de i-a luat tot. Și sus-pina și lăcrăma bătrânul la masa gazdei sale, unde îl așezase credincioșii oameni de casă ai hangiului și din pricina asta a și întârziat cu mersul la spital. I s'a spus însă, să vie a doua zi, la ceasurile unsprezece.

În sinagoga cea mare din Botoșani, unde s-a dus David Bezner a doua zi de dimineață, să iaie parte la sărbătoarea întâia de Paști, era lume, cum nu se pomenise de mult. Venise adică rabinul de la Bohuși, vlăstar din neamul

oamenilor celor sfinți din Sadagura și credincioșii, cu *talesurile* de mătasă trase peste cap, ascultau în evlavie rugăciunile cântărețului cu glasul său tremurător, îngroșate din vreme în vreme de zgomotul, ce-l făceau evlavioșii havrei, cântând toți la olaltă imnuri de laudă lui Iehovah, ocrotitorul poporului lui Israil.

Rabinul cel vestit însă, împins de un gând prea frumos, a apucat prilejul sărbătorii mari și le-a ținut un fel de cuvântare, vorbind de vitejia soldaților românești în războiul cu Turcii și chemând blagoslovenia celui de sus asupra domnitorului țării, care cu oastea sa a scos România de sub jugul turcesc. Și ieșind cu toții din templu, au dat fiecare obolul său la lădița de milostenie, iar unii au început să-și aleagă la ieșire câte un *oirăch*, pentru a-l chema la casa sa și a-l ospăta, după obicei.

În fund de tot, lângă ușa a doua de intrare a havrei, sta bătrânul David Bezner și, cum se știa străin, nu cuteza să se prea bage în fața celor, cari umblau după oaspeții dintre sărăcie. Și, se pare, că erau de rândul ăsta milostivi mai mulți ca altă dată, că rămă-

sese numai *oirăhul* David, încă cu câțiva și tot încă veniau fețe de jidovi bogătași, să vadă, de mai găsește vr'un sărac de luat. Și s-a îndreptat atunci un om bine îmbrăcat, cu chip așa, mai de samă, către bătrânul Bezner și, fără să-l întrebe, de unde-i și cum îl chiamă, i-a făcut semn, adică să vie cu dânsul.

David l-a urmat și a mers până la poarta casei bogate a jidovului. Aici însă, aducându-și aminte, că are de mers la spital, l-a rugat pe binefăcătorul său, să-i deie voie a zăbăvi puțin, făgăduind că va veni la vreme de masă, negreșit.

Și s-a uitat bogătașul cam mirat la *oirăhul* său, dar n-a zis nimic decât vorbele :

«Te aștept, într'un ceas. Caută să nu mă dai de smintială!»

Ce s-a petrecut la spital, e greu de spus. Căci se îneca bătrânul David de plâns, văzând pe Froim, voinicul său Froim de odinioară, galben ca ceara, de slăbiciune și răzămat pe două cârji, fără care nu era în stare să facă un pas. Au plâns amândoi, șezând pe o bancă și povestindu-și cele întâmplare în timpul, de când nu se văzuse.

Și ar fi stat, cine știe cât, dacă nu-i chema în cancelaria spitalului, unde s-au pomenit cu știrea, că Froim poate să plece a casă, chiar îndată, cu bătrânul David.

Au ieșit săracii, Froim cu cârjile și bătrânul jidov cu bocceaua mică de haine și rufe la subsuoară și mergeau acum așa, cu ochii senini, mergeau, ei singuri nu știau încotro. Și numai cât s-au pomenit înaintea unei porți de casă de bogătaș, unde părea că-i așteaptă stăpânul cu nerăbdare. Căci a ieșit un *meșores* ¹⁾ gătit și, deschizând ușa intrării, i-a poftit în lăuntru.

În tinda largă, cu covoare groase, așternute peste podiala ceruită, aștepta Herș Gutman, bogatul arendaș de moșii, pe *oirăhul* său, — oaspele sfânt al lezei, — și se uita mirat prin gîmurile cu sticlă roș-albastre, văzând că vin doi săraci în loc de unul. «Ce nerușinare la *șnorerii* ²⁾ ăștia ai noștri», zise el în gândul său. «Cum te 'mpinge păcatul, să-ți faci dătoria legii strămoșești și chemi pe așa un *capțan* ³⁾ la masă, nu destul, că-ți face scârbă el sin-

1) Servitor de casă.

2) Cerșetori.

3) Calic.

gur, dar mai strânge și alt calic de pe uliță, de ți-l bagă cu sila în casă. Cum dracul, să-ți mai vie gust, să fii jidov credincios!»

N-a arătat omul totuși năcazul său, ci, deschizându-se ușa, pe care intrau acum să-racii oameni, a zis numai către bătrânul David, cu un fel de bătaie de joc:

«Ai vrut să faci și tu, bătrânule, milostenie pe sócotiala mea! Unde, l-ai cules, mă rog, pe acest...» Și era să scoată o vorbă nu tocmai măgulitoare, dar văzând fața albă ca varul a perdutoiului Froim, a zis repede:

«Haide, fie! Am să am în loc de un *oirăh*, doi la masă».

«Greșești, stăpâne găzduitorule», l-a întrerupt atunci David Bezner pe arendaș, spunând:

«Nu-i *oirăhul* meu, acest tânăr, și nici nu l-am cules de pe uliță. E bărbatul nepoatei mele, cărui i-am juruit la nuntă *hrană de veci*. Unde mănânc eu, are drept să mănânce și el».

S-a prins jupânul Herș de barbă cu amândouă mâni, de mirare, și râdea cu hohot de rostul tâlcuielii de talmud, potrivite cu atâta haz de oaspele său. Râdea acum oarecum

cu poftă, încât au ieșit și nevasta și copiii arendașului din odaia mare, să vadă, ce înseamnă răsetele lui Herș. Froim însă, care sta ca opărit de această întâmplare, a deschis acum și el gura și a început să-i lămuriască arendașului lucrurile, spunând cu vorbe așezate, frumos, pe românește, că se întoarce din răsboiu, unde a fost greu rănit și că acum abia a părăsit spitalul militar. Cumcă se chema și el Gutman, ca și arendașul, nu îndrăznia săracul să spuie, de frică să nu se încurce lucrurile și mai rău.

A început arendașul a se mira și mai tare și după alte lămuriri, s-au așezat cu toții la masă. Și s-a citit câte puțin din *hagodă* și a rupt stăpânul casei din turtele binecuvântate câte o margine, ascunzându-le sub perina *sederului* ¹⁾, pentru a le împărți după masă ca *afencoimen* ²⁾. Între mâncare și băutură însă întrebau stăpânii casei, cum și copiii, pe soldat de răsboiu și de pățaniile sale, uitând cu totul, că legea li poruncia în timpul mesei alte întrebări, din sfânta scriptură,

1) Jialțul de odihnă.

2) Spre păstrare.

aşa numitele *caşes* ¹⁾. Nu apucase însă sărmanul să le povestiască câte ceva, că iacă s-a ivit pe uşă una din slujitoarele casei, cu un sahan mare de bucate şi, cum a dat cu ochii de bătrânul *oirah* şi a auzit glasul lui Froim, a scos un ţipăt şi a căzut în nesimţire. Era Ghitl, mancă la copil, în casa arendaşului.

VII.

Şi iar a trecut o jumătate de an. Câtă schimbare însă de atunci la oamenii, de cari am prins a vă povesti! Numai că de astă dată a fost schimbare în bine. Aşa-i, — se vede, — firul lumii aceştia, că binele cu rău să se întâlnească. Românul însă are o vorbă şi mai mare, zicând că: «nu e nici un rău, care să nu ducă spre bine».

Casa arendaşului Gutman a fost cu noroc pentru Froim. Căci s-a arătat din vorbă în vorbă, că între Gutman arendaşul şi Gutman soldatul era o leacă de rubedenie. Şi cam pe acest cuvânt şi cam de milă, jupânul Herş a prins dragoste de tizul său,

1) Dialoguri între copii şi părinţi, rostite cu glas cântând, în cari e vorba de lucruri petrecute în istoria Evreilor.

încă mai multă poate, decât prinsese jupâneasa pentru Ghiti, de când o luase mancă la copil. Și cum se potrivise, că jupânul Herș a fost luat tocmai o nouă moșie în arendă, chiar în vecinătate, dinspre târgul Darabanilor, l-a pus pe Froim vătaf acolo, dându-i casă și de toate.

S-au așezat tinerii în ticnă la moșie și, ca să le fie fericirea desăvârșită, l-au luat și pe bătrânul David la dânșii. Și ducea habotnicul acolo o viață neprihănită, ca de patriarh, citind talmudul său și păscând din când în când și vaca, ce i-o dăruise jupâneasa arendașului credincioasei sale Ghiti.

Să vedem acum însă, ce s-a făcut cu Ion, de care știu, că vi se va fi făcut și mai milă, mai ales, de când ați văduț, ce inimă avea flecăul ăsta. Nu i-a fost lui dat, — ce-i drept, — să scape așa curând de acolo, din țara bulgăriască, fiindcă după luarea Plevnei și până la desconcentrare, trebuia să mai treacă câteva lunișoare. Atât, că n'a dus-o el tocmai rău în timpul ăsta. Il avea drag stăpânul său, acum locotenentul Strat, lucru mare, mai ales, de când cu scăparea jidovului de sub parapete, de care s-a vorbit

multă vreme. Și s-a sorocit lucrul frumos de tot pentru bietul Ion, căci s'a întâmplat să-i vie locotenentului, cu vr'o câteva zile înainte de desconcentrare, o veste neașteptată. Ii murise o mătușă în Moldova, lăsându-i moștenire o moșie, nu departe de târgul Darabani. Cum el însă nu fusese nicicând prin părțile acele, l-a chemat pe Ion și cu zimbetul omului, peste care s'a coborât norocul, — vorba ceea, — cu hărzobul din cer, i-a zis:

«Măi Ioane, ce ai visat tu astă noapte?»

«Trăiți, don locotenent!... D'apoi ce poate visa un om sărac ca vai de noi, doar decât de lucruri, la cari hojma se gândește. Mi se tot năzărește, că m'am întors la Darabani ș'am găsit'o pe mama...» îngâna soldatul.

«Și ce o să te faci tu și cu mamă-ta, când ai să te vezi întors a casă? Că par'că îmi spuneai, că pământ n'aveți, nici casă, nici căpătâiu și că mamă-ta slujește pe la oameni străini!»

«Așa-i, don locotenent! Procopsială mare nu mă așteaptă pe a casă; decât, bun e Dumnezeu! Mă bag și eu iarăși la slujbă, undeva, și vom trăi, cum vom putea!».

Ofițerului i s-a făcut milă de sârmanul

flecău, auzindu-l vorbind așa, cu sufletul smerit și, nu știu cum, deschis la inimă, — chip de vorbă care-i plăcea nespus de mult tânărului om, — încât se gândia el nu odată la soarta acestui servitor credincios.

Uitându-se acum în fața vistavoiului său și, cum se știa el însuși fericit de moștenirea, ce-i căzuse, și-și croia tot felul de planuri, îl îndemna acum și mai tare gândul, să-l facă și pe tovarășul de războiu părtaș la fericirea sa, așa, că i-a zis:

«Dă știi tu, măi Ioane, ce vis am avut eu? Un vis ciudat de tot. Par'că m-am fost lăsat de slujba mea, colo la București, unde trebuia să mă întorc, după concentrare, și mi-a venit gustul, să mă fac boier la țară, cu moșii, cu gospodării, cu păduri și fânețe, știi, cum îmi spuneai tu uneori, că sunt boierii voștri, prin Moldova. Și te-am luat par'că pe tine, măi Ioane, și ne-am dus departe, chiar acolo, în Moldova ta. Și ne așteptau într'un loc, la o gară, niște telegari cu o trăsură minunată, și ne-am urcat într'ânsa și am tot mers, până la voi, la Darabani, și de acolo înainte, până am sosit la niște curți boierești. Și curțile cele, — nu știu cum venia, — că erau chiar ale

mele, fiindcă ne-am și așezat pe acolo și am pornit la huzurit, ca și cum toată viața numai pe acolo ne fusese traiul. Ce zici tu, măi Ioane? Uite vis, ascuți?»

«Ce păcat, că-i numai vis, don locotenent! Că, zău, nu ne-ar șede rău de loc, să ne pomenim așa, deodată, de la regiment, la o moșie. Ar fi par'că bine și de mine!...»

Și s-a chiar pomenit Ion al nostru, opt zile în urmă,— cum zicea visul,— cu stăpânul său, boierul Strat, la o gară în Moldova, ce-i zicea Bucecea-Dorohoiu. Și s-a urcat în capra unei trăsurii frumoase, trasă de niște telegari, ce fugeau ca smăii. Și tot drumul, până la târgul Darabani, lui Ion i se tot părea, că chiar visează. Când au dat însă în ulițele târgului, de s-au oprit la popas, la hanul cel mare, lui Ion i s-au întunecat deodată ochii de lacrimi. Căci zărise pe podețul, dinaintea unei case jidovești, o țărancă bătrână ducând pe umăr coromâsla cu două cofe de apă. Și a răcnit ca din amețială... «mamă»!...

VIII.

Mergea spre sfârșitul lunei Septemvrie. Târgul Darabanilor se gătia de sărbători și încă lungi, adevăratele sărbători jidovești, cari schimbă, — după credința Românilor, — până și vremea. Căci ploile de toamnă oamenii de la țară numai în spinarea credincioșilor din havre le pun, zicând că lui Dumnezeu fiindu-i lehamite de atâta rugăciune, ce o fac Evreii, două săptămâni de-arândul, se supără și strică vremea.

Ce-i drept că și lungi sunt aceste sărbători de toamnă. Căci pornesc cu așa zisul *slihäs* ¹⁾, cu care încep pentru adevărații și vechii credincioși vestitele rugăciuni de noapte. Că le vine încă de pe la trei ceasuri după miezul nopții *şamesul* pe la casă și-i face să se deștepte, bătând cu un ciocan gros pe la uși. Și stau la templu noapte cu noapte, până la ceasurile șapte dimineața, postind peste zi, până ce se împlinește anul vechiu. Apoi serbează ziua de *Raş Haşona*, adică anul nou, care la Evrei se numără de la facerea lumii,

1) Veghiare.

și dau apoi în a doua sărbătoare mare, așa-numita zi de împăcare, *Iom Chișer*. După asta vin apoi vestitele *Cuști*, cu sărbătorile *Halemoid* ¹⁾, *Șamerabe* ²⁾ și *Șminhațeres* ³⁾. Ca încheiere însă vine, la urmă de tot, *Simhăș Toira* ⁴⁾, adevărată zi de bucurie, când Jidovii își scot *toirele* din chivot și umblă jucând cu ele împrejurul templului.

Era tocmai ziua de anul nou. Afară cădea de patru zile o ploaie de cele putrede, rece și mărunță, par'că se strecura dintr'o sită. Ulițele târgulețului erau glodoase și desfundate, de puteai abia străbate prin ele; dughenile toate închise, târgul ca și mort. Numai la subprefectură vedeai oameni adunați din toată plasa, de te prindea mirarea, ce a putut să-i aducă la târg pe așa vreme păcătoasă și încă în toiul sărbătorilor cu pricina. Peste drum, la crâșma jupânului Strul, măcar că un *goi* îi ținea locul la tejghea, se făcea chef și sfat, încât se putea înțelege din două vorbe ce era.

Se împărțiau de către domnul subprefect,

1) Zilele de odihnă.

2) Scuturatul frunzelor, adică a păcatelor.

3) Hotărâre de viață și moarte.

4) Veselia legiuirii.

în fața mai multor oameni de samă, — pri-mari, preoți și învățători, — semnele de vite-jie la rezerviștii, câți luaseră parte în războiul cu Turcii. Cei mai sărbătorii erau fruntașul Gavril Sachelar și soldatul Ion Voicu din Darabani, acum amândoi vătafi la moșia domnului Strat din Vaculești. Că pe lângă semnele, ce le-au primit dânșii la un loc cu ceilalți, li s-a trimis de însuși Vodă, crucea de argint «Virtutea Militară». Și a luat dom-nul subprefect cuvântul, povestind la toți, cum Ion, măcar că simplu vistavoiu, s-a dus cu fruntașul Sachelar, târziu noaptea, din șanțu-rile, Griviței până sub parapetele turcești și au scăpat cu primejdia vieții lor, pe soldatul rănit, Froim Gutman, de la moarte sigură. Lui Gutman însuși, care era de față, domnul subprefect i-a pus pe piept, întocmai ca și celorlalți viteji, crucea Trecerei-Dunărei, me-dalia rusească și semnul Apărătorilor Patriei.

Mândru de atâta cinste, a plecat Froim apoi la havră, *Raș Hașona* (anul nou) fiind sărbătoare mare, cu rugăciuni și cântări afară de obicei, cum le prescrie legea la Evrei. Înaintea sinagogei, era cu toată vremea rea, lume multă. Subcomisarul Migdălescu, cel cu

nasul roșu, în uniforma sa soioasă, păzia însă rânduiala, dând brânci la perciunații nevârstnici, cari făceau larmă pe afară. La drept vorbind, omul avea și altă durere. Nu-i dăduse încă credincioșii bacșișul obicinuit, ce se deprinsese a-l cere de la dânșii de peisah și de anul nou. Ș'apoi, cum nu prea îl suferiau jidovii pe Migdălescu, fiindcă ieșise vorba, că ar fi un *meșumet*¹⁾ și s-ar fi chemat într-o vreme Moșe Mandelbaum, el se răsbuna acum îndoit. Că unde vedea ieșind doi, trei jidovi mai bătrâni, obosiți de cântare și rugăciune atât de lungă, se năpustia îndată la-ei cu ifos de adevărat polițai, strigând:

«Ia ascultați, măi jidanilor, nu mai isprăviți odată cu nesfârșitele voastre de sărbători. Ați asurzit târgul cu atâta urlet, ajungă-vă!»

Și ar mai fi înșirat el mai câte de aceste, căci îi sticlia nasul de rachiurile, ce le dase des dimineața pe gât, dacă n-ar fi zărit pe Froim cu decorațiile la piept, venind de la subprefectură. Și l-a primit șiretul de Migdălescu cu vorbe măgulitoare, zicând în gura mare, după ce puse un frâncușor bacșiș la buzunar:

1) Jidov botezat.

«Uite, așa voinic imi place și mie. Merge la războiu, rămâne înapoi, cade jos și-l scapă un *goi...*»

Froim însă a întrebat repede pe *șameșul*, dacă este nevasta sa sus, în ceardacul femeilor, și scoțând din săculețul său *tiolul* și *talesul* de mătasă cu *otura*¹⁾, ce-l primise în ajun ca dar de la arendașul Herș, a intrat în templu. S-au ridicat o mulțime din capetele acoperite și plecate asupra cărților de rugăciuni, să vadă pe stingheritorul întârziat. Căci rugăciunile începuse din zori de zi și s-a stârnit un murmur în toate părțile, văzând crucea la pieptul lui Froim. Rabinul însă, care știa bine, de ce e vorba, a făcut semn de tăcere și, precum era ceasul zece, — când se isprăvește în acea zi, al lor, partea rugăciunilor, — s-a suit încet pe târnațul de dinaintea altarului și a scos încet *toira*²⁾ din chivot. Și în vreme ce desfăcea cu mânilor sale pergamentul de pe suluri, a început *hasanul* să cânte cu glas ridicat în limba evreiască istoria despre jertfirea lui Isac. Apoi rabinul a ținut cuvântarea obici-

1) Cusătură de fir la guler.

2) Cele 10 porunci.

nuită, reamintindu-le credincioșilor despre legătura, ce a făcut-o patriarhul Avram cu Dumnezeu și le-a spus cu acest prilej, cum atotputernicul apărător al neamului Israil s-a îndurat, să ispitiască de astădată și pe un fiu al *chilei* Darabanilor, ducându-l în războiu și scăpându-l de moarte. Căci s-a întors în țara sa și domnitorul țării însuși l-a răsplătit, punându-i pe piept crucea și medaliile pentru vitejie. Și făcând semn lui Froim, să urce treptele târnațului, i-a pus în mână *șofarul*¹⁾ și, acoperindu-și amândoi capetele cu *talesurile*, s-au dat sunetele de corn rânduite, adică după fiecare strigare câte unul, în vreme ce toți cei din templu țineau capurile plecate, oprit fiind în acest minut credincioșilor de a ridica privirea în sus.

Se schimbase bietul Froim la față de acest grozav lucru, la care fusese chemat, căci a sufla în *șofar*, înseamnă a suna trâmbița judecății de apoi, și acest lucru nu se îngăduie decât celui mai vrednic dintre toți. Și se auzia par'că un murmur pe sama rabinului, că de ce lăsase să se facă treaba asta de

1) Cornul de berbec.

către un om tânăr și încă având, — cum spuneau în urmă unii din habotnici, — *țelima* ¹⁾ pe piept.

Rabinul, ca un om cuminte, i-a lăsat să vorbiască și, după ce a fost pusă *toira* înapoi la chivot și cântărețul s-a aruncat la pământ, de a chemat harul lui Dumnezeu asupra celor de față, s-au încheiat *cadușa* ²⁾ cu cântarea celor trei osanale.

Și au petrecut Froim cu Ghiti și cu bătrânul David cele câteva zile, cât au mai ținut sărbătorile, în Darabani, pe la prieteni. Căci cât îți merge rău, te uită toți și abia când te știi în belșug, îți vin cu prietenia. Așa era acum și cu dânșii. Umblau la havră, dar se și veseliau cu cunoscuții, deși o parte din sărbătorile aceste sunt privite de Evrei ca zile de pocăință. După ce își fac așa-numitele *custi*, adică niște colibi din scânduri și pe sus acoperite cu rogoz sau strujeni, dar așa fel, ca să se zăriască cerul cu stelele, stau de mănâncă în ele. Asta ca să-și închiuiască timpul, cât a petrecut poporul Israil în pustie.

1) Semnul crucii.

2) Slujba din urmă.

În aceste zile, se și împacă între olaltă toți, câți au avut câte o gâlceavă, până vine în sfârșit ziua cea mare de pocăință strașnică, *Iom Chiper*, sau ziua lungă, — cum zic ei, — în care n-au voie nici să mănânce, nici să beie nimic, mai puțin însă, să lucre sau să facă altceva. Căci toți sunt ținuți, să se gândiască în ziua aceasta sfântă numai la ceasul, când vor sta înaintea judecătorului de sus.

Lungă și fără sfârșit, ca și numita zi de sărbătoare, este rânduiala cântărilor și rugăciunilor, ce le fac Evreii cu prilejul acesta. De fumul lumânărilor de său, fără număr, cari ard toată ziua, și de cântarea necurmată, apoi de post și de atâta rugăciune, li se răgușesc glasurile și li se sleiesc puterile, încât la urmă așteaptă fiecare, cu suflet în adevăr pocăit și cu fața scrâșnită, ispășirea din gura rabinului. Și le dă acesta în sfârșit deslegarea, rostind de șapte ori pe rând cuvintele: «Ascultă Israile! Domnul este Dumnezeuul nostru, el singur este Dumnezeu!» Și atunci se mai sună odată din *șofăr*, ca semn că sărbătoarea s-a isprăvit, și se duc cu toții pe la casele lor, de mănâncă, beau și se veselesc în deplină tihnă.

IX.

Și acum să-i lăsăm pe oamenii noștri câțiva ani, să hălăduiască, cum vor ști ei. Și i-am putea chiar lăsa cu totul în pace, dar știu bine că vreți să mai auziți ceva, — și aveți cam dreptate, n-am ce să fac. Că am uitat să vă spun, că și Ion al nostru, după ce a grijit de mamă-sa, punându-o gospodină la casa frumușică, ce i-a dat-o fost bunul său stăpân, a găsit chip și cale, să mai înveseliască pe baba Irina, adică s-a însurat. Și cum știu că nuntă de Român ați văzut, n-am să stau să vă povestesc pe rând, — ca la Froim, — ce și cum s-a făcut.

Una însă tot trebuie să vă spun și anume, că a luat Ion o româncuță de nevestă, cum îi plăcea lui. Și s-a potrivit, nu știu cum, că și fostul fruntaș, Gavril Sachelar, să umble pe la aceeași casă de gospodar și cu același gând, încât au fost două nunți deodată. Boierul Strat i-a cununat pe amândoi, iar contabilul Froim Gutman, sau Oirăh Gutman, cum îi spuneau oamenii de neamul lui, a venit cu trăsura, de la moșia arendașului miegieș Gutman, de a adus nuntașilor ca poclon un

polobocel de vin, o balercuță de rachiu și două turte dulci, mari cât niște petre de moară. Și a fost un chef, cum rar s-a pomenit.

Cam la doi ani după asta, s'a întâmplat apoi, că cuconul Vasilică Strat, vrând să mai răriască pădurea moșiei sale, a căzut la învoială cu arendașul Herș Gutman, ca să-i deie tăiatul copacilor. Că venia pădurea tocmai pe hotarul, ce despărția moșia Văculești de pământurile, pe cari le ținea Herș. Și fiind pădurea mare, era să se facă acest lucru câțiva ani în șir.

Cum fostul fruntaș Sachelar se găsia acum berejnic la boierul și avea căsuța sa chiar la mijlocul pădurei, Ion, care era rânduit să păziască clăditul stânenilor și trebuia ce mai era, s-a fost strămutat cu femeea și cu copilașul, colo, la cumnatul său, berejnicul. Iar jupânul Froim își făcuse și el o colibă, cam la depărtare de o bătaie de pușcă, unde ședea și peste săptămână, chip, să nu peardă vreme cu umblatul de la moșie și să poată privi tăiatul lemnelor mai de aproape.

Trăiau frățeste oamenii noștri, mai cu șagă, mai cu treabă și mergea lucrul repede înainte. Peste vară tăiau, eara, pe vreme de sanie,

cărau la lodve, încât a trecut anul întâiu, par'că nu fusese nimică. Anul al doilea locurile de tăietură fiind mai depărtate, bărbații plecau des-de-dimineată și se întorceau de obicei tocmai pe sară, așa că rămâneau în casa berejnicului Sachelar, numai nevestele cu copiii. Ba de multe ori se duceau și ele la cules bureți, mure și zmeură și lăsau copilașii să se joace ei singuri.

Și avea berejnicul Sachelar un băiețel cam de trei, patru ani, ce semăna, leit, cu mamă-sa și era isteț ca focul. Că se juca cu cele două fetițe ale lui Ion așa, în felul său copilăresc, de nu li se ura, cât era ziua de mare și nici nu plângeau vr'odată.

Intr'o zi de vară, cum erau duși tații copiilor la treabă și plecase și mamele lor, — una, după niște lapte, în sat, cealaltă, cu niște pânză de bilit, la pârâu, — iată o poznă a băiețelului lui Gavril, și încă mare. Era încă foarte de dimineată și Safta berejnicului, cu gândul, că nu va zăbavi mult la pârâu, pusese lăcata la ușa casei. Nicușor cel cuminte se deșteptase mai de vreme ca alte dăți și, cum n'avea altceva de făcut, a prins să desvăliască tăciunii de sub cenușa din

fundul vetrei. Și, punând la ciurcele și la vreascuri și tot suflând, a ațâțat un foc bun, ce a prins a pălpăi cu trosneli și scânteii, de era mai mare bucuria băiatului. A văzut însă copilul, că s-a aprins,—nu știa el singur cum,—și caierele de lână, cari erau așezate la perețele de sub vatră, și a îngălbenit de spaimă, dar nu știa ce să facă.

În cocioaba de scânduri a contabilului, ce se zăria la depărtare, de o zvârlitură de băț, printre cioatele arborilor rătezați, sta la feres-tuică Froim și-și făcea tocmai rugăciunea de sculare, cu cornul la frunte și cu *talesul* pe cap. Nu era tocmai rugăciunea, cum trebuie făcută, căci se uita omul în carte, arunca însă și ochii pe giamuleț, afară. Și asta li-a fost norocul sărmanilor copii.

Numai cât de-odată s-a văzut ieșind din ferestele casei berejnicului un sul gros de fum. A rupt Froim în neștire de pe sine *tivolurile* sfinte, de la braț și de la cap, dând busta pe ușă afară, tocmai când străbătea la urechile sale țipătul înfricoșat al copiilor închiși. Ajuns la ușa casei lui Sachelar, Froim a găsit însă lăcata și s'a îngrozit, căci pe fe-

rești nu era chip să intre, fiind amândouă cu gratii.

A dat goană la coliba sa, după secure, și isbia acum din răspuțeri în scoaba, de care era prinsă lăcata. Țipetele copiilor erau sfâșietoare și din fereastra întâia se prelingeau acum flăcările cu nemiluita, în sus, către streșina casei, ce ardea ca iasca. Copilașii, se pare însă, s-au fost dat în tinduța casei, unde nu-i dogoria încă focul, dar se înecau acum de fum, că li se auziau glasurile, par'că, nu știu cum, tăiate.

Contabilul, cuprins de spaimă cumplită, lovia acum cu sila uriașă în ferul îndărătnic, dar a trebuit mult, până să sară lăcata jos. A deschis ușa, când năbușia focul și în tindă. Fumul era însă așa de gros, că a trebuit să se plece la pământ, ca să ajungă în fundul tindei, unde erau grămădiți nenorociții copii.

Cum și ce a făcut, nu știa nici Froim singur, dar i-au scăpat de jarul ucigaș, scoțându-i afară, unul câte unul, el însuși orbit și sugrumat de fum și cu barba pârlită.

A fost mare vaietul mamelor spăriate, măcar că pe copii i-au găsit teferi, nevătămați. Și

au stat încremeniți de groază, Ion și berejnicul Sachelar, când au auzit din gura prietenului lor, ce era să se întâmple. Froim însă simția în sufletul său, oarecum un fel de fior plăcut și nu știa par'că să zică, din ce pricină. Că l-au podidit niște lacrimi, pe cari nici el nu le înțelegea.

Bătrânul Gherase însă, dascălul de la biserica din Văculești, care venise după lemne și era față la aceste, a clătinat din cap și, vrând, — se vede, — să tâlcuiască, ceea ce se petrecea în inimile foștilor soldați, a zis:

«Uite, că așa a vrut Dumnezeu, să nu fie faptă fără răsplată. Voi l-ați scos pe jupânul din mâna turcului... el v-a scăpat copiii din prada focului».

LILIACUL.

De la hotarul Moldovei, din vamă Prisacaniilor, duce un drum mândru și umbratec spre târgulețul ardelenesc Tulgheș, cu vestitele Petre Roșii, ce se văd din toate părțile, ceasuri întregi, stând nemișcate, colo, în înălțime, deasupra acestei trecători a Carpaților. Din Tulgheș apucă, cine vrea, la dreapta spre Bersec, cu scăldătorile de apă de fer mult lăudate. Eu însă am luat-o într'oz de vară la stânga, spre munții Cicului, pe cari nu-i cunoșteam încă.

Cum pornisem cam de dimineață, cocoțat în harabaua unui jidov unguresc, am avut vreme toată ziua, să privesc frumusețea de munți, prin care mi-a fost dat să trec. Tot pe marginea Bistricioarei, ce șerpuește ca un

fir argintiu prin valea năsfârșită, cu pagiștele fără număr din părțile acele, am tot suit, tiptil și fără să băgăm de samă, șoseaua cea frumoasă din peatră-cremene, albă ca laptele, până am ajuns în creierul brădetului, ce dă spre târgul Cicului. Pe la cotiturile drumului, croit tot pe poala lanțului de coame muntoase și peste vâlcele verzi și îmbrobodite de cetinișul molizilor tineri, ne priviau din înălțime culmile și piscurile Carpaților acoperite de codri deși și de poieni drăgălașe. Pe ici, pe colo, se ivia câte un părete de stâncă prăpăstios și deșirat de tiharăi cu petrișuri roșiatice, peste cari sclipia în zarea soarelui câte o dungă de părauț de munte, ce grăbia șopotos, să se împreune cu albia Bistricioarei. Apoi un șir de dealuri pleșuve, tot mai joase, și am dat înșfârșit peste coborâșuri mă-răcinoase, prin părți mai puțin păduratice, în țara săcuiască.

La un han, lângă drum, am făcut popas și în vreme ce jidovul meu se sfădia cu cârciumarul pentru căpița de fân, pe care o înfulicase sub coviltirul harabalei, fără să o fi târguit mai întâiu, eu m'am îndreptat prin hudița satului spre un dâmbuleț, unde se

vedea bisericuța locului. Căci o zărisem de departe, această casă a lui Dumnezeu, clădită, nu știu cum, așa trufaș, la înălțime, ca și când un alt loc nu i-ar fi fost destul de bun. Ce mă mai bătea la ochi, erau și niște ulmi umbroși, cari se tupilau chiar sub turnulețul bisericuței și o făceau și mai mândră la înfățișare.

Când m'am apropiat de dâmbuleț, am băgat abia de samă, că era cogemite deal și încă cu suiș destul de repezicios. Sus de tot însă, unde sta biserica, drumul strimt, ce se încolăcia în jurul înălțimei, se sfârșia cu niște lespezi mari de piatră, în chip de trepte. Aceste dau întâi printr'un fel de știrbitură de zid, după care se putea cunoaște, că lăcașul lui Dumnezeu fusese într'o vreme încunjurat de întărituri, ca o cetățuie. Imprejurul bisericei,—rămășiță veche din cine știe ce vremuri,—se vedeau, ceva mai la o parte de ulmii de lângă intrare, câteva morminte uitate, apoi o căsuță lipită cu dosul de zidul sfărâmat și printre niște curcuduși, se zăria un capăt de cruce de piatră, umbrit de o tufă mare de liliac, copac în toată firea și gros cât un braț de om.

M'a prins mirarea văzând liliac așa de pu-

ternic, mai ales la loc ca acesta și eram să mă depărtez, ca să privesc peste marginea joasă a zidului vechiu, în partea satului, când m'am pomenit cu un om bărbos și trecut de ani, ce ieșise din căsuța din tund și, oprindu-se dinaintea mea, părea că mă întreabă, ce caut pe acolo. Și văzând omul că nu știu ungurește, a început să-mi vorbiască pe românește și încă curat de tot, încât m'am și dat în vorbă cu dânsul.

Am grăit noi multe cu bătrânul Balteș, străjer de noapte și gropar în satul săcuiesc: Kisnad, timp, cât m'a lăsat jidovul meu să stau în odăița hanului. În cele două ceasuri însă mi-a spus omul la un păhărel de vin, toată istoria sa, care părea cu atât mai ciudată, fiindcă de ea era legată și povestea liliacului de la bisericuța cu zid de cetățue. V'o dau, cum am auzit-o și eu.

.
.

«Dacă îți pare cumva ciudat, domnule, că mă auzi grăind chiar ca oamenii de pe la d-voastră, dincolo, în Moldova»—cam astfel a început să-mi povestiască moșneagul, — «apoi n'ai de ce te mira. Că eu, deși sunt de loc

de pe aicia, dar uite, acolo mi-am trăit anii cei mai buni ai vieții. Adică, cum îi și lua lucrul. Că ce a fost frumos și bun pentru alții, mie tot în amar mi s'a prefăcut, fiind tocmai anii de flecău cei mai grei, ce mi i-a brodit soartea pe lumea asta.

Satul nostru, ce se zărește, iacă, colo, la poala codrului, unde pornesc a se înălța munții, îi, — la drept vorbind, — singurul loc cu Români, măcar că are nume unguresc, de-i zice Vașlab. Cum ne-am oploșit noi, Moldovenii, pe aici, printre Secuime, nu se știe, cum nu știu nici Ungurii la d-voastră, din ce pricină s'au așezat în Moldova. Mai trăiesc însă unii din oamenii noștri, și așa, împrăștiați, pe ici și pe colo, până hăt, sub dealurile cele, după cari începe a se întinde brâul munților mari cu trecătoarea Ghimeșului și cu hotarul românesc.

Avea un moș al meu, — frate cu tata, — niște poieni pe acolo, lângă vama Ghimeșului, unde duceam și noi, cei din Vașlab, oile noastre peste vară. Era însă și stână săcuiască mare în apropiere, dincoace de muntele Boldului, încât trăiam în megieșie cu bacii bogătașului Laios, din sat, de aicia. Și avea, — ca să nu încunjur a spune și asta, — chiaburul de Laios,

oi mândre și multe, dar avea și o fată frumoasă, pe Maria, care a fost în urmă și pricina nenorocului meu. Că venia cu mamă-sa, de sta zile întregi colo, în căsuța, ce și-o făcuse unгурul lângă stâna sa mare și, cum ne vedeam în toate zilele, am prins dragoste de ea și mi se părea, că altă fată mai frumoasă nici că putea să mai fie.

Pozna cea mare era, că Laios avea pe la casă, la dânsul, numai cât hargăți și fete de la noi, din Vașlab, și se vorbea la el, în casă românește, încât nu-ți venia nici să crezi că-s Secui și încă de cei mai dârji. Când a pus apoi graful din târgul Cicului, să-i prefacă meșterii bisericuța în dealuț, pe cuvânt că acolo ar fi fost într'o vreme cetățuia unui strămoș al său, tatăl meu luase asupra-și adusul pietrelor, fiindcă aveam în pădure la Vașlab stânca și groapa vestită, de unde scoate astăzi chiar marmura, albă ca laptele.

Și o vedeam eu pe Maria în fiecare zi, tot făcându-mi treaba la căratul pietrelor, și mă abăteam des pe la casa lor, dă, — ca feciorul unui gospodar vecin și cunoscut, pe care-l cinstia Laios foarte mult. Dar încolo, nici gând să te apropii cu vr'o nădejde de însu-

rătoare, necum să deschiză vorba ai noștri sau de ai lor despre așa ceva. Că avea tatăl meu, — Dumnezeu să-l ierte, — de toate la casa sa, eram singur copil, de cătănie n'aveam să mă tem și, dacă ar fi fost vr'odată vorbă să mă însoare, îmi găsia el fată româncă colo, în țara Făgărașului, nu printre Secui. Nici n'ași fi îndrăznit eu să-i spun vr'odată, că mi-e dragă secuica din vecini. Una, că nu eram încă flecău de însurat și alta, că știam de înainte, că era pe vremile acelea zadarnic lucru, să te gân-dești la o încuscrire între Români și Secui.

Cum să face însă, că tocmai lucrul oprit te trage mai mult, am făcut eu, ce am făcut, de am pus pe tata la cale, să mă lase peste vară iarăși la munte și acolo am dat în două rânduri de Maria și încă singură, adică nu cu mamăsa, ci numai cu o slujnică, ce o ajuta la brânzăria lor. Știa fata că o iubesc și mi-a zis într'o sară suspinând, că de giaba ne este chinul la amândoi, că a și ales tatăl său, după cine s'o deie. Tocmai asta m'a zbuciumat însă și mai mult. Am strâns'o în brațe și am făcut'o să mi se lege pe veci, că nu s'a mărita decât cu mine, măcar să ne goniască tații noștri de la casă, ca pe niște cerșetori.

Când am sosit pe toamnă cu turmele la Vaşlab, am găsit pe tata beteag de tot. Mama murise, când eram încă copil mic și cum n'avea cine să-l îngrijiască în casă, el se tot slujia cu babe din sat, așa că dând în niște friguri ascunse, a umblat cu ele fără să zică cuiva ceva, până a căzut la zăcare. Când mi-a venit și mie în minte, să dau fuga după doctorul din târg, era prea târziu și așa a murit, — cum s'ar zice, — cu zilele în sân.

A trecut apoi o jumătate de an și eu în jalea mea după tata și încurcat cu gospodăria rămasă pe sama mea, abia doară am putut s'o văd pe Maria odată sau de două ori în zi de târg, pe la dughenile, unde știam că-și făcea târguielile. Auzise fata de nenorocirea, ce dase peste mine și mă tânguia așa mai mult din ochi, că era și mamă-sa față. În inima mea prinse să încolțiască însă o hotărâre și încă tare. Și așa pe la crăciun, adică cam un an după moartea tatei, am și făcut, cum îmi pusesem în gând.

M'am dus frumos la bătrânul Laios și din două vorbe am cerut-o pe Maria de nevastă. Și a stat Secuiul cu baba sa ca trăsniți, când s'au trezit cu pețiala mea, încât n'au zis din-

tru'ntâi un cuvânt. Dezmeticindu-se însă încet, mi-a spus Laioș cu cruțare și cam și pe deschise, că are el de mult mire pentru fata sa și că, de n'ar fi chiar nici acest lucru la mijloc, căsătorie între mine și Maria n'ar avea cum să încapă, fiindcă suntem și de alt neam și de altă lege. M'am dus eu pe ușă, fără să fi scăpat unul dintre noi o vorbă de supărare. Numai atât, că nu știam nici eu, nici Laioș, că Maria a aflat îndata-mare de la mamă-sa însăși, pentru ce venisem și, izbucnind în lacrimi, le-a spus verde părinților, că nu se mărită nici moartă după altul.

Mă mistuiam eu din ceasul acela de patima ascunsă a inimei mele, fără să știu ce să încep și habar n'aveam că Maria căuta biata să mă întâlnească pe la târg și să-mi spună că știe tot și că să nu mă las. Și iată, că am și dat într'o Marți de dânsa și încă la loc ciudat; că intrase în biserica mare a târgului și am găsit-o pe trepte, tocmai când ieșia cu ochii umezi, căci plânsese, pe semne, din cine știe ce pricină. Și m'a luat biata fată de mână așa, fără silă, și coborând treptele bisericii mi-a zis atâta.

— Știu tot, Andrei, și acum este și mama în

partea mea, dar tata n'are să se învoiască niciodată, și s'ar împotivi tot satul și chiar preotul și neamurile. Vină Duminecă, pe însărate, la Kisnad, de mă așteaptă între ulmii bisericei pe deal. Ioșca, groparul, stă sările la mamă-sa bolnavă, la noi, și nu-i nimene pe acolo, așa că putem vorbi fără teamă. — Și zicând aceste, mi-a strâns mâna și mai tare și a plecat în altă parte, căci zărise niște oameni din sat, venind spre locul, unde ne oprisem.

Îmi tremura inima de bucurie și zvâcnia și de durere. Ce era să iasă din toate aceste, când știam eu doar bine, că între îndârjiții de Secui flecău român nu intra, nici de drag, și mai puțin încă de silă. Un fir de nădejde îmi licăria însă totuși prin minte. De se învoia fata, să fugă cu mine dincolo, în Moldova, eram scăpați. Mă gândiam însă și la casa părintească, ce să fac cu gospodărioara mea frumoșică, peste care eram acum stăpân și îmi sângera inima. Pe de altă parte vedeam bine, că de Maria n'am să pot să mă las, căci mă iubia fata și așa, cum o văzusem acum, hotărâtă și îndârjită, zicând, că nu vrea

să fie decât a mea, îmi părea, nu știu cum, încă pe atât de frumoasă și de dragă.

Și m'am dus,—nici vorbă,—Duminică pe înserate, de am întâlnit-o pe Maria la locul tăcut, între ulmi; m'am dus odată și încă odată și a treia oară și am înțeles amândoi că unul fără altul nu putem trăi; chip de scăpare însă nu era decât fuga peste hotar.

Am început să răspândesc vorba printre oameni, că vreau să mă trag mai la munte, cu gând să-mi vând cu încetul vitele și gospodăria și, ca să nu bage nimenea de samă, care-mi era gândul adevărat, am și intrat, — după cum mă înțelesesem cu Maria,— în vorbă cu unchiul meu de lângă trecătoarea Ghimeșului, să-mi vândă poiana din muntele Boldului. Ba până și bătrânului Laios i-am zbârnăit într'o zi, așa o vorbă pe la nas. Lucrurile au luat însă altă față, că ni s'a tăiat firul fericirii, tocmai când credeam că suntem aproape de scăpare.

Era tocmai anul 1853 și peste hotar, în Moldova, trecuse pâlcuri de catane de ale noastre; iar dincoace, aproape prin toate târgurile și satele, alte catane stau și așteptau în tot minutul poruncă de la împărăție, să porniască în proțiva Muscalilor. De două ori era să mă în-

hațe și pe mine, cu tot dreptul meu de moștean, fiindcă îmi scosese niște oameni răi vorba, că eu îmi vând gospodăria, și numai cu mare greu am scăpat de strășnicia cataniei de pe vremea aceea. Liniște însă nu aveam nici cât un grăunte de mac, căci și pe biata Maria o păștea tocmai atunci păcatul din altă parte. O îndemna, adică tatăl sau, să ieie pe un Săcuiu văduvit,—de două ori mai în ani ca fata,—însă putred de bogat, și fata, ca să prinză răgaz și fiindcă nădăjduia că vom scăpa curând de toate, se prefăcuse în fața tatălui său că se învoiește, și-i cerea numai încă ceva îngăduire.

Întâlnirile noastre, sus la biserică, nu au rămas însă nici ele taină de mormânt, căci ne-a prichit un afurisit de căprar dintre catanele locului și numai cu băutura, colo, la rătușul satului, de-l mai țineam să nu ne deie de gol înaintea lumii. Se încărcau par'că toate și se învrăjbise soarta în protiva noastră, încât umblam fără cap și nu știam, cum să pun mai curând sfârșit luerurilor, ce ne strimtorau acum din toate părțile.

Intr'o noapte, după ce o întâlnisem pe Maria la ulmii cetățuiei și hotărâsem fugă

noastră din sat, m'am întors, cald încă de brațele și sărutările bieteii fete, pe la ratuș, ca să-i mai fac căprarului meu cinstea obicinuită. Căci acum nu mă mai pândia, ci chiar mă păzia la tot pasul, ce-l făceam prin satul Săcuilor. El ticălosul însă mă vânduse chiar în sara aceea, spunând taina mea unui flecău din sat, care umbla și el după Maria.

Și n'am intrat bine în odaia mare a cârcumei, că am și băgat de samă, după căutătura ce mi-a aruncat-o roșcovanul de Săcuiu, că știa tot. Ticăloșii nici nu s'au mai codit, să facă lucru pe ascuns, ei au și început, cum erau cam băuți amândoi, să lege gâlceava pe față. Vedeam că s'a dus taina mea și o ciudă și mânie nebună m'a apucat, așa din senin în cât a pornit hârțuiala de-a binele. Eu nu m'am dat, ei nu s'au lăsat și ne-am încins ca fulgerul la bătaie. Săcuiul, ajutat de alții de ai lui, ce s'au mai fost strâns, a sărit la mine; eu văzând, că mă omoară, am scos cuțitul și, cât a-i bate în palme, l-am și lăsat întins într'o baltă de sânge. De catanele însă, cari se năpustise acum din toate părțile, ca să mă doboare, am scăpat numai cu

fuga, sărind prin fereastă și croindu-mi calea, drept spre Ghimeș.

În zori de zi eram trecut peste hotar și trei zile în urmă mă făcusem plutaș. Cum era Trotușul mare, coboram în graba apelor de primăvară spre târgul Bacăului, de unde m'a dus curând soarta până la Galați, pe Dunăre.

Multe ași avea să ți le înșir, domnule, din anii, câți i-am petrecut departe de locul ăsta, cu gândul că m'am făcut vinovat de omor și că sunt căutat și osândit ca ucigaș. De jale și de dor după neuitata mea Maria nu mai puteam, dar să mă întorc tot nu mă bizuiam. Și ași fi stat poate până la moarte, colo în satul dobrogean, unde trăiam la un mocan bogătaș ca vâtaf, dacă nu mă întâlnea într'o zi un om de ai noștri, chiar din sat din Vașlab. De la el am aflat,—minunea lui Dumnezeu,—că Secuiul înjunghiat de mine nu numai că nu murise, dar a stat încă ani întregi pe capul lui Laios să i-o dea pe Maria de nevestă. Ea însă a rămas fată mare, și nu s'a măritat nici după ce-i murise tată-său și măsa.

Și m'am întors în zborul gândului, pe unde era mai aproape, și inima mea înpietrită de atâta suspine îmi bătea de nerăbdare, cu cât

mă apropiam de hotarul Secuimei. Căci trecuse, domnule, 27 de ani, de când eram dus peste graniță. Și n'am dat pe la Vașlab ci de la vama Ghimeșului am apucat-o drept peste câmp și pădurici, spre Kisnad, gonit de un dor nespus, dar par'că și de o teamă adâncă, ca să nu ajung cumva prea târziu. Și dă, este o vorbă : că de ce se teme omul mai tare de aceea nu scapă,... căci n'am avut, săracul de mine, parte să o găsesc pe Maria».

.

Și zicând aceste, bietul moșneag a început să plângă așa domol, și lacrimile i se rostogoliau pe barba sa lungă, de mi se făcuse milă de dânsul. Abia de am putut scoate de la bătrânul Balteș sfârșitul povestii sale, sfârșit care, precum înțelege orcine, numai bun nu putea să fie. Căci ce soartă mai crudă putea să-l aștepte pe bietul om, decât să ajungă la casa iubitei sale tocmai în minutul, când o duceau la groapă.

Murise Maria lui Andrei Balteș, după ce-l așteptase cu credință o jumătate de viață și s'a stins cu numele iubitului pe buze. Și fusese par'că veselă în zilele ei din urmă și nu suferia nici de o boală, ci a murit așa, numai

ca să nu... mai trăiască. Sus, lângă biserica din cetățuie, își cumpăraseră înainte de vreme cei trei coți de pământ și făcându-și chip de grădiniță, a sădit o tufă de liliac cu floare albă și venia adese ori, de o uda și îngrijia, încât a crescut frumos și s'a ridicat mare ca un copăcel. Acolo a și fost apoi îngropată.

A lăsat Balteș, cum am înțeles din vorbele sale, gospodăria la doi nepoți după tată, ce se făcuse, — cam ei singuri, — stăpâni pe averea sa rămasă, și a trăit o vreme din meseria cioplitorului pietrelor, la care se pricepea cu atât mai bine, că-și avea piatrăria, colo, în pădure. După ce și-a isprăvit însă întâia sa cioplitură, adică lespede și crucea la mormântul răposatei sale Maria, n'a mai vrut să părăsiască cetățuia. Și l-au lăsat oamenii să-și facă până și căsuța acolo, fiindcă se învoise, să le fie gropar fără nici o plată. Acolo, sub crucea cu liliac, își va fi încheiat poate și zilele.

SÂN PETRU LA CERNĂUȚ.

Nu mai știu bine, ce întâmplare anume m'a făcut, să mă abat în una din verile trecute pe la vechiul meu loc de școlărie, la Cernăuț. Hotelul, unde trăsesem, se afla chiar în fața magistratului orășănesc, cu turnul cel mare și cu pajura de aur prinsă în virf. Fără să știu de ce, m'am așezat o clipială la o fereastă cu priveliștea spre dânsul și roiuri de gânduri și amintiri din tinerețe au început să mi se redeștepte în cap. Și, ca și cum vroia tot aceeași întâmplare, să-mi ațâțe inima cu lucruri demult uitate, am dat cu ochii de câțiva polițiști, cum coborau treptele vechii primării, ducând un steag, urmați de o ceată de jidani și de alți oameni adunați prin piață.

Era ziua de Sânpetru, — patronul oraşului Cernăuţ, — în care se scoate şi azi, după obiceiul de demult, steagul sfântului, de se duce şi aşează în mijlocul târgului de jos. Prin asta se da adică semnalul, că a început iarmarocul cel mare al anului. Şi mi-a trecut de odată prin minte, ce era bâlciul Cernăuţului odinioară şi ce însemna încă acest lucru acum 30 de ani, nu numai pentru Bucovina, dar chiar pentru ţările învecinate, Moldova, Ungaria, Basarabia şi Polonia. În cele două săptămâni, cât ţinea iarmarocul, oraşul Cernăuţ se prelăcea într'adevăr în loc de întâlnire pentru tot felul de oameni din ţările megieşe. Că întâlneau prin uliţele târgului, plin de negustori şi cumpărători de tot neamul, alături de cuşma ţurcănească şi confederatca leşească, şi fesuri turceşti, unguri sumeţi cu mustaţa răsucită, Cazaci şi Tătari din Ucraina şi câte alte chipuri de oameni veniţi, Dumnezeu ştie, de prin ce locuri. Ce vedeai însă, mai mult decât trebuia, era jidovimea străină, care se aduna în Cernăuţul nostru şi ţinea cu duhul ei negustoresc tot norodul, par'că într'o frământare şi clocotială fără sfârşit.

Drum de fer nu se pomenia pe atunci,

granițele dintre țări nu erau încă lănțuite cu tot soiul de popriri și legi de vamă ca în ziua de astăzi și, negustorimea pedeoparte, iar lumea cu dare de mână pedealtăparte, abia așteptau, să vie ziua de Sânpetru, ca să alerge la Cernăuț și să se înzestreze pe tot anul cu cele trebuincioase. Și,—Doamne,—frumos mai era, să te uiți, cum pornia iar-marocul, așa, pe rând, se încheaga încetul cu încetul până la zbuciumul năprasnic și pofta de a târgui și cumpăra, ce apuca, nu știu cum, întreaga lume, până și pe Cernăuțenii cei mai nepăsători, și apoi iar se potolia și se liniștia, împrăștiindu-se totul, tiptil și încet, precum se adunase.

Încă cu două, trei săptămâni înainte, începeau pretutindene pregătiri de iarmaroc de tot felul, cari ne făceau pe noi, băeții de școală, cam de multe ori, să mai ocolim învățătura și să dăm câte o raită prin butcile și șandramalele, ce le clădia magistratul orașului în vederea musafirilor străini. Dulgherii adunați din toate unghiurile, nu-și dau de rând în potrivitul scândurilor, din cari se alcătuiau tot felul de dugheni și magazii, crâșme și birturi. Cele mai multe din aceste aveau

cuhni și cuptoare de fert și fript și multe alte lucruri de trebuință.

Rânduri, rânduri de lavițe și mese, așezate cu sutele, unele sub soare, altele cu acoperiș de scânduri, rogoz sau pânză, erau pregătite pentru cei însetați de vânzare și cei poftitori de cumpărături, ce aveau să umple târgul. Și odată cu aceste pregătiri începeau să și vină din toate părțile și pe toate drumurile, întâi, cei cu mărfuri grele și multe, ca să le așeze din vreme la locul convenit. Apoi tăbărau tot soiul de povozuri și care mari, trase uneori cu câte patru, cinci părechi de cai, și încărcate cu olărie, sticlărie, ferărie și alte mărfuri mărunte. Veniau tocmai de prin Boemia, Moravia și Silezia, iar altele cu postăvărie și mătăsuri tocmai de prin Stiria, Tirol și Lombardia.

Sosiau apoi tot cam așa, mai de vreme,— și asta era pentru noi băieți o priveliște aleasă,— căsuțe întregi pe roate, cu comedianți, mai-muțari, cu fiare sălbatică, cai învățați și câte alte minuni, la cari nu ne săturam a sgâi ochii cu ceasurile. Iar pe drumul cel mare și frumos, sădit cu plop, ce duce spre Ardeal, vedeai ivindu-se, ca niște șerpi uriași, șiraguri

nesfârșite de trăsuri de tot felul, aninate unele de altele, trase de o grămadă de cai puși în frunte. Erau făcute toate la Rădăuț, unde pe vremea aceea se îmbogățeau căruțașii cu această meserie, astăzi aproape stinsă. Nici străinătatea nu era harnică să facă de pildă naiticiance, cum se făceau la Rădăuț, de se vindeau boierașilor din Moldova, în zilele de Sânpetru.

Cu vr'o două, trei zile, până a se deschide iarmarocul, începea să se iviască, — ce era mai de căpetenie la acest iarmaroc, — adică turmele de oi, cârdurile de vite și cirezile de ca. Cât e de întinsă totoaca cea mare ce se vede. încă și în ziua de azi la partea de miază-zi a Cernăuțului, ea totuși seamăna, privită de sus, a fi o mare de capete cornute și necornute. Clocotia în aceste zile de vară, de obicei senine și calde, văzduhul de mugete, nechezături și de țipetele unui al patrilea soiu de dobitoace, de cari uitasem să pomenesc, adică a rămătorilor. Boi, ca la iarmarocul de la Cernăuț, nu știu dacă se putea vedea alt-unde. Din județele Dorohoiului și a Sucevei de peste hotare, se aduceau la un singur iarmaroc mai multe vite cornute, decât se

vând poate astăzi la bâlciurile din Moldova întreagă.

Știu că la porțile, ce-și aveau casele lângă târgul vitelor, oamenii plăteau câte un creițar sau doi pentru adăpatul unei părechi de boi, apa Prutului fiind departe, dincolo de oraș. Astfel, fiind însărcinat într'o vară de bunica mea, — la care stam în gazdă, — cu strângerea banilor pe adăpat, am adunat sumă bunicică, având pe lângă asta bucuria, de a sta de vorbă cu gospodarii moldoveni, tot oameni chiaburi și vrednici, unul și unul, par-că îi văd și acuma. Și nu li se lua doar cei creițari pentru apă dată, ci mai mult așa o răsplată mică, în schimbul donițelor și ciuberelor, cu care se înlesniau la adăpatul vitelor.

Lucrul cel mai de samă însă era deschiderea iarmarocului, care se făcea cu mult alaiu, de Sf. Petru, zi, ce cade tocmai când școlile sunt și ele ispărvite și se dă vacanță. La ceasurile două după amiază-zi piața din fața magistratului cu turnul cel cu pajură, era ticsită de norod, chiar dacă ar fi plouat ca din cofă. Pe treptele magistratului stau tarafurile de lăutari țigani, veniți anume din satul Hliniței, — vestit pentru treaba asta, — iar

sus pe gangul de sub boltițe, era înșirată muzica orășenească, sau banda,— cum îi zicea lumea de rând, — având în frunte un număr de pojarnici, iar în coadă străjerii orașului. Așteptau cu toții în nerăbdare și cu oarecare trufie semnul de plecare. Acest semn mult dorit trebuia să-l deie însă un om și mai așteptat, comisarul, Herr von Rey.

Ce rost anume de comisar avea acest om, nu știa să zică nimene, dar numele Rey, așa cum îl vedeți scris, mai ales că avea la iscălitură încă și cuvîntelul *von*, era ceva, care nu trebuia luat așa ușor. Fără domnul Rey nu se făcea nimic în oraș, la Cernăuț; el era tot. Și vai de turburătorii liniștei și rânduiei din târg, căci n'aveau ce râde. Umbla vorba, că în mahalaua jidovească mamele își adormiau cu numele Rey copiii, atât de temut era. Și când ați ști, ca acest om, pe care în urmă am avut prilej să-l cunosc, era de o fire blajină, cum poate nu se găsea altcineva. Român din Igești, de familie răzășească foarte bună, el a slujit la magistratul Cernăuțului un șir nesfârșit de ani, tot cu treburi polițienești și prin duhul său de rânduială și dreptate era cinstit de cei buni, temut de cei răi, cunoscut

însă de toată lumea, încât nu s-ar fi putut întâmpla nimica, fără ca să n'aibă el partea sa, necum așa o sărbătoare, o paradă, ca deschiderea iarmarocului.

Și iată, că semnul se da, de însuși d-l Rey, care se arată după multă așteptare între polițiștii săi, unul din ei ducând steagul orașului cu chipul sfântului Petru. Muzica orășănească și în urmă lăutarii țigani se puneau pe cântat imnul împărătesc, în care se amestecau glasurile norodului cu vivaturi și urale, de-ți asurzia urechile. Ce se petrecea de aici înainte e un lucru greu de descris. D-l Rey cu Sf. Petru, încunjurați de ceata pojarnicilor și polițailor, cu bandele de muzicanți, erau numai așa un sâmbure, împrejurul cărui se ghemuia lumea cu chiote și strigăte nesfârșite și turbate. Că alerga în urma steagului fâlfâitor Cernăuțul întreg ca bezmetic, cutrierând ulițele mai de samă în sunetul tobei celei mari, ce singură se mai auzia din zarva de glasuri a grămezii de școlărime, jidovime și norod fără nici o treabă. Deasupra uriașei clocoteli de oameni, ce se rostogolia printre rândurile caselor ticșite de capete, până pe vârfurile acoperișelor,

nu se vedea decât un nor de colb și prin acesta o vijelie întreagă de căciuli, pălării și caschete aruncate. Căci asta era așa un obicei vechiu, că la scoaterea steagului sfântului Petru să ai cu ce arunca în sus, și cine n'avea lucru vechiu, i se lua, cam cu nemiluita, pălăria nouă, nouță din cap.

Și ajungea înfârșit alaiul cel strașnic, după ce colinda ulița domnească cea lungă, și străbătea și câteva ulițe lăturalnice, în piața de sus, unde se înalță astăzi monumentul Austriei. Acolo, în partea dinspre criminal, drept în față cu căsuța acoperită cu țiglă, în care se afla straja pojarnicilor cu sacalele și tulumbele roșcate ale târgului, se așeza apoi steagul și rămânea două săptămâni întregi, adică până nu se mântuia iarmarocul cel mare. Pentru paza rânduiei însă și fiindcă polițaii târgului, puțini la număr, nu prea erau băgați în seamă, vedeai lângă steagul Sfântului, — învăliț la vreme de ploaie într'o căptușală mare de piele neagră, — și un pluton de infanteriști, ce se schimbau tot la fiecare ceas și alergau în toate părțile, cum se isca prin iarmaroc câte vr'o pozna sau bătaie.

În dosul pojarniciei cu straja steagului se

întindea, cât era locul de încăpăcios, până sub poarta închisorii mari, târgul de oale și sticlărie. N'am înțeles bine, nici odată, cine Dumnezeu cumpără atât amar de blidărie, ce era îngrămădită pe acolo, în nenumăratele tarabe, cu căruțele mari din dosul lor, înalte cât casa. Dincolo însă, pe piața dinspre catedrala românească, unde se răsfață astăzi mândra grădină de plăcere, dinaintea palatului guvernatorului, era, pe o parte, târgul de lemnarii. Vedeați scânduri, unelte și lucruri de casă, lucrate și aduse în care de țărani noștrii, precum: doniți, cofe, albi, buți, balerce, ciubere, lopeți, furci, și câte alte. Până și coșnițe, cotețe întregi, ghizdele de fântână, uși și ferești cu ciurciuvelele lor, grinzi cio-plite și draniță goantă, stau de vânzare, tot semn, că oamenii erau vrednici și știau să-și îndestuleze cu mâna harnică și iscusită toate, câte le trebuiau la case, fără să aștepte, să le ia străinul cu fabrica sa banul din mână, cum se întâmplă de pildă în ziua de azi.

Partea cealaltă a locului era cuprinsă de șandramale joase și adânci, pline cu lăneturi, cu piei de tot felul, unele dubite gata, altele crude, apoi cu frânghierie, cu cergărie,

și câte altele. Intre aceste două tabere se răsfrâu, în lanțuri fără sfârșit, rândurile de trăsură, care și căruțe, sâni și tot felul de rotărie desfăcută. Abia de mai puteai străbate de atâta marfă cu negustorii ei și, dacă izbutiai chiar să scapi în una din ulițele mai mari ale orașului, vedeai, că și ele erau pe jumătate cuprinse de butci și băratce pentru marfă mai mărunță, care era par'că cu atât mai de soiu, de ce coborai spre miezul orașului.

Negustorii Cernăuțului aveau obiceiul,—nu știu din ce pricină,— să-și închirieze de Sâmpetru dughenile proprii la cei veniți din altă parte, așa că, încotro dai, tot zăriai fețe străine și lucruri de vânzare, cari de cari mai ademenitoare. Incepeai de pildă cu clopotarii de lângă straja steagului și te duceai la zurgălăii și clopoțaii hamurarilor cu marfa lor neagră, ce sticlia în bătaia soarelui cu luciul paftalelor de pe dânsese. Și de la chingile șelarilor și curelele cu catarămi, te pomeniai pe neștiute în zuruiala tarabelor de ferari. De aici la cuștari și la negustorii de puști și pistoale, cu tot felul de unelte de vânătoare, nu era departe. Și te strecurai așa până în piață, dinaintea

magistratului, unde iarmarocul își mai pierdea din putere, aici nefiind loc de așezat dughe-nile de scânduri. În schimb însă te asurziau zarafii jidovi cu strigătul lor obraznic și răsunau de prin ferestile deschise ale birturilor cântece de oameni cu chef și printre ele scârțâitul vr'unei scripci de lăutari, ce mai ajuta la ațâțarea glasurilor răgușite. Că de lăutari nu ducea Cernăuțul grijă în zilele de iarmaroc. Era doar satul țigănesc Hlinața, — cel blagoslovit în muzicanții vechi și vestiți, — numai cale de câteva ceasuri și veniau balaurii flămânzi cu cobză, scripcă, cu naiu și cu țimbal, veniau ca lăcusta, de te prindea mirarea, cum și de unde se plodia mulțimea dancilor.

Când se mai potolia focul târguielilor și se făcea sară, negustorii, ca și cumpărătorii, lihniți de atâta zarvă și târguială, se puneau pe mâncare și băutură și în urmă pe odihnă. Și semăna Cernăuțul în nopțile calde de vară, cu miile de oameni ce dormiau toți pe afară, pe sub tarabele, butcile și corturile lor, cu o tabăra uriașă, ce părea cu atât mai nesfârșită, că vedeai din piața Austriei, dincolo de oraș, — unde începea târgul vitelor, — o zare

întreagă de lumină roșiatică, pricinuită de focurile fără număr, la cari își găteau oamenii de la țară mâncarea lor. Pentru noi băieții de școală remânea, însă, odată cu noaptea, după raitele ce le trăgeam peste zi prin toate părțile iarmarocului, încă un lucru mare de văzut, care ne făcea să uităm orice obosială. Asta era cirul cel vestit al lui Dubski, ce venia în toți anii de Sânpetru pe la Cernăuți și arăta minunile sale, atrăgând lumea întreagă, oricât de obosită ar fi fost.

Încă cu trei, patru săptămâni înainte de iarmarocul Sânpetrului, prindeau a face șvahiul dulgheri din mahalaua Roșei, căsoaia cea mare, rotundă, din scânduri lungi negiăluite, în care aveau să se arate caii cei învățați, ghiđușerii cei fără oase și tot felul de boscare și comedianți nemaivăzuți până acum. Locul, pe care se făcea de obiceiul cirul, era în fața temniței ostășești, ceva mai în deal de școala lătinească, pe o piață, unde erau și așezate în timpul iarmarocului, în șir, panorame, menajerii de fiare sălbatică, aduse în cuști mari pe roate, — scrâncioburi ce se învărtiau cu mașina și tot felul de butci lungi, învălitate cu pânză și acoperite pe din afară cu zugră-

veli cât casele de mari. Pentru oamenii de la țară și copiii ce stau îngrămădiți, de priviau la strășniciile închipuite pe tablele cu zugrăveli, aceste comedii, — cum le zicea lumea, — și muzica zgomotoasă a flașnelor cu fluiere țuguiate, era o petrecere de sară neprețuită.

Colo la circ însă, sta lume puțină, fiindcă nu prea aveai ce să vezi pe afară, dar despre cele din lăuntru numai cât să auzi și aveai destul. Făcea chiar să și te duci câteodată la circul lui Dubski și-mi aduc aminte și astăzi de o sară petrecută pe socotiala unor bieți românași de țară, ce veniseră cu iarmarocul, să măriască hazul lumii adunate. Cum mă găsiam într'o sară și eu pe la intrarea circuitului, — căci isprăvisem bunișor clasele primare și ne dăduse bunică-mea mie și unui văr al meu cei cinci-zeci de creițari pentru un loc mai bunișor în față, iată că ne pomenim cu doi flecăi de țărani în portul lor românesc. Umblau și ei par'că să intre, dar căutau, — se vede, — să afle întâi ceva. Auzindu-ne grăind românește, a prins unul din ei inimă și ne-a întrebat pe de departe, dacă știm cumva, că în sara aceea ar fi și ceva trântă cu plată. În adevăr, stăpânul circuitului pusese,

să vestiască lumea întreagă, că e gata să plătiască 50 de florini acelu, care ar fi în stare să-l biruiască pe un om de ai săi la trântă. Ne-am dus, de am vestit îndata-mare pe unul din uşierii circului despre pofta flecăilor şi românaşii noştri au fost luaţi pe sus şi duşi în lăuntru, — se vedea treaba, — că le venia la socotială, celor din circ, fala asta. Nouă însă ne-au dat locuri bunicile, tocmai deasupra uşei mari, pe unde aveau să se iviască, pe rând minunile sării.

Alături de această uşă însă, pe o lăvicioară anume pregătită, i-au aşezat pe îndrăsneţii noştri luptători, așa, ca să-i vadă toţi bine, mai ales, că deasupra capetelor lor era şi o tăbliţă mare cu cuvintele: *Luptătorii sării de astăzi*. Românaşii noştri însă habar n'aveau de lucrul acesta şi erau cam miraţi, că se tot uita lumea la dânşii. Decât privirile lor erau cucerite de lucrurile noi şi nevăzute, ce se desfăşurau acum înaintea ochilor lor. Ce-i drept, că erau şi nişte flăcăiandri zdraveni, cum nu se întâlnesc cam în toată ziua pe la oraş. Şi cum mi se scula, când unul, când altul, în sus, ca să vadă mai bine roata uriaşă de lumină şi de sute de capete omeneşti, ce

se încingea până tocmai pe sus, sub pânza circului, credeai că vezi câte un brad, de cei de la munte. Cu umerile lor late, în pieptarele înflorite, încinși cu chimirele strâmte de piele roșie și cu pălăriile moldovenesti cu găietane de mărgele în cap, părea, că vezi păunașii codrilor, gemeni, vii. Și auziam, cum spunea cel mai nălțișor, către tovarășul său :

«Oare ce s-or fi uitând tot oamenii, țintă la noi, măi Petre?»

«Ne văd în portul nostru de țară și boldesc și ei ochii», i-a răspuns flecăul cu chipul mai îndesat și cu numele Petre și, zâmbind cu haz a adăogat:

«Ia, întreabă tu, măi Năstase, pe domnul cela de lângă perdea, — că atâta doar îi fi învățat tu nemțește la ferșterul nostru, — întreabă-l, care-i omul ce are să se ieie la trântă cu noi. Ași vrea să dau cu ochiul de puiul de neamț. De-i becisnic ca aștealalți, nici n-am ce face cu dânsul. Să vezi, măi Năstase, cum punem noi mâna pe 50 de zloți. Lasă-l pe mine!»

N-a avut flecăul cu numele Năstase ce să mai răspundă la vorba tovarășului său,

căci în minutul acela s'a auzit un clopoțel și a ieșit deodată, colo, de sub poarta cu perdea, o droaie întreagă de slujitori, în surtuțe roșii, cu bumbi de aur, cu pantaloni albi strâmți, lipiți de trup, și, începând să plesniască din bice, au umplut locul rotund și presurat cu nisip roșcat, din mijlocul cercului. Ciudați de tot trebuie să le fi părut acești oameni românașilor noștrii, că l-am și auzit pe Petre strigând în gura mare:

«Uite, mă Năstase, ăștia și-au băut nădragii și intră,— blestămații,— cu surtuțe și numai cât în ismănuțe, par'că ar fi la tatăl lor, a casă».

Lumea a început să râză cu hohote, căci Cernăuțenii,— cum știau pe vremea aceea toți românește,— pricepuseră îndată, în ce fel luase flecăul lucrurile. Decât cu asta nu era să se isprăviască hazul, ci numai să înceapă. Căci iată că se ivește chiar în aceeași clipială și un ghidușer, sau paiăț,— cum îi ziceau oamenii noștrii,— și, dându-se ca un bezmetic tot peste cap prin năsipul cel presurat pe jos, sare de odată în sus și, urât ca dracul, cu obrajii săi mânjiți, cu limba scoasă de un cot, mi se îndreaptă țântă la flecăii noștri.

Îi măsoară, îi pipăiește pe la cap și, cum lumea râdea de se prăpădia de năcazul bieților oameni de țară, — cari se vedeau luați în răs, și nu știau în cotro de rușine, ce le era, — haț numai cât pălăria din capul lui Năstase și dute cu dânsa. Decât și flecăului i se rupse, — se vede, — firul răbdării și numai ce vezi, că-și aruncă pieptarul din spate și, nu una, nu două, mi se ia la goană după pehlivanul cu făina pe față. O fugă turbată se încinge, ghidușerul cu pălăria flecăului, ca vântul înainte, sprintenul român după dânsul, împrejurul stâlpului gros din mijlocul cercului, dau roată unul pe urma celuilalt, de două, de trei ori, în timp ce oamenii din circ se topiau și se înecau de răs.

Acum însă iată că paiatul se prinde, ca o veveriță, de capătul unei frânghii, ce spânzura de sus, de nu știu unde, și dintr'o smuncitură, se agață pe o scară atârnată de stâlpul gros. Năstase, cu fața scaldată în sudori și fără suflet, se oprește în mijlocul cercului și, uitându-se lung la ghidușer, cum se rânjește de sus la dânsul, scoate o șuierătură și zice, otrăvit de ciudă și de năcaz, în gura mare:

«Ptiù!,... ardă-te focul,... drace,... d'apoi ăș-

ta-i chiar ucigă-l-crucea. Cum să pui mâna pe dânsul, dacă fuge ca o helgie. D-apoi că și ai noroc, că te-ai cățarat tocmai colo, că de te apucam de un picior, vedeai tu stelele în cer, ... tâlharule... ce ești».

Lumea din circ își ștergea lacrămile de atâta râset, iar mojmicele și gloata de oameni proști, ce umpleau galeriile, urlau, nu altceva, de haz și plăcere. Directorul cercului însă, care nici nu se așteptase la atâta treabă minunată, câtă i-o stârnise flecăii noștrii, vroind să mai potoliască lucrurile, i-a adus el singur lui Năstase pălăria, de i-a dat-o în mână, zicându-i pe nemțește: «Nu te supăra, a fost numai șagă».

Clocotia inima flecăilor de năcaz, dar n'aveau ce să facă, căci îndată după asta a început să iasă, pe rând, când un cal, când altul, având hamuri de aur și tarnițe cu niște stolnicioare rotunde, îmbrăcate în mătăasă, pe cari stau în picioare tot fete tinere, ținând frâiele cu mâna și țipând, cât le ținea gura. S-au uitat Petre cu Năstase lungă vreme la lucrul acesta și se ghiontiau numai cât așa, în tăcere, pesemne, văzând goliciunea brațelor și pulpelor la sânzâienele, ce jucau și

chiuiau pe spinarea cailor năuciți de pocnetul asurzitor al bicelor. La ghidușerul, cu poznele și strâmbăturile lui, par'că li era, nu știu cum, să mai deie cu ochii, că prea îi făcuse de ocară.

În schimb însă li s-au mai înveselit sufletul, văzând sumedenia de cai învățați, apoi săriturile arapilor și la urmă boscarii cei neîntrecuți, ce mâncau smoală aprinsă, înghițeau săbii și cuțite, scoteau panglici pe nas și pe urechi și jucau pe cap și câte alte lucruri, ce nu-i trec omului prin minte, că s-ar putea face. La sfârșit de tot însă, când voinicii noștrii erau cât pe ce să uite năcazul lor de la început, cum și de treaba, pentru care'veniseră, iată că s-a închinat directorul cercului către lumea dimprejur și a început să-i zică pe nemțește, că acum vine rândul celor doi voinici de țară, cari au de gând să se măsoare la trântă cu luptătorul neînvins al cercului, domnul Franț, și că el e gata să se țină de vorbă și să plătiască cei 50 de fl., îndată ce unul din flecăii trântași ar fi harnic să-l biruiască.

La auzul vorbelor acestor, Năstase i-a făcut numai din ochiu lui Petre și înțelegând, că le-a

sosit minutul, au și lepădat iute amândoi pieptarele. Numai atât, că fălosul director, care vroia să-i arate pe flecăi ca pe niște minuni, pentru ca să poată râde în urmă și mai mult pe sama lor, a stricat toată treaba. Căci făcând semn lui Petre să vie, colo, la mijlocul cercului, românașul a și crezut că-l chiamă la trântă. Și precum Năstase, rămas singur, i-a mai șoptit încă la ureche «nu-l lăsa să fugă ca celalt», Petre mi l-a și înhățat pe stăpânul cercului în brațele sale vânjoase și hai la trântă cu dânsul.

Geaba i-a fost neamțului mustăcios să se despartă de aprinsul Petre, și au sărit slujbașii cu surtucele roșii, să lămuriască lucrul. Cu asta au stârnit însă comedie și mai mare. Căci tovarășul său Năstase, văzând că dau acum și alții năvală asupra lui Petre,—lucru ce nu se cuvine la o trântă dreaptă piept la piept,—a sărit și el în ajutorul omului său și, punând mâna pe o pârghie, a început a lovi în stânga și în dreapta, de le-a pârâit oasele la o samă. Și s'a făcut un vâlmășag și o bătaie în toată dreptatea, încât au trebuit să vină polițaii și abia, abia, au fost harnici să-i astâmpere pe voinici noștrii, legându-i

cot la cot și ducându-i la magistrat, la domnul von Rey.

Cum acestuia însă de mult nu-i mai plăceau isprăvile nemților de la circ, a ascultat cu multă răbdare pe românașii noștri și, poruncind să le deie frumos pieptarele și pălăriile și câte cinci florini de om, pentru ocară avută, i-a trimis a casă, la satul lor. Că, vedeți, așa se petrecea de iarmarocul de Sânpetru, la oraș, la Cernăuț. Erau însă ani, unde se întâmplau și lucruri urâte și nelegiuite de tot.

Așa venise, — țin tot minte, ca și cum fusese ieri, — într'un rând și niște ursari, țigani burcași, de cei din țara ungurească, cu fața smolită și cu ochii încruntați, de-ți era groază să privești la ei. Și cum era pe spartul iarmarocului și ei umblau haita prin mahalalele târgului, iată că dau de niște ciobănași, ce-și vânduseră oile și făceau sub un foc ațâțat, la marginea grădinei vânătorilor, împărțiala banilor. Că le vine balaurilor lacomi, că încep să mi se tupileze pe lângă oamenii cu socotiala și, trăgându-li câte o mână de nisip în ochi, la fiecare, puseră mâna pe bani și caută-i, prin întunerecul nopții, dacă-ți dă mâna.

I-au prins câte-va zile în urmă, — nu-i vorbă, — dar se făcuse și moarte de om, până să-i aducă în lanțuri, colo, la criminalul din târgul oalelor.

Una de tot mare însă s'a întâmplat; — îmi povestea bunica mea, — la un Sânpetru, pe la anul 1847, când i-au și spânzurat pe răufăcători, în mijlocul toloacei mari, unde se făcea târgul vitelor. Sosise la Cernăuț un negustor grec, care era însă de loc tocmai din Țari-grad. Nu am aflat, anume pentru ce negustorie era venit din așa depărtare, dar destul că avea bani de aur străini, pe cari cerca să-i schimbe la zarafii din piața magistratului și nu se putea învoi, — se vede, — cu dâșșii. Și l-au amăgit lacomii evrei pe grecul bogătaş colo, jos, în ulița jidovească, chiar la casa lor, sub cuvânt, ca să cântăriască ban cu ban bucățile de aur străin. Și cum n'au isprăvit treaba dintr'o dată și vedeau atâta amar de avere în mâna străinului, au făcut zarafii ce au făcut și, când a venit grecul pe sară, — de a doua oară, — la casa lor, podeala, pe care era așezat scaunul bogătaşului, s'a scufundat din pricina grinzilor tăiate dedesubt, omul a căzut în pivnița adâncă și acolo l-au și omorât.

Astăzi încă se arată locul, unde au fost ridicate furcile pentru cei trei evrei, judecați, într'o zi de iarnă geroasă. Și au stat spânzurate, câteva zile dearândul, hoiturile ucigașilor, — tata cu fiul și cu ginerele, — colo, la mijlocul toloacei, spre groaza trecătorilor, de ciupiau corbii și cioarele din carnea lor, iar vântăraia strașnică, ce se stârnise, — cum cred oamenii și astăzi, — pe urma unei strășnicii așa cumplite, izbia trupurile înțepenite unul de altul, încât a rămas să fie pomenit acest lucru groznic, pe veci.

.

Au trecut toate aceste timpuri, — deși nu sunt încă așa vechi, — au trecut, par'că nici n-au fost. Carul de foc, cu străinii mulți, veniți în Bucovina, a spulberat tot, ce mai rămăsese din obiceiul cernăuțean în vestitele zile de Sânpetru. Și a fost rămas încă o bucată de vreme numai chipul gârbovit al d-lui Rey, cu steagul sfântului, aruncat colo, sub scara sucită, ce duce în turnul înalt al magistratului. Veselia norodului, care obicinuia să se strângă la Cernăuț de iarmarocul Sânpetrului, a perit și rar mai auzi doinele românești, ce le ziceau fluierele ciobanilor veniți cu turmele lor până

la malul bătrânului Prut. Numai noi, cei cari eram pe atunci copii și le-am apucat încă, acele vremi frumoase, doar de repețim versurile neuitatului nostru Eminescu, care fusese și el școlar la Cernăuț:

Curg străinii în puhoiu
Și s'așează pe la noi
Și cum vin în drum de fier,
Toate cântecele pier.

S O A R T E.

Fostați vr'odată în târgulețul Pășcani? Nu! — Ei, îmi pare rău, căci trebuie să veniți cu mine, încolo, dacă vreți să vă spun istoria. Numai că istoria mea, — asta s'o știți înainte, — nu-i poveste, ci e adevărată, cum e de adevărat colbul, sau altă dată glodul, ce te umple de sus până jos, când te duce vr'unul din birjarii jidovești în radvanul său hărbuit, din vestita gară Pășcani, în târgulețul cu același nume.

Eu însă am să vă duc, nu în deal, în miezul târgului cu ratușele și baratcele jidovești, ci mai în vale, tot pe șoseaua, care vine despre Târgu-Neamțului, între cele case vechi românești, câte au mai rămas încă neatinse de potopul străinilor.

Nu e frumos la Pășcani, — așa-i! Dă! — ce să vă fac! Dar creștini și oameni buni sunt pe acolo. Români de acei, ce zic încă și astăzi: «Să ne păzim legea strămoșiască, că doară suntem Moldoveni!». Și la credință, cine ca dâșii? Că mergeau ei la orașul județului, la Fălticeni, când îi strângea câte o nevoie, sau la iarmarocul cel mare, de S-tu Ilie, — dar hramul de la mănăstirea Neamțului nu l'ar fi scăpat pentru nimic în lume, și nici la Văratice, sau la Agapia, în zilele mari, nu lipsiau.

Decât, — Dumnezeu să-i ierte pe bătrânii cucernici, — ei au murit pe rând, făcând încet loc la alții mai tineri, ce se cam scarpină în cap, când li ceri, ca să fie și ei în ale legii de o samă cu cei reșoși. Căci a cam apucat a se lua Românul după pilda străinului, ce l-a împresurat, și dă, — Pășcănenii numai lipsă de străini n'au dus. Nemți, Leși, Unguri și câte litve s'au mai oploșit în țara Moldovei, da ca la Pașcani, în vale și în deal, te-i mira, de-a mai tăbărât alt-undeva!

Au adus, — nu-i vorbă, — și ei poate câte ceva bun pământenilor, învățându-i mai ales fel de fel de meșteșuguri, și, — ca să nu întindem vorba

prea departe, — iată-l pe Vichenti tâmplarul, care în treaba stoleriei, — cum se spune în părțile acele, — îi chiar întrecea acum și pe nemții fabricii mari din gara Pașcani. Se băteau oamenii după lucrul lui, nu altceva. Că era și bun și ieftin și încă și făcut de mână de Român. Și o ducea bine meșterul nostru, colo sus, în târguleț, cu meseria sa; numai la inimă cam avea de o vreme rană și se sbuciuma mult sufletul său în ziua, când încep a vă istorisi.

Ceva tras la față, ca de grijă, meșterul Vichenti sta în neastâmpăr, își netezia de pe frunte părul cel negru, prin care, — cu toată vârsta de treizeci și doi de ani, — se furișau înainte de vreme fire argintii. Cu cealaltă mână ținea oblonul micii ferești și privia plecat din anchirașul său, afară, colo, spre muchia ulicioarei din față. Iși arunca și ostenia ochii, însă de geaba, căci nu zăria nimic. Nemișcare, tăcere și astăzi, ca și în ziua de ieri, ca și alaltăieri.

Căsuța babei Onufroaia, unde se pironiau ochii și gândurile meșterului, era ca pustie, și șandramaua cea mohorâtă par'că se făcuse neagră și de două ori atât de lungă, de când

se tot uita Vichenti la dânsa, doar, doar, ar vedea urnindu-se ceva pe acolo. Ușa închisă, fereștile de la ogradă în obloane, — semăna că-s duși toți de pe a casă. Și totuși, — o știa mahalaua întreagă, — că nici baba Onufroaia, nici fată-sa, vădana Nastasia, cu copilul, n-aveau cum să nu fie a casă. Că de drumuri nu li era, nici uneia, nici alteia. De era cumva ceva acolo, era o pacoste. Cine știe, ce mai venise iarăși peste capul bieților oameni. Nu-i mai slăbia sfântul cu urgia, par'că aveau de ispășit toate păcatele câte-s pe lume.

Când s'a lăsat Vichenti de uitat prin fereastra anchirașului, — căci de acolo numai cât puteai să privești afară, în drum, — și a dat în odaia cea mare, ca să-și caute de treabă și meșteșug, calfele sale au rupt iute sfatul lor în două și au pornit a trage cu gialăurile, par'că nici nu-l băgau pe meșter în samă. Lucrau la un dulap mare, în care așezau, pe rând, rafturi de tot felul și Vichenti privia acum la dânsii cu ochii pierduți, cu mintea în altă parte. A tresărit apoi de sgomotul loviturilor de ciocane, și, ca și când ar fi vrut să-și vie de tot în fire, a ieșit puțin afară, în ceardac.

S'auzia tocmai scârțiind portița; era mătușa Ileana, o bucățică de neam, care se ținea pe la casa lui Vichenti și-i purta gospodăria încă de astă iarnă, de când îi murise mamă-sa. Venia din vecini, pe unde se abătea, ca toate babele, când n'au ce face. Și cum se apropia spre prispă, a și stat baba a spune de jalea și scârba, ce a dat în casa Onufroaei și că băiatul Nastasiei e pe moarte.

A rămas ca trăsnet Vichenti la vestea asta năprasnică și par'că se ținea de stâlpul privdorului, să nu cadă. Cine ar fi putut spune, cum îi era lui în inima sa, demult necăjită de presimțiri urâte, și cat ar fi dat, să sară în ajutor... Dar acolo, în casa cu pricina, îi era ușa încuiată pe veci! Răposata mamă-sa nici pe patul morții n'a vrut să se împace cu Onufroaia și.... Nastasia....

Suspini grele se ridicau în pieptul chinutului om și, cu dinții încleștați de durere, asculta, așa mut, ce mai spunea mătușa Ileana,... că afurisitul de doctor de plasă stă vecinic jos, pe la gară și de două zile e dus, naiba știe, pe unde,... că moare sărăcuțul de băiețel, așa cu zilele în sîn și n-are cine să-l scape,... nu-i ajută nici un leac din spițarie.

Doar un doctor bun sau... Dumnezeu sfântul, să-l scape pe băiatul Nastasiei de groznica anghină....

Ce va fi vrut să zică Vichenti,.. că a făcut babei semn cu mâna și repede s-a dus spre șura cea mare, unde stau alte două dulapuri ca cel din casă, gata lustruite. Alături sta căruța meșterului și ucenicul tocmai pune la loc roatele din dos, după ce unsele osiile cu dohot. A trimis pe băietan, să gătiască eapa din grajd, a așezat singur roatele, s'a repezit în casă și, spălându-se pe mâni, a îmbrăcat un straiu mai nou și a pus calfele să învâliască dulapurile cu câte o cergă și să le încarce pe căruță. Nici n-a îndrăznit gospodina Ileana să-l întrebe pe Vichenti ceva, că era și dus pe poartă, cu ucenicul așezat între dulapuri, mânănd drumul spre Cristești.

* * *

De la Pașcani la Cristești nu-i departe; dar drumul e rău, cum nu se mai poate. O limbă de pădure, pe un dâmb ridicat, te face să te cobori, vrei nu vrei, din căruță, dacă nu de dragul răcoarei, pe vreme de vară, apoi de

bună samă de răul troienelor pe timp de iarnă. Vichenti aruncase demult ucenicului hățurile calului și mergea cu capul plecat în dosul căruței, pe cărărușa umbratică de alături. Văzduhul răcoros și tăcerea tainică a pădurei păreau că împărtășesc gândurile ascunse ale meșterului. Mergea, ținând pălăria sa de păslă în dreapta lăsată în jos; mergea, dus pe gânduri, și din când în când suspina. Și, oprindu-se după o bucată de timp, așa deodată, în loc, buzele sale șoptiau: «Săracă Nastasie!... și asta încă.... pe capul tău!»

Nu, zău !! — ar fi plâns, ar fi plâns cu hohote, sărmanul meșter, în resunetul codrului, atât de amar îl apăsa la inimă,... dar par'că-i era rușine de ucenicul din căruță. Și se întreba, stând așa, rătăcit, se întreba, pentru ce atâta chin de la Dumnezeu, când el nu se știa vinovat cu nimica! De zece ani o iubia pe Nastasia; o iubia fără încetare, cu aceeași văpaie, și... soartea, nemiloasa soarte, în loc să-l apropie puțin de comoara cugetărilor sale nestinse, par'că, dinprotivă, îl tot depărta mai tare.

Cine ar fi crezut una ca asta! Că el și cu Nastasia se știau doar încă de copii, — leagăn

lângă leagăn, — și viețuiau astăzi încă, casă lângă casă. O afurisită de gâlceavă, așa, cum s-ar zice, fără foc și paie, iscată, nu știu cum, dintr'o vorbă nesocotită între vecini, i-a înstrăinat pe amândoi, încă pe când trăia tatăl Nastasiei. Și zburdalnica fată a trebuit să se lase de tovărășia sa copilăriască cu Vichenti, tocmai în vremea, unde se aveau mai dragi... căci începuse frumoasa Sița să se uite acum la dânsul cu ochi de fată mare.

Și, amar peste amar,... cum s'a întâmplat, că chiar atunci și-a adus consulul nemțesc din Fălticeni, nu știu de unde, aminte, că reposatul Niculai Cărăuș, tatăl lui Vichenti, se trăgea de loc din Bucovina și că băiatul său trebuia să-și împliniască anii de slujba cătănească, dincolo, peste graniță. Și l-au dus fără milă la oaste, la Nemți, fără să-i lase măcar vreme, să se întâlnească odată încă cu Sița.

Când s'a întors, după câți-va ani, a casă, la Pășcani, a găsit veste... că Sița e măritată. Era demult nevasta unui vechil și dusă de parte, jos la Dunăre, pe la târgul Giurgiului, de unde era de loc bărbatu-său. O dăduse așa, fără multă zăbavă, — vezi, Doamne, —

după om cu stare. Vichenti, s'a oțărât,— ce-i drept,— cumplit, în sufletul său... decât lui tot nici prin gând nu i-a trecut, să-i ieie tovarășei sale de copilărie în nume de rău, că l-a uitat. Ba în ceasul acesta simția,... ca niciodată, că pe Nastasia n'are s'o uite, cât va trăi. Și acum, după șapte ani, i-a fost dat, să o vadă iarăși,... a casă, în târgușorul lor moldovenesc, dar cum?... Câte le-a fost dus ea, sărmana, în așați ani lungi?... căci nu era acum,— la drept,— nici vădană, nici muiere cu bărbat....

Biata Nastasia a rămas, după un traiu rău cu soțul, părăsită, căci se dusesse nenorocitul să-și caute câștiguri mari, precum tot visa; și a tot zis-o, până s'a dus cu carele de rășboiu, dincolo de Dunăre, la Turci și Ruși, și nu s'a mai putut afla, ce s'a ales din el. Că mai toți cei plecați pe acolo s'au fost întors înapoi, numai el nu. Dintâi Nastasia și cu bătrânii părinți ai lui Vascu tot încă nădăjduiau, că poate cumva va veni înapoi a casă. Pe urmă însă a început să se facă vorbe printre oameni, că ar fi murit, și, după o vreme, tot așa cu vorba, mort... a rămas. În suferinți sufletești și dureri trupești nespuse a născut Nastasia copilașul său și a stat de

l-a crescut mărișor la bătrânii ei socri. Primăvara din urmă au murit însă și ei, săracii, și nenorocita Nastasia a strâns ce-a putut din cele rămase și s'a întors, de voie de nevoie, la mamă-sa, în Moldova. Și acum, iacă și băiatul ei Fănuță, minunea copiilor, — cum îi zicea târgușorul întreg, — unica ei mângâiere, era pe moarte, de boala năprasnică de gât, ce secera de o vreme, fără îndurare, pruncii oamenilor de prin târguri și sate.

Vichenti o vedea pe Nastasia, însă numai la sfânta biserică, Duminica, sau la zile de sărbători, acolo, unde se întâlnesc și cei mai învrăjbiți. Căci vrajba mamelor era acum păingâniș întins peste mormânt și el tot n'avea cum să calce pragul Onufroaei. Suspina, când o zăria și n'ar fi îndrăznit odată măcar să încingă vorba cu nefericita aleasă a inimei sale. Și apoi, — adică, cine era să se mai mire, — se da și ea sărmana la o parte de lume, par'că vroia să-și ascundă suferințele. Și el se sfia, la rândul său, de durerea ei tainică, se temea în acelaș timp și de gura lumii. Ii era poate și frică că Nastasia să-și fi schimbat firea, să nu-l fi pierdut cumva de tot din minte. O căuta pururea și par'că se feria, să nu-i vie

în cale nicăirea. Și cu cât suferia mai tare din pricina asta, cu atât mai mult o iubia în adâncul inimei sale sfâșiate.

O zăria așa, uneori, pe neașteptate, cu obrazii cei albi, îmbrobodiți de pletele de păr, ce se furișau îndesate de sub tulpănel, cum îngenunchia la biserică, cu Fănuță de mână, sub icoana Maicei Preciste. Scânteia însă, ce isvorăia din ochii ei plini de lacrimi, ar fi aprins în capul lui Vichenti nebunia, dacă s-ar fi apucat să o priviască atunci ceva mai mult pe ispitita sa Sița. Și totuși s'au întâlnit ei, nu odată, și ochi în ochi, și privirea ei îi părea totdeauna blândă, îngăduitoare, ... decât tot nu erau ochii cei veseli și fața cea șagalnică de odinioară. Și Fănuță, drăguțul ei băiat, s'a uitat și el adesea în ochii lui Vichenti, ba au și vorbit ei într'osară, unul cu altul, când căuta mititelul capra cu iedul bunichii Onufroaia, prin grădinile vecinilor, și dobitoacele tocmai atunci s'ascuseră între șarampoaiele pomătului lui Vichenti, pesemne, de spaima furtunei și a trăsnetelor din ziua aceea....

.
Dealul și pădurea se isprăviseră demult și

ucenicul aștepta între dulapuri, cu hățurile în mâni, pe meșterul său. Acesta, cu o săritură, se puse în capră și, atingând murga sa cu o vârguță, a apucat îndată la dreapta, spre niște curți, ce se zăriau din depărtare, unde a și ajuns într'un sferticel de ceas. N'a prins însă bine să intre prin cele două rânduri de tei, ce erau sădiți pe la drumul moșiei, și iată că coconășul Mitică numai cât să sară la meșterul în capră și să-l facă, să descarce dulapurile chiar în drum. Căci erau ale lui, poruncite de vr'o câteva săptămâni de zile, pentru pietrele, cremenile, scoicile, cutiuțele și șipșoarele de tot felul, ce le adusese de la Dresda, de la școli. Și țipa de nerăbdare, să le așeze pe numere, în dulapurile cu rafturi, cele mult așteptate. La o parte sta însă un domn mai în vârstă, cu barbă roșie, și se strica de răs de bucuria nebună a tânărului student.

Pe acesta îl cunoștea Vichenti bine. Era un vestit doctor nemțesc, care petrecea în toate verile câte două, trei săptămâni la tatăl boierașului, la moșie, iar copilul boieresc sta în schimb peste an în gazdă, la doctorul, la Dresda. Și că neamțul ăsta era iscusit în

doftorie, o știa meșterul nostru de la dascălul din Cristești, căci îl lecuisse anul trecut de buba neagră, de s'au fost speriat și babele satului. Cu domnul acesta,— meșter la boale grele,— avea Vichenti ceva vorbă. Și vorbea lesne cu dumnealui, mai ales, dacă știai nemțește, știință trebuincioasă câte odată, cu care s'a fost ales Vichenti, de pe când fusese dincolo, în catane. Că nu venise el în fuga mare la moșie, numai cât așa, de dragul boierașului, și nici de lăcomia celor câțiva poli, cari i se cuveniau pentru dulapuri. Alta era grija, ce-l rodea la inimă și-i mistuia creierii.

* * *

Cine s'ar fi furișat în sara aceea pe la casa Onufroaei și s'ar fi uitat așa, tupilat, prin fereasta mică din dosul ogrăzii, ar fi văzut, că se petreceau lucruri ciudate de tot acolo, în casă. Pe un pat, din odaia din fund, se afla întins, săracul Fănuță cu capul în mâinile mamei sale, care-i săruta, înecată în lacrimi, părul de pe fruntea înfierbântată. Peste pat, cu mânicile suflecate până la coate, se tot pleca, din când în când, un om bărbos, căutând să vadă cu un instrument, la lumânarea,

ce o ținea Vichenti, îngenuchiat, starea boalei în gâtul copilului. Pe fața doctorului de la curtea din Cristești, par'că se tot ivia câte o umbră de grijă și teamă. Nastasia vedea tot și simția în inima ei de mamă ce este, însă își stăpânia firea, să nu izbucniască de durere și desnădăjduire, pecând din colțul odăii se tot strecura gemetul înădușit al babei Onufroaei, care avea între degete o lumânărică de ceară, scoasă de după icoană, gata de aprins la orice întâmplare.

Băiatul, într'adevăr, era mai mult mort decât viu și aproape să se ducă pe cealaltă lume, de nu l-ar fi smuls mâna pricepută a doctorului străin din ghiarele morții. A fost chiar minune, cum l-a scăpat. I-a tăiat mititelului gâtul, băgându-i în grumaz un fel de cana, ca să poată sufla, și apoi s'a apucat, de i-a stârpit și ars bureții strașnici, ce prinsese să înădușe bolnavului suflarea și viața pe totdeauna. Și se pare, că iscusita mână era ajutată și de Dumnezeu sfântul, că după două săptămâni s'a îndreptat micul Fănuță, a început a mânca și, când se gătia doctorul să plece în țara lui și a mai venit odată, să-l vadă, drăguțul mamei, nu mai era în pat, ci

afară pe prispă, și era destul de tăricel, căci a luat, cam cu sila, mâna binefăcătorului și a sărutat-o.

A lecuit însă doctorul din țara nemțească, cu prilejul acela, și niște răni vechi, cum, de pildă, cea din inima Onufroaei. Că din ceasul acela ura bătrânei pe Vichenti s'a prefăcut în iubire de mamă. De Nastasia, însă ce să mai zic, când ea putea să-l vadă acuma pe vechiul ei tovarăș din copilărie la tot ceasul și minutul și să-i spună fără înconjur, că l-a avut în inima ei totdeauna. Decât asta era pentru amândoi fulger urmat de amorțiala morții, iubire desnădăjduită, care, cu cât creștea focul cel curat și sfânt în inima lor, se prefăcea din dragoste, în suferință amară și tot mai crudă. Se iubiau fără margini și totuși vedeau, că sunt perduți unul pentru altul. Nastasia era în ochii lumii și a legii femeia altuia și acel altul nu era dovedit de mort; pentru ei doi el trăia. Cugetul lor curat și cinstea sufletului îi chinuia acum mai rău decât iadul, și cât de departe erau de ispita păcatului, ochii oamenilor începeau totuși să-i judece și gurile să-i vorbiască. Și așa, unde le era mai drag, să trăiască fericiți împreună,

unde se simțiau mai apropiați și mai strânși unul de altul, prin suferinți vechi și amarul zilelor din urmă,.... soarta 'și întindea mâna nemiloasă și li cerea,.... să se despartă pentru totdeauna!...

* * *

Era într'o zi de toamnă, zi caldă și frumoasă, ce scotea oamenii cu sila afară, deși nu mai aveau mult ce culege, nici pe câmp și nici prin vii. Un vânt dulce mâna frunzele galbene peste șosea, se juca cu ele, foșăind cu crenguțele uscate cântecul premergător al vijeliilor de iarnă. La casa Onufroaiei sta un om la poartă, par'că aștepta răspuns. Era poștarul, care adusese o scrisoare, cu niște mărci ciudate de tot, și încă cu recipisă. A căutat Nastasia mult prin toate cotloanele, până a dat de un căpețel de plumb, de a iscălit însfârșit hârtiuța de la poștă și i-a întors-o omului afară, la poartă. Apoi a luat, cam cu mâna tremurătoare, răvașul măzgălit și l-a desfăcut. Știa ea bine de la cine este, poștarul însuși îi spusese, că e scrisoare tocmai din țara bulgăriască. Decât Nastasia nu s-a prea spăriat, măcar că inima-i spunea, că de acolo nu pu-

tea să-i vie scrisori decât de la doi oameni: sau de la bărbat-său perdut, Vascu, ori de la Vichenti, care se dusesese de două luni după urma lui. Și slovele, le cunoștea scârbita femeie bine, de a cui mână erau scrise.

Da, s-a fost dus meșterul, bietul, s'a dus așa îndată după întâmplarea cu boala băiatului Nastasiei. A lăsat stoleria sa în sama calfelor, a dat casa în grija babei Ileana și a plecat, așa în neștire, să se ducă și-n lume, numai ca să se ducă de la locul urgiei. Și Nastasiei n'a vrut dintru 'ntâi să-i spuie nimica, pe urmă însă tot nu l-a răbdat inima. A mers la dânsa și, cu cufărașul în stânga, a vrut să-i întinză așa, numai cât peste prag, mâna dreaptă, ș-apoi mamei și lui Fănucă și să le zică... ce să le zică... nu știa el singur!... Și a fost ca vrăjit lucru, ca în loc să mântuiască iute cu rămasul bun, s-a pomenit deodată în brațele Nastasiei, și baba cu mititelul ținându-l de straie și bocind, par'că era mort, întins pe laviță.

Decât Vichenti tot s-a dus, încă în ziua aceea, numai cât, că acuma știa bine, încotro merge. S-a dus, să găsiască urmele bărbatului Nastasiei, să-l găsiască, viu ori mort. Și de

era să-l afle pe undeva, încă în viață, avea s-o știe cel puțin, că așa-i și nu altfel. Și era, — nu-i vorba, — să deie de știre și Siței, negreșit; cât despre dânsul însă, își făcuse el planul de înainte. Nu s-ar fi întors la Pășcani pentru nimica în lume. Ș'ar fi căutat el pânea sa pe undeva.... departe, departe, prin locuri străine, unde era să uite cu vremea blăstemul soartei, ce-l urmăria. Dar de era cumva Vascu mort..., dovedit că a murit,... ei, atunci da,... adică și atunci era treaba încurcată,... trebuia să vie cu hârtie în mână, să știe primarul, preotul și tot târgul.

Și iată că Vascu era mort, — așa glăsuia răvașul lui Vichenti. Adeveriau adică toți oamenii orașului bulgăresc Varna, că a murit acolo un om așa și așa, cu numele Vascu, de loc din Giurgiu, în România, chiar îndată după ce s-a făcut pacea, — mort de lingoare, — în bolnița din Varna. Știau toți bulgarii, pe câți 'i întreba meșterul, — după ce a fost ajuns adică cu urmăritul până în Varna,... îl știau pe căutatul, de tot bine și, — lucru ciudat, — cu cât îi cinstia Vichenti pe Bulgari, cu atât mai mulți se tot găseau, cari 'l știau pe pocoinicul încă și mai bine. A rămas atunci, ca

după așa multe dovezi neîndoielnice, să mai meargă acuma și la sfeșcenicul din comună. Căutând însă prin condicele morților, n-a fost harnic bătrânul proiestos să-i deie mortului nicum de urmă; căci murise mult norod străin în Varna pe vremea războiului. Decât despre pravoslavnicul Vasile Vascu, și Sfinția Sa, asemenea, par'că-și aducea aminte.

Nu știi, rău ori bine a făcut nerăbdătorul Vichenti, că i-a vârât popei bulgăresc un gălbenaș în mână, ciudat lucru, însă cum se limpezise de cu a doua zi mintea sub potcapiul vișiniu al sfeșcenicului! Și s-a aflat, ca prin minune, într'o condică unuroasă, uitată, nu știi unde, și numele și porecla și ziua și ciasul morții lui Vascu, și chiar în ziua a treia i s-a și dat meșterului Vichenti, între multe laude pe sama pravoslavnicilor Români, — bine înțeles, în schimbul unui altui gălbenaș cu zimți, — hârtie întărită cu pecete de la primăria din Varna, că mortul era... mort.

Așa se petrecuse treaba și așa cam scria Vichenti în răvașul său lung. Mărturia morții lui Vascu a adus-o însă în buzunar cu sine, opt zile în urmă, când a sosit a casă, la Pășcani, așteptat de toți cu brațele deschise. Iar

în câșlegi s-a făcut nunta, nu mare, ci așa mică, dar veselă, — cum o fac oamenii, când se iau, după multă așteptare. Păcat numai că nu s-au mântuit odată cu veselia și amărăciunile ce le aduce uneori soartea neîmpăcată peste capul omului.

* * *

Trecuse un an și mai bine, de când s-au fost luat Vichenti cu Nastasia, și traiu mai dulce și mai neprihănit ca al lor, rar s-ar fi putut vedea! Locul însă, unde au suferit atât de mult, l-au părăsit curând după moartea bătrânei Onufroaei. A murit baba, — am putea spune, — mai mult de bucurie, văzându-și în sfârșit, fericirea și norocul sub streșina casei, ... s-a stins așa într'o zi, fără boală și durere, trecând, — cum prevestise ea zimbînd nu odată, — în ceea lume, ca să-i ducă știre și moșneagului său despre viața bună a Siței cu Vichenti.

Și meșterul, pornit și el, cine știe de ce gânduri și presimțiri, a vîndut într'o bună dimineață cele două căsuțe și ogoarele, ce le avea, și s-a strămutat la Iași, unde de multă vreme îl imbia un meșter bătrîn, să-i cumpere în-

treaga gospodărie, cu meșteșug cu tot, pe un preț nu tocmai scump. Și li mergea binișor și aicia, măcar că se simțiau cam străini la început. Fănuță, pe care Vichenti-l avea drag, ca pe copilul său, începuse a umbla la școală și-si legăna, cu cărticica în mână, pe surioara cea micuță, venită, odată cu strămutatul la Iași, în casa nouă a însurășilor. Viețuiau liniștiți, oamenii noștri, încât cine ar fi privit în ochii harnicului Vichenti, cum căuta câte odată din șopronul său, colo în fundul ogrăzei, vesel spre casă, și se întâlneau privirile sale cu luminile șagalnice din fața Nastasiei, ar fi înțeles, că fericirea lor era neturburată... Decât nu e dat — precum am zis, — omului, să aibă zile senine, și asupra capului ispitiților Pășcăneni se aduna o nouă furtună, mai înspăimântătoare decât toate cele din trecut.

Intr'o sară, când lucrul, dincolo în șopron, era pe sfârșite și Nastasia aștepta în toată clipiala, ca bărbatul său să vie și să se așeze la mâncare, iată că a intrat, deodată pe ușa gangului despre drum, un om înalt, în niște straie nu prea bune și, până a apucat Fănuță să-i iasă înainte și să-l întrebe ce vrea, s'a și pomenit Nastasia față în față cu dânsul.

Un țipăt numai cât s'a auzit din gura femeii, și, slobozind năprasnic copilul din brațe, a căzut leșinată de pe scaun, jos. În două sărituri era și Vichenti lângă dânsa. Ridicând nevasta de la pământ, privia cu ochii holbați la străinul cu turburarea și totuși, nu i-a zis un cuvânt, nu l-a atins nici cu degetul... Era Vascu, bărbatul Nastasiei,... cel crezut mort!

În adevăr, că și semăna ființa sa mult cu o stafie, ieșită din mormânt, căci sta omul neclintit pe locul, unde se oprise și, fără să scoată o vorbă, se uita par'că lung la Fănuță, care și el se dase lângă mamă-sa și nu lua ochii de la străin... Și a rostit apoi cu glas răgășit: «Știu tot! n'am venit să vă stric liniștea, am numai două vorbe să vă spun și vă las în pace». Și zicând aceste, a intrat el singur prin ușa deschisă, în odaia cealaltă, și Vichenti,— cam în neștire, ce face,— a intrat și el acolo, trăgând ușa după sine.

Cum de trăia încă acest om și venia acum, așa, ca de pe altă lume, să zdrobiască cu vedenia sa strașnica viața și norocul săracilor oameni! De unde se întorcea, de unde știa despre Vichenti, că o luase pe Nastasia... ce vroia de la dânsii, — aste toate le spunea

acum Vascu lui Vichenti în odaie, pe când nenorocita Nastasia se arunca în toate părțile, își frângea mâinile și își simțea capul săgetat numai cât de o singură strașnică întrebare: «Ce are să fie acuma? — ce are să se întâmple după toate aceste!

Decât a fost par-că mila ceriască, ce se împotrivia acuma la atâta amărăciune a soartei, că lucrul tot nu s'a arătat așa groznic precum se ivise la început. Când s'a întors Vichenti singur din odae cealaltă, — căci Vascu ieșise, nici nu se știe când, și a venit alb ca varul la față, de a luat-o pe Nastasia sa iubită în brațe, au isbucnit dintru întâi amândoi în plâns amar și apoi domol, domol, a început să-i spue el pe rând toate, ștergând într'una nemângăiatei femei fața udată de nesfârșitele lacrimi.

Da, Vascu știa toate, din fir în capăt, știa demult despre căsătoria lor, însă el nu venia peste dânșii nici cu un fel de răsbunare. Era el însuși bucuros să nu-i afle nimenea numele și trecutul, căci îl osândise polcovnicii judecătorilor muscălești la zece ani de temniță, pentru vina și furtișagurile altora, — cum zicea el, — și a făcut ce-a făcut, nenorocitul, de a

scăpat și, pribegind sub nume schimbat și cu hârtii luate de la un tovarăș de osândă, a străbătut cu chiu și vai a casă, în țară. Și a aflat încetul, cu încetul, toate, a dat și de urma Nastasiei, aflând că-i măritată cu meșterul Vichenti, tâmplarul din târgul Pășcani și că s'a strămutat la Iași. Și acum el, Vascu, cel dovedit de mort, el singur chiar nu vroia să se știe viu, rămânea tot mort pentru toată lumea și nu cerea de la Sița și bărbatu-său decât să-i deie ceva bani de trăit... așa, — ajutor mic — din când în când... și încolo-i va lăsa să trăiască înainte, în pace și liniște.

În adevăr, că el nici nu le-a cerut, ani de-arândul, nimic alta decât bani, așa, din vreme în vreme. Munciau săracii oameni pentru a duce o viață otrăvită, cu gândul turburat de grijă, cu inima ruptă de suspine, munciau și dau sudoarea muncii lor trântorului, ce venia la ceasul cel mai neașteptat, să le ia banul udat cu lacrimi și să-l ducă la locuri de desfătare, prin crâșme puturoase, să-l chefuliască cu oameni desfrânați, poate mai rău decât dânsul, cine știe pe unde... A ținut pedeapsa aceasta, venită peste Vichenti și Nastasia, a ținut fără sfârșit, până s'au po-

menit săracii într-o zi, că nu mai au nimica.

Desnădăjduitul meșter, neputând ținea de rușinea lumei pe la casa sa nici o ființă străină, a dat drumul calfelor și ucenicilor, a băgat și pe Fănuță la meșteșug, ca să nu fie tot martor la ce se petrecea a casă și să priceapă cumva într-o zi pricina părinților, și a ajuns în urmă lucrător simbriaș la o fabrică de tâmplărie. Aici își agonisia oftând pâinea sa de toate zilele, și când strângea o para, o da lui Vascu, fără să șchimbe un singur cuvânt, fără să-i facă o muștrare. Și cine știe, unde ar fi ajuns toate, de nu se îndura Dumnezeu. Căci, cum s-a făcut, dar Vascu a încetat fost de la un timp să mai vie pe la casă.

Și era și la vreme venită îndurarea celui de sus. Nastasia, frumoasa Nastasia de odinioară, umbla cu ochii rătăciți, secați de atâtea lacrimi și din tot plânsul și rugăciunile sale la Prea-Curata s'a fost ales acuma cu gândul, că să scape într'un fel năprasnic pe bărbatu-său, pe iubitul său Vichenti, de prigonirea tăcută și groznică, ce o suferea el, nevinovatul, din pricina ei. Așa se înrădăcinase cu încetul gândul acesta nefericit în inima sărmanei femei, încât nu mai știa, cum să

ducă înainte viața ei nenorocită și numai cât copilăsa, cu chipul cel frumos și ochii negri, visători, acest nevinovat copil, ce era să-i plângă amar pe urmă, o mai opria să-și curme zilele.

Și au trecut câteva luni, așa fără știre și veste despre mult temutul Vascu, și inimile bieților oameni par'că începeau să bată mai fără frică și cu oarecare nădejde, când iată o întâmplare nouă, de care nu știau, ce are să le aducă în urmă. Intr'o dimineață, cum ocolia Vichenti piața palatului, ca să treacă în partea din dos a tribunalelor, s'a pomenit la răs-crucile drumurilor cu o ceată de jandarmi, ce duceau între baionete pe câțiva rău-făcători în lanțuri. În capul lor mergea Vascu cu vesminte rupte, fața vânătă de foame, bă-taie și cine știe mai câte. Il zărise pe Vichenti îndată și, până ce acesta să-l cunoască bine, a și potrivit pașii săi așa, ca să spue printre rândurile soldaților, cu jumătate de glas, însă destul de răsvădit, meșterului la ureche: «M'a bătut Dumnezeu... cu omorul din Sculeni, m'au judecat pe viață... Poi-mâne ne duce la Pângărați .. Gavrilă Simon vă cere iertare!»

Când i-a povestit Vichenti, a casă, femeii sale cele petrecute în drum, lângă palat, au oftat amândoi din adânc și nu știau ei singuri de ce, de groază? de milă?... de teamă? De ce va fi fost, nu știau, în adevăr, decât de oftat, au mai oftat ei adeseori, și Vichenti și Nastasia, și sufletul lor se cutremura, nu odată, de o tainică neliniște. Intr-o zi însă, iarăși vr'o câteva luni mai târziu, s-au hotărît meșterul și cu nevastă-sa, — așa, nu știu cum, într-un singur gând, — să călătorească până la mănăstirea Neamțului, — că era tocmai pe timpul vestitei zile de hram, — și să se spovediască de păcate. Și, cum chivernisise ei câteva parale, au luat pe Fănuță cu Săftica și au pornit la locul sfânt, cel cu icoana făcătoare de minuni.

În vreme ce Nastasia își alina încet lacrimile în rugăciuni ferbinți înaintea chipului Precistei, stând mai multe zile la un călugăr unchiu al ei, Vichenti, — ce a chibzuit sau ce i-a venit, — dar destul, că s-a repezit în taină până la târgul Piatra. Și de acolo a mers frumos, pe drumul mândru, croit dealungul Bistriței, spre Pângărați. N-a ajuns însă bine să zăriască vârfurile sclipitoare ale

vechei mânăstiri, prefăcute astăzi în loc de temniță și osândă, și iată că a întâlnit în cale un pluton de dorobanți cu schimbul. Sergentul, vechiu reangajat, era de loc din Pășcani și cum l-a cunoscut pe Vichenti, îndată s'a și luat de vorbă cu dânsul și l-a sfătuit să nu meargă la cetatea mânăstirei, că nu-i voie să intre nimenea. Pricina era, după spusele sergentului, răsvrătirea, ce o încercaseră ocașii cu câteva zile în urmă.

«Am trebuit să tragem în carne vie»,.. zicea căciularul, îndreptându'și par'că pana de curcan din cap, — «și din cei, câți i-am trimis pe cealaltă lume, am din păcatele mele și eu unul pe suflet. Și cum te văd acum pe tine, măi Vichenti, să-ți spun, zău, și fără nici un banat, că hoțul ochit de mine, — de nu ași ști că îl chema Gavrilă Bulgarul, — ași jura, că era bărbatul dintâi al Nastasiei tale, — așa de strașnic semăna cu dânsul. Să-i erte Dumnezeu și pe unul și pe altul!»

CAPETE DE BOU

I.

Pe marginea drumului mare, ce duce de la orașul Chișinăului spre Cetatea Albă, nu tocmai departe de fântânele târgului, se vede o casă dărăpănată, în care-și face acum treburile sale prea cinstite un vrednic fiu al neamului Israil, vânzând rachiu și tutun la trecători. Când te uiți însă mai bine la casa asta, deși după pereții săi de piatră și pridvorul cel lat seamănă cam a crâșmă, totuși pare că-ți spune ceva, că n'a fost ea făcută pentru lucrul, la care slujește astăzi. Și chiar așa și e. În această casă, ce nici boierească nu-i, nici țărănească n'a putut să fie, trăiau într-o vreme Români băștinași și încă de cei cu

stare, oameni veseli și buni, căroro nici prin vis măcar nu le-a putut cândva trece, în ce mâni are să încapă într'o zi moștenirea lor. De atunci sunt însă ani cam mulțișori și eu n'am să m'apuc să scormonesc lucruri, pe cari nu le știu, dar am să vă spun, ce s'a petrecut acolo în casă, acum vr'o douăzeci de ani în urmă.

Pe la 1879 casa, de care vă vorbesc, era încă în stare bună și îți plăcea să te uiți de la drum la clădirea albă și curată, cu verdeața grădinei de prinprejur, cu curtea mare și cu fântâna cu cumpănă, așezată la margine. Și călătorului îi venia, nu știu cum, poftă, să-și opriască pașii sau trăsura și să beie din apa răcoroasă, ce sta d'apururea gata în ciutura plină. Și bea și se răcorea nu un trecător, punând par'că cu un fel de evlavie iar la loc vasul de lemn de tisă aninat cu lanț de stâlpul fântânii. Când își întorcea însă fără voie capul, ca să vadă, cui ar avea să mulțumiască pentru bunătatea de apă, zăria în pridvor o fată cu chipul blând și un cap îmbrobodit de plete negre. De sub frunte însă te priviau niște ochi frumoși, dar triști și ațâțați par'că de două lacrimi ascunse, ce

te făceau să tresari, ca și când te-ai fi uitat la o sfântă.

Așa era în adevăr ființa din pridvorul cu vița sălbatică, la care s'a uitat mulți drumeți pe vremile, de cari vă vorbesc. Și uita drumețul mai totdeauna să mulțumiască pentru apa răcoroasă, dar în schimb nu uita chipul zărit și se frământa încă multă vreme în gândul său, că ce amar va fi putând să aibă acea tânără fată în inima ei, de părea atât de abătută.

Ileana, căci așa 'i zicea pe nume tinerei stăpâne de casă din pridvor, era orfană de amândoi părinții. Tatăl său, ștabscapitanul Bancescul, nu mai trăia de patru sau cinci ani, iar pe mamă-sa o pierduse eara din urmă. Jalea după răposata îi era și tipărită sărmanei fete în față, în glas și în umblet.

Rămasă, așa deodată, singură pe lume, nu putea birui amarul acestei vieți pustii și durerea ei, în loc să se mai aline, par'că tot creștea. Ce-i drept că și mamă, așa cum o avuse Ileana, nu era dat s'o aibă orice ființă omenească și ceea ce îndurera inima fetei și mai cumplit, era, că tot jalea fusese mai mult pricina morții timpurii a văduvei

ștabscapitanului. Răposata mai avusese pe lângă Ileana încă și un fiu, Grigore, copil bun și simțitor, pe care, nu știu cum se făcea, că-l iubia, — o spunea ea nu odată singură, — mai mult decât o putea ținea inima.

Mai era și lucrul cela, că băiatul fusese dat de timpuriu în școala de iunkerii din Petersburg, venia numai cât rar și pe scurtă vreme a casă, și se încuibase deci în inima dorită a mamei sale un fel de dragoste de copil, ce semăna prea mult a jale. Și cum scris i-a fost, — se vede, — numai cât cu jale s'a ales pe urma acestui mult iubit băiat. Căci abia ce ieșise cadet-praporcic din Academia sa, a și izbucnit războiul de la 1877 și s'a pomenit, că scumpul ei Grigore, în loc să vină la Chișinău, să steie câteva luni cu mama și cu sora sa, a fost trimis tocmai în Asia, la luptele de pe lângă Erzerum. Nu mai cât prea curând a venit apoi veste, că praporcicul Grigore Băncescu a dispărut împreună cu alți doi ofițeri, pe urma unei încăierături sângeroase cu Turcii și că a căzut sau se află prins în mâna dușmanilor.

Asta fusese în toamnă și a trecut earna și primăvara, tot cu așteptări fierbinți, că se

va mai ivi vr'o veste despre nefericitul tânăr; dar inima zdrobită a mamei desnădăjduite n'a avut parte de așa fel de știre și în săptămâna Paștilor s'a stins în brațele Ileanei cu numele lui Grigore pe buze.

Poate că această nouă și năprasnică lovitură, ce a primit'o biata fată de la soarte, rătăcită cum era și dânsa în sufletul ei de frământările jalnice după fratele, ar fi împins repede spre mormânt tânăra viață, de nu se întâmpla, că tocmai în aceste clipe strașnice să sosiască de la cancelaria militară din St. Petersburg înștiințare, că ofițerul Bancescul a fost găsit între prizonierii Ruși dați pe schimb.

Smulsă ca cu sila din amețiala ucigașă a durerii după mama moartă, Ileana și-a revenit încet în fire și, oțelită parcă de atâta nenorocire, s'a prins sârmana cu suflet și cu trup de acest fir de nădejde și de mângâiere trimisă de Dumnezeu însuși. În adevăr, peste două săptămâni a și primit veste, că pierdutul ei frate Grigore, e pe drum spre Chișinău și câteva zile mai târziu a și sosit. Crudă bucurie însă pentru sârmana soră, să-și vadă fratele regăsit, cu crucea sfântului Gheorghe pe piept și cu stelele de parucic pe umăr,

dar orb. Și din acești ochi știnși pentru lumina zilei din pricina fumului otrăvitor al unei bombe, care ucisese atâți tovarăși, din acești sărmani ochi, curgeau acum lacrimi fără sfârșit la auzul glasului nefericitei Ileana, care îi povestia, înecată în plâns, despre moartea mamei.

II.

Era spre toamnă, într'una din zilele, când drumeții de pe la fântâna casei nu-și luau ochii de la chipul frumoasei fete cu haina sa neagră și fața întristată. Grigore lipsia iar din Chișinău. Deși doctorii militari, cari îl cercetase pe nenorocitul ofițer până acum, nu dădeau nici o nădejde de vindecare, tânărul a cerut totuși și sfatul altor vraci pricepuți și pe temeiul unei jalbe a polcovnicului Sârbu, — nașul său, — i-a venit de la stăpânirea de sus învoirea ca să fie căutat și de doctorii de la spitalul de ochi din Petersburg.

Trecuse săptămâni de la plecarea lui Grigore și se și primise scrisori de la sârmanul băiat, dar nu venia nici o veste bună. Părintele Nicolae de la Biserica sfântului Ivan,

Zlata st, care-i venia Ileanei ceva rudă, îi aducea fetei răvășele de la Grigore. Fusesse adică vorba, ca Ileana să nu șadă, așa singurică, în casă, colo, la marginea mahalalei. Dar mângâierile ce o așteptau pe îndurerata Ileană la cunoscuții din târg, nu erau după inima ei și ea a rămas hotărâtă, a nu-și părăsi de loc casa de țară a părinților, unde grădina cea mare cu pomi și odăile pline de dulci amintiri, par'că tot îi mai înviorau viața. Apoi și Marfa, slujnica cea credincioasă, ce-i fusese oare când mancă, și cu bătrânul ei tată, Axenti, îi păreau, nu știu cum, mai apropiați de suflet, decât toți orășenii primitori cu vorbele lor de milă prefăcută.

Și cum ședea așa și astăzi, plecată deasupra gherghefului, colo în pridvorul umbrit de viță sălbatică, iată că și protopopul, părintele Nicolae, în droșuța sa cu troică, intra cu caii pe poartă și, urcând scările de la pridvor, scoase din buzunarul de la rasă un răvășel, arătându-l de departe. Ileana s'a repezit cu obrajii înrumeniți de focul nerăbdării la mâna bătrânului și dându-i sărutarea cuvenită, a despecetluit răvașul cu grabă.

Era o fâșie de hârtie albastră lunguiață și

cu slovă, ce nu părea scrisă de mâna lui Grigore, încât bietii Ileana i se tăcu o cli-pială numai cât negru pe dinaintea ochilor. Bătrânul preot i-a luat însă hârtia din mână și, cum pareă nerăbdător și el, să audă ce știre poate să fie, s'a așezat pe tapșanul de la ușă și a început să citiască :

«Draga mea Lenuco» ! Să nu te sperii, când vei vedea aceste rânduri scrise de mână străină, nici să fii supărată, că am zăbăvit o leacă cu răspunsul la întrebările tale îngrijite. Bucură-te din protivă că 'ți dau știre bună. Scrisoarea o face poslușnicul, ierodiaconul Samuil de la Troițaia-Lavra, unde am tras în gazdă, de când mi-a dat drumul din spitalul militar. Acolo nu era vindecare pentru mine. Mulțumesc încă odată părintelui Nicolae că m-a îndreptat încoace la fratele său, la mănăstire, unde am dat de suflete credincioase, că de nu eram să am gazdă și loc cunoscut, încotro să mă ducă de la casa bolnavilor, oficerul sanitar m'ar fi dat drept la podorajă și trebuia să plec la minut, îndărăt la Chișinău, cum am venit».

«Tu știi, Lenuca mea dragă, că eu am hotărât să nu mă las, până n'au să mă caute

și alți doctori mai cu cap și cu inimă, decât cazionnicii ăștia. Și ierodiaconul Samuil, suflet bun de Moldovean de ai noștri, a lăsat sărmanul chilia și rugăciunile și s'a dus cu mine desdedimineată, — astăzi se împlinesc tocmai opt zile, — la clinica oftalmologică, adică la spitalul de ochi, unde vin studenții și doctorii tineri, de învață a face practică. La mine s'au uitat, pe rând, toți de mai multe ori și au tot zis să vii din nou, să mă vadă și mai bine».

«Am picat ca un păcat greu pe părintele Samuil și bietul om nu poate să scape așa ușor de la mănăstire, având slujba și la cripta împărătească a sfântului Alexandru Nevski. Astfel dar am tot venit, — de șese zile încoace, — cu poslușnicul său, monahul Vichenti, ce și scrie aceste șiruri, după cum i le spun din gură. De ieri însă doi din doctorii, cari mă tot caută, au început să'mi deie nădejde, că poate, poate am să văd, deși pe deplin nu pot fi vindecat nicicând».

«O Ileano, dacă s'ar face cu voia lui Dumnezeu această minune, să pot vedea iarăși, numai cât de puțin, să te pot vedea pe tine măcar, ce'mi ești acuma totul, și soră și mamă, o! cât de fericit aș fi....»

Bătrânul preot a slobozit un minut, răvaşul din mână şi făcând cucernic semnul crucei a rostit cu ochii săi udaţi de lacrimi cuvintele : Doamne, milostive, îndură-te de sârmanul băiat ! Ileana însă, care stătuse rezămată de stâlpul privdorului, cu mânilor împreunate la piept şi nu scăpase un cuvânt din cele citite, s'a schimbat repede la faţă şi prinzându-se de frunte, s'a plecat, plângând cu hohot, pe umărul duhovnicului, ca şi cum vroia să'şi ascundă obrazii uzi după grumazul moşneagului. Apoi au început să citiască înainte, amândoi împreună, slovele mărunte ale posluşnicului, sorbind cu nerăbdarea sufletului aprins de bucurie tot, ce mai înşira scriitorul după graiul sârmanului Grigore.

Şi cu cât citiau, cu atât mai tare li se măria în inimă nădejdea la amândoi, şi Ileana, înţelegând par'că ce are să mai spună Grigore, a strigat cu glas :

«Părinte Nicolae, lasă să mă duc eu singură la Petersburg, să'l păzesc şi grijesc cu mâna mea şi ai să vezi, că se face sănătos. Cum să se vindece Grigore, dacă n'are ce-i trebuie, nici pe cineva, ca să'l 'caute. Cum să-i ajungă cele 48 de carboave pensiela,

atâtea cheltueli? Și vezi și Sfinția Ta, că nu e bine să rămână acolo, în chiliile strâmte mănăstirești. Doctorul singur i-a și zis, să-și caute casă, undeva, mai aproape pe lângă spital! Nu mă părăsi, părinte Nicolae, eu trebuie să plec».

Și s-au strâns iar niște bani, mai cu vânzare de loc, mai cu camătă, și trei sau patru zile după asta, Ileana a și plecat la Petersburg, unde a zăbavit până la începutul iernei. Cam de Sf. Dumitru abia a putut însfârșit să părăsiască Petersburgul și să se întoarcă cu Grigore, a casă, la Chișinău.

III.

Era a doua zi de Crăciun, când părintele Nicolae și cu polcovnicul Sârbu au venit, așa cam spre sară, cu sania, de s-au abătut pe la tinerii Bănțești, în casa lor părintească din mahalaua Fântânilor. În odaia cea mare cu hruba încălzită bine și cu pieile de lup pe jos, ședeau Ileana și frate-său și așteptau pe iubiții lor oaspeți. Ileana trasă la obraji și, nu știu cum mai subțiată la stat, părea mai trecută cu câțiva ani și în fața ei se zăria

încă umbră de suferință, dar avea și un fel de liniște în mișcări și vorbe, ce te făcea să o crezi mai puțin desnădăjduită ca altă dată. Ea pusese tocmai un al doilea poclit pe lampa cea mare din mijlocul mesei, ca și când s'ar fi temut, că lumina prea vie să nu supere cumva ochii încă bolnavi ai fratelui.

Grigore ședea într'un jilț larg, acoperit cu o piele de urs, — lucru rămas încă de la ștabscapitanul, tatăl său, care fusese vânător vestit în vremea lui. De umbra, ce o arunca capacul de mătasă verde așezat dinspre frunte, peste ochi în jos, fața tânărului, îmbrăcat în tunica ofițerească, semăna mai slabă de cum era. Numai din tremurătura obrazilor se putea înțelege că ochii săi, deși ascunși și apărați bine, se luptau încă cu razele înădușite ale lămpii și că nu erau încă deprinși a vedea cu privirea omului sănătos. Tot așa și zâmbetul de bucurie de pe buzele lui Grigore, când a pătruns la urechile sale sunetul zurgălăilor de la cai și l-a vestit soră-sa de sosirea celor doi bătrâni, avea par'că o încrețitură de durere, ce se potrivea cu tremurătura de pe față.

Bucuria însă era mare de o parte și de alta,

când s'au văzut însfârșit așezați cu toții la masă și s'a adus ciaiul cu făliile de cozonac obicinuit. Nu răsunase demult, demult, vorbe așa vesele prin această casă cercată atâți ani de-arândul numai cât de jale și de nenorocire. Dar și astăzi, par'că nu li era dat tinerilor, să guste numai clipe de pace și liniște; căci polcovnicul Sârbu, care nu numai că li era prieten, ci le venia naș și epitrop, a început să li deie tinerilor așa un fel de socotală de toate trebile bănești, câte se sorocise de la moartea părinților încoace. Și a trecut, într'adevăr, sara întreagă între socoteli și suspine grele, și când s'au isprăvit toate, s'a adăogit lui Grigore și Ileanei în sufletul abia potolit de atâtea încercări, o nouă durere.

Înțeleseră adică tinerii, că prin cheltuelile nesfârșite de bani, toată averea lor se prefăcuse în dătorii, pentru care trebuiau plătite dobânzi peste dobânzi. Astfel fiind, bătrânii cei doi îi sfătuiau acum în toată blândeța, să vândă mai bine mica lor moșioară, rămasă de la părinți, și cu ce le-ar mai prisosi după plata datoriilor, să se mute în oraș, la Chișinău. Acolo să trăiască din pensioara lui Grigore, până ar da Dumnezeu, să se facă el

bine la ochi și să intre în vr'o slujbă gubernială, precum i se cuvenia ca fost ofițer.

Ori cât de blajine erau aceste sfaturi, bieților tineri totuși li s'a strâns inima, când s-au trezit cu gândul, că vor trebui să se despartă de locul, unde au trăit bunii lor părinți. Când au plecat dar părintele Nicolae cu polcovnicul, Ileana nici n-a putut să se mai stăpâniască și a început să plângă amarnic, deși Grigore, ce-și păstrase oare-cum încă sângele său rece, căuta să o mângâie cu tot felul de vorbe bune.

«Vezi Ileano», îi zicea el sorei sale, «eu la asta mă gândiam în toată ziua și mă mir numai, că a ajuns mica noastră avere la nevoile, câte le-am tras. Lacomii de evrei ne-ar fi luat de mult casa și locurile, dacă nu erau bătrânii aceștia cu inimă. Dar le-a venit,— se vede,— și lor de hac, atâta chezuială. Să facem acum, ce vom face, și să căutăm, să-i scăpăm de beleaua asta. Iacă, am să scriu îndată, mâne, zarafului Samuilovici, să vie, să punem la cale vânzarea, că la dânsul sunt cam trei părți din dătorii. Ne va mai îngădui el, să stăm câtăva vreme aicia, ca să vedem ce mai avem de luat.

Apoi să se facă stăpân aicia, cine vrea. Mult n'are să iasă peste cât suntem dători, că tu știi că mai avem de dat bani și în altă parte. Îmi pare numai cât rău, că ai să rămâi tu, draga mea, fără un pic de zestre și asta din pricină mea. Dar eu am să muncesc, cât trei, numai să mi se îndrepte ochii. Și îți fac eu, Lenuca mea, zestrea la loc».

Fata s'a roșit la obraji la aceste vorbe ale fratelui său și strângându'l în brațe, și-a oprit deodată lacrămile, zicând cu glas hotărât:

«Da, vindem tot Grigore și plecăm de aicia, dar nu mai vorbi că tu mi-ai cheltuit zestrea. Eu n-am nevoie de nimica, căci nu te voi părăsi niciodată. Tu să-mi fii numai sănătos, cum ai fost, și atunci am să fiu și eu fericită. Avem să muncim împreună și Dumnezeu nu ne va lăsa. Tu știi că și eu am învățat ceva carte și pot intra prea bine, într'un contor, unde-va, ca să câștig o mică leafă. Că dacă tu te-ai și face bine la ochi, știi, că doctorul Breda, care numai el te-a scăpat, — mai mult cu știința și cu îngrijirea sa frățească, — a zis, că trebuie să-i mai cruți multă vreme acești sărmani ochișori, ca să nu-ți mai vie orbirea din nou. Doar n'a făgăduit

el, că are să vie pe aici, să vadă de-l ascuți? Cum pot eu să cer, să te apuci acum de făcut slujbă! Lasă asta pe sama mea»..... și i-a închis curagioasa față cu inima de aur fratelui său gura cu o sărutare lungă, pe când din ochii ei înduioșați se strecurau, până pe obrajii lui Grigore, lacrimi fierbinți.

VI.

Câteva zile în urmă zaraful Samuilovici cu ginerele său Menahem au și venit să se înțeleagă cu Grigore asupra vânzării casei cu locurile, cu acareturile și vitele, ce mai erau pe lângă gospodărie. Tocmeala a fost cam lungă, mai ales că evreii îi știau pe frățini încurcați cu bani și ar fi vrut mai bine să-i ție în mână cu dobânzile. Dar după multă hărțuială s'au ajuns în cele din urmă la preț și a trecut gospodăria în proprietatea bătrânului Samuilovici pentru stingerea întregii dătorii, rămânând ca să le mai numere tinerilor câteva sute de carboave.

Și au început Grigore cu Ileana, cam suspinând dar totuși, nu știu cum, mai ușurați la suflet, să-și adune de prin casă tot ce aveau

să iaie cu sine și ce nu se îndurau să mai vândă la străini.

Până a da sărbătorile Crăciunului, s'au și văzut strămutați în căscioara cea cu trei odăițe, năimita în târg, colo, pe suișul din dosul seminariei de preoți. De câte lucruri mari și mărunte se desfăcuse ei, totuși le-a mai fost rămas destule amintiri de la părinți și între dănsule era mai ales un dulăpior vechiu, pe care nu l'ar fi dat cu nici un preț din casă. Se uitau par'că cu mângâiere, Grigore și sora, sa la acest scump suvenir strămoșesc, cu gândul, ca să se așeze cât mai în grabă la liniște și să rasfoiască prin cele vechi hârtii părintești.

Trecuse și sărbătorile Nașterii Domnului și mai mergând în ospete, pe la nașul și pe la alte rude, mai șezând pe a casă, au dat bieții tineri în Bobotează și se gândiau acum cu nerăbdare la sosirea vremii mai bune și la nădejdea, ce li surâdea, că vor vedea în curând și pe mult așteptatul lor oaspe, pe doctorul Breda, care avea să vie după călătoria sa lungă, pe mare, până la Odesa. Traiul în târg par'că li pria mult mai bine și în sările, când vremuia cumplit pe afară, Grigore cu soră-sa

ședeau cu oarecare ticnă la hruba bine încălzită din micul anchiraș al căsuței. Și lua Grigore la lumina lampei de pe masă, bucată cu bucată, hârtiile și scrisorile din dulăpiorul vechiu, ca să vadă, ce este de păstrat și ce trebuie aruncat pe foc.

Era bușit și dulăpașul și sipetul de sub dânsul cu hârtii, cu tot felul de acte și însemnări, încât multe dintr'ânsele s'au și arătat îndată fără vr'un folos și treceau după răsfuire deadreptul în gura deschisă a sobei. Și așa, tot golind, încetul cu încetul, un răftuleț, după altul, iată că a dat Grigore la urmă și de câteva sărtărașe mai mici, ticsite cu scrisori mai la fel și unele legate cu sforicele roșiatice.

Erau epistolele bătrânului ștabscapitan către familia soției sale, în Moldova, răspunsuri de la boierul Săvulescu, scrisori de-ale dudușii Smaranda, de-ale soacreisale văduvite, cucoanei Eufrosina, și dela alte rude de-ale lor. Erău răvașe românești, de cele cu slovă veche, puse toate la rând, alcătuind o viață întreagă de întâmplări, de daraveri și de știri vesele și triste.

Prea puțin știa, în adevăr, Grigore de le-

găturile de rudenie, ce le avuse tatăl său cu acea frumoasă țară, de unde o luase pe răposata sa mamă și de unde li se trăgea neamul românesc. Dar știa, că mama sa fusese fata unui boier moldovean avut și că-l cunoscuse pe ștabscapitanul Bancescul cu prilejul trecerii oștilor rusești prin Moldova, la 1848. Atunci, cu trecerea Mușcalilor în ajutorul Austriacilor, s'au legat acele două suflete, și de acolo a urmat apoi căsătoria tatălui său și în urmă și ieșirea sa din oastea rusească. Auzise Grigore și câte ceva din suferințele, câte le-au dus atunci tatăl său și mai ales mamă-sa din pricina iubirei lor și de împotivirea, care au avut-o a îndura până s'au putut lua în căsătorie.

Acum tot acest șir lung de lucruri uitate îi părea încă odată pe atât de scump și cu jâd punea toate legăturilele cu răvașe la o parte. Ședeau sărmanii tineri sară cu sară și citiau, când unul când altul, epistolele descoperite, trecând pe sub proprii lor ochi, anii de fericire ai răposaiților părinți. De ce citiau însă mai mult, de ce li se umpleau mai des ochii cu lacrimi, văzând destășurată în fața lor această dulce istorie de nespuse

iubire, credință și jertfire plină de suferință, prin cari trecuse acei, ce li fusese părinți. Și astfel nu odată se pironiau privirile mișcărilor tineri, în timpul citirei răvașelor, asupra portretelor de pe părete, rămase din vremea, când se scrisese toate acele șiruri de iubire.

Ștabscapitanul Băncescu, Român basarabean de bun neam, intrat mai mult de fală în oștea împărătească, părea a fi fost în timpul, când a plecat cu polcul său, la 1848 prin Moldova, încă bărbat tânăr, poate de 28, cel mult poate de 30 de ani, sau așa ceva. Cu chipul său înalt, fața sa plăcută, și părul negru, ca și mustața, cu ochii de o potrivă întunecați, avea înfățișarea unui tânăr prea frumos. Se potrivea de minune cu figura blândă și românească a iubitei sale jupănițe Smaranda, pe care portretul o arată puțin neagră la ochi și sprâncene, cu toată dulceața ce o avea privirea și întreaga față a tinerei fete. Era mirare oare, că aceste două ființe păreau făcute însuși de Dumnezeu, să se iubiască de la întâia vorbă și că de la întâia vedere n'au putut să se mai uite în viață?

Așa a și fost. Căci colo, în curțile boie-

rești, alături de Târgul-Ocnei, unde s'a sorocit să fie găzduit ștabscapitanul rusesc cu ceata sa de călăreți și să o vadă și cunoască pe duduța Smaranda Săvulescu, i-au rămas și gândurile, după ce părăsise demult Moldova, după ce chiar s'a fost întors pe alte drumuri în țara sa. Patru ani, de-arândul după aceasta ștabscapitanul bate mereu drumul din Chișinău la Târgul-Ocnei și după o mulțime de împotiviri din partea familiei boierului, care plănuse încă de înainte o încuscrire cu ală familie boierească din vecinătate, o ia pe duduța Smaranda în căsătorie, aproape cu sila.

Din iubire multă pentru credincioasa sa consoartă, pe cari toți deopotrivă cercase să o înduplece, să se lase de ofițerul străin de țară, Bancescu jertfește starea sa de ofițer în oastea împărătească și se învoiește a rămânea în Moldova, boierind pe averea luată de zestre, însă fără să uite cum-va de moșioara sa părintească din Basarabia. Răsboiul de la 1853 pune stavilă primblărilor ștabscapitanului din Basarabia în Moldova și el hotărăște, să se mute de la Târgul-Ocnei la

Chișinău, lăsând moșia sa din Moldova în sama rudelor.

Depărtarea și reaua credință a oamenilor îi aduc pagube peste pagube și supărările, ce dau peste Bancescul, abia sunt îndulcite prin nașterea unei fetițe, și la câți-va ani, și a unui feciorel, nefericitul Grigore, pe care îl cunoștem. Și zece ani aproape se luptă ștabscapitanul să păstreze moștenirea copilașilor săi în țara Moldovei, pe care soția sa, cucoana Smaranda, nu o poate uita nici de cum. Fiul începe într'aceste să crească mare și, băgat în școlile militarești împărătești, îi face tatălui său bucurie, dar îl silește în cele din urmă să se desfacă de averea din Moldova, vânzând-o la niște rude depărtate.

Teancuri de răvașe răsar pe urma acestor întâmplări, răvașe păstrate toate cu sfințenie, în sărtarele dulăpașului și a sipetului de de-subt. Nu se îndură însă, nici Grigore, nici Ileana, să le ardă, aceste rămășițe din viața frământată a bieților lor părinți. Incep a le reciti și alege pe cele scrise de mâna scumpei lor mame la o parte, pe cele ale tatălui lor iar la o parte, așezându-le, după cum au urmat a se perinda.

V.

Așa prinși în toropiala acestor citanii, cu gândul cucerit de amintirile părintești și cu inimile înduioșate, uneori până la lacrimi, petreceau Grigore cu Ileana ceasurile unei sări de Fevruarie. Se gatau, să facă capăt și cu răvașele scrise de mână străină, cu cele scrisori de arendașie și de alte trebi rămase din vremile afacerilor moldovenești. Era un morman întreg de hârtii ciudate, mai ales prin pecetele mari de ceara roșie și chipurile grosolane de cap de bou de pe ștampile lipite la fața răvașelor din Moldova. Grigore însuși se plecase, să facă în gura hrubei loc cu vâtrarul, pentru grămada de chinuri părintești, — cum spunea el, — ce era să o mistue para focului spre vecinica uitare.

Iată că un lătrat de câne, zgomot de zurgălai de troică pe afară și bătrânul slujitor Axenti a și băgat capul prin ușa crăpată a anchirașului, strigând: «Cuconașule, a sosit o sanie cu un boier, ce întreabă de D-voastră și zice că-i venit din Odeșă». Ileana a scos un țipăt de bucurie și sărind cu Grigore spre

tindă, au înțeles îndată, că străinul nu poate să fie decât doctorul Breda, deși nici nu visau să-l vadă așa curând pe la Chișinău. Și el era într'adevăr, spre bucuria tinerilor noștri, cari nu știau, cum să-l primiască mai bine, în mica lor căsuță.

Decât prietenia adevărată nu întreabă, unde și cum i se pregătește locul de primire și binefăcătorul lui Grigore a rămas la casa Banțeștilor, fericit că i-a găsit. Numai că ochii săi albaștri nu se mulțumiau acum să-l primiască pe veselul Grigore, ci rătăceau uimiți de la fața fratelui la chipul surorii. Și răspândiau acum și ochii negri ai tinerei fete par'că farmec în jurul lor, ca niciodată, și înfățișarea feciorească a frumoasei fete cuceria, pe minut ce trecea, întreaga fire a prietenului străin, încât se cutremurau amândoi la întâlnirea privirilor lor.

Și a încolțit, mai de grabă decât aș fi în stare să vă fac să înțelegeți, una din acele iubiri nespuse de puternice în inimile frumoasei părechi, încât n'a fost nici măcar nevoie să-și mărturisiască cu deosebite vorbe taina lăntuirei sufletelor lor și s'au pomenit într'o zi,

numai cât așa, în brațe, în fața însăși a fericitului Grigore.

.
Și cu asta ași putea pune capăt povestii noastre, dar vedeți, că n'am isprăvit, ci mai este de spus și încă ceva ciudat de tot.

Cum ședeau tinerii prieteni împreună și-și făceau planurile de viitor, iată o scrisoare tocmai din Marsilia, ce-l urmăria pe doctorul de o vreme întreagă și aducea știre neagră. Tatăl doctorului, mare neguțător și proprietar, încurcându-se în daraveri prea mari, în coloniile franceze din Africa, căzuse în bancherută și îl vestia pe unicul său fiu, cumcă a ajuns, peste noapte, din omul cel mai bogat, un simplu cerșitor. Epistola era jalnică și se isprăvia cu rugăciunea, ca Raul Breda să lase călătoria sa doctoricească și să se întoarcă, cât mai în grabă, la Marsilia.

Erau toți ca zdrobiți de această grozavă știre. Grigore cu Ileana nici nu lămurise încă bine doctorului, că și ei singuri nu erau, la drept vorbind, decât niște săraci și încă lipiți pământului. Acum cu durerea sa, a aflat nefericitul Raul și de această împrejurare. Cu-

ragiosul tânăr însă n'a schimbat întru nimic hotărârile luate. A scris părintelui său o epistolă lungă, a mai scris alta unui amic, doctor mare la Petersburg și mântuind această treabă, a zis către Grigore și Ileana cu duhul cel mai senin:

«Poate a vrut Dumnezeu însuși, ca să rămân sărac. Să știți că asta nu mă sperie cătuși de puțin. Rămân de acum doctor, la voi, în Rusia, și am să muncesc împreună cu voi, numai iubita mea Ileana să devie nevasta mea. Am făcut cunoscut părintelui meu pasul acesta și am nădejde, că prin muncă să ajungem tot acolo, unde era să ajung cu averile spulberate ale tatălui meu».

Ileana a îmbrățișat cu lacrimi, întâi pe logodnicul ei, apoi pe frate-său și s'au învoit la toate. Căsătoria s'a hotărât în regulă și doctorul, care avea la sine o sumușoară destul de frumoasă din banii de călătorie, a mai închiriat încă și cele două odăițe ale casei lor, pentru ca să locuiască îndemânatec împreună cu toții. De Dumnineca Tomei aveau să se cunune în tăcere și-și pregăteau acum toate pentru căsniciea lor, împărțindu-și căsuța, cum mai bine. Anchirașul, în care

stătuse Grigore cu Ileana sările, se potrivea de minune ca odaie de vraciu pentru Raul, fiindcă avea lumină multă și o ușa de intrare deosebită, chiar din tindă. Aici au pornit dar amândoi bărbați așezarea lucrurilor după trebuință.

Era în Joia Mare din Săptămâna Patimilor. Prin văzduhul primăvaratic tremura sunetul argintiu al clopotelor de biserică, ce chema pe credincioși la denia de sără, cea cu rugăciunile multe și cu vestitele douăsprezece evanghelii. Ileana își pregătia coliva cuvenită pentru pomelnicul răposaților părinți; Grigore plecase la isprăvnicie, chiebat fiind de un uriadnic, venit în mare grabă.

Raul, doctorul, sta plecat deasupra sipe-
tului cu scrisori vechi, pe care voia acum să-l goliască, pentru a-l putea duce mai ușor afară, în ceardacul casei. Cum scotea așa braț cu braț epistolele grămădite, cari nu apucase Grigore să le arză în sara sosirei sale, iată că ochii săi s'au pironit asupra unuia din răvașele desfăcute, cu pecețile rupte, și Raul a scos deodată un strigăt răgușit de mirare. Ileana, care ieșia tocmai cu slujnica din casă, s'a oprit în pragul ușii și a văzut numai atât,

că iubitul ei Raul îi face semn cu mâna și par'că nu mai era în stare să zică o vorbă. Fața sa era aprinsă și se vedea, că în inima omului se petrecea lucru mare. Ținea, ca înlemnit de mirare, într'o mână unul din răvașele vechi și arăta cu cealaltă la mărcile moldovenești, cu capete de bou lipite pe la colț.

Mormanul de scrisori, ce avea să fie prada focului, era o avere și asta o știa numai cânt unul, doctorul Breda. Acele mărci de poștă moldovenească, cu chipul capului de zimbru, însemnate cu câte 27, câte 81 și câte 108 parale, despre cari auzise Raul prin gazete, cumcă se caută de lumea întreagă,... se vindeau scump. Erau oameni, cari le plăteau cu câte o mie de carboave, și mai mult, avere, nu șagă. Pe Raul însuși îl rugase un prietin de școală, să-i caute în călătoria sa mărcuțe poștale din Moldova.

Când a sosit Grigore de la isprăvnicie, nu-i venia să creadă treaba cu mărcile poștale, — știa doar că avea multe și era să le ardă, — și asculta ca amețit socotelile lui Raul și ale Ileanei. Avea și de ce să fie ca amețit; căci el însuși aducea cu sine veste nu mai puțin fericită și mare.

De la gubernie îi venise adică hârtie, că e pus ajutor de ispravnic cu leafă de 150 carboave pe lună. Iar nacialnicul isprăvniciei îi mai spusese și alta ceva,—deopotrivă de vesel, îi spusese o știre venită la stăpânire... că doctorul francez Breda are să fie pus medic-fizicus în târgul Chișinăului.

POVESTEA UNEI ICOANE

I.

Pe vremea, când îmi făceam școlile la Cernăuț, trăia acolo un legător de cărți cu numele Danciul. După poreclă părea să fie Român, în adevăr însă era Rusneac și încă de cei încăpățânați, că nu vorbea moldoveneasca sa pocită decât numai la mare nevoie. Om, cam în vârstă, Danciul nici nu părea după felul său să fie tocmai meseriaș de breaslă, căci se pricepea la cântări bisericești, lucru mare, era, — cum s'ar zice, — și puțin cărturar și știa mai ales să tâlcuiască de minune buchele bătrânești. Și, precum făcea și negoț cu cărți vechi, mie unuia par'că îmi venea de multe ori să cred, că meseria de

legător, cu care se îndeletnicia bătrânul, îi venise mai mult din dragul cărţilor. Ce-i drept, că găsiai la dânsul de multe ori lucruri, cari zădarnic le ai fi căutat prin librăriile oraşului. Mai cu samă în ţârcovnică puteai să-i ceri lui Danciul orice ți-ar fi venit în cap, — avea de toate. Cărţulii şterse şi vechi, — nu-i vorba, — dar curăţele, netezite, ici, colo, cu câte o filă cârpită şi, — mai presus de toate, — frumuşel legate, cu scoarţe vrednice şi zîmţuiala suflată uneori cu pozlîtă.

Ca să nu lungim însă vorba chiar de la început, e destul să vă mai spun încă, că moş Danciul era om bun, şi noi, studenţii mai sărăcuţi, ne abăteam cam des pe la prăvălioara ortodoxă a Rusneacului, fiindcă, dă, — ce se mai ocolesc lucrurile, — fiindcă ne da cărţi pe dătorie, ba uneori ne şi împrumuta cu bani. Trebuia să-l iai pe bătrânul aşa, cu binişorul, să-i citeşti şi să-i lauzi câte una din odoarele lui ţârcovnice şi-l muiai ca miezul de pâine. Îşi găsia şiretul de moşneag socotiala, chiar când se întâmpla să uite câte unul din băieţi de plată, fiindcă ce ne vindea, erau tot cărţi de şcoală, cari trecuse prin câteva rânduri de mâni. El

însă ne scria la catastih niște prețuri destul de pipărate. Dar noi tot la dânsul trăgeam și, de la o vreme ne deprinsesem atât de mult cu prăvălia lui Danciul, încât să treci prin Ulița Crinilor și să nu te abați pe un minut, două, pe la legătoria de cărți din fundul curții caselor cu No. 27, ar fi fost lucru afară de obicinuință.

Și s'a întâmplat, — ca să apuc a vă povesti, — să intru pe o sară de earnă în prăvălia lui moș Danciul, fără să fi avut vr'o treabă, ci numai așa din deprindere. Era ceață groasă pe afară, un fel de bură umedă, s'o tai cu cuțitul, de nu vedeai la doi pași depărtare, încât era cât pe ce să'l trântesc la pământ pe un bătrân gârbovit, ce apucase să iasă din tinduța prăvăliei lui Danciul, când puneam și eu piciorul în prag. M'am dat repede înapoi și căutând să-l sprijin pe bietul om, am băgat de samă la lumina gălbuie a felinarului de deasupra ușei, că era un moșneag cu cârjă în mână și îmbrăcat într'un halat lung de șiac, având în cap așa un fel comanac mare de păslă, care-l făcea mai mult încă, să seamene a fi călugăr. Că și era în adevăr așa ceva, am aflat chiar îndată.

La intrarea mea în odaie, moș Danciul ținea în mâni o icoană de biserică și era atât de adâncit în citania slovelor înegrite și mărunte, ce le descoperise pe marginea de jos a vechii zugrăveli, încât nici nu-mi întoarse vorba de *bună sara*, cu care am fost intrat în casă. Moș Danciul avea și dreptate să fie pus pe gânduri de lucrul ce-l avea înaintea ochilor. Icoana cu chipul Maicei Domnului, pe care o înfățișa zugrăvia la veche și fumurie, nu era din cele de rând și deși destul de măricică, era căptușită la dos cu mătasă scumpă și avea pe la margini chenar de argint curat, cu muchi ascuțite de vechime. Danciul însă își mai aprinsese, pe lângă lampa sa mare, încă o lumânare și, cu o sticlă rotundă sub ochiul drept, căuta, — cum vă spuneam, — să descurce cu orice preț, ce se găsia scris pe icoană. Insfârșit a început par'că să priceapă și silabisind încet cuvintele slavonești descurcate, mi-a zis și mie din cuvânt în cuvânt tâlcul slovelor șterse. Și era, — ce'i drept, — lucru cam de mirat, căci iată ce se găsia scris pe marginea sfintei icoane :

«Părintele Ioachim, patriarhul Antiohiei, a dăruit această icoană părintelui Gheorghe,

episcopului Rădăuțului, iar acesta la rândul său a dăruit acest chip al Prea Sfintei Fecioare mănăstirei sale nou zidite din Sucevița. Cine însă ar încerca să înstrăineze această sfântă icoană, fie el arhieru, sau unul din monahi, să nu-i să ierte asta de Dumnezeu și nici de Mântuitorul nostru Isus Christos și nici de cei 318 Sfinți Părinți de la Nikea, ci să-și primiască răsplata ca și Iuda Iscariot. Anul 7195 (1687)».

Cum a ajuns icoana din mănăstirea Suceviței în mâinile bătrânului cu halatul de călugăr, care o adusese, nu știa să-și explice nici Danciul, și mai puțin încă mă tăia acest lucru pe mine-n cap, care eram acum amestecat din întâmplare în această istorie tainică. Atât știa să-mi zică legătorul nostru bogoslov, că-l cunoștea pe moșneagul cu icoana mai demult. Că nu era chiar călugăr, ci un fel de bojenar cu haină de monah, ce umbla pe la mănăstiri și schituri și trăia din mila oamenilor

După nume îl chema Serafim Mihăilescu și nimenea nu-i cunoștea nici viața, nici pătaniile, măcar că era știut pe la toate locașele sfinte prin Basarabia, Moldova și Bucovina. Pe la Cernăuț se abătea, — lucru cam ciudat, — numai când se întâmpla să moară vr'un boier

mare, sau alt om de samă, și nu se arătase, — după cum spunea legătorul nostru, — cam demult. De astă dată însă nici n'avea pricină să se iviască prin părțile noastre, căci venise cam pe furiș, numai ca să-l roage pe Danciul, să-i curățe și prenoiască icoana și să-i sape pe o margine a ferecaturei de argint numele *Serafim Mihailescu*, cu anul 1874. Și cum bătrânul monah, — căci de vr'o mănăstire sau de un schit tot va fi ținut el când-va, — îi și dăduse lui Danciul pentru lucrul cerut o carboavă de argint prisne, nu era deci nici să-l întrebe și nici să-l ispitească, că cum, și de unde are această veche icoană. Păcatul înstrăinării nu-l privia decât pe moșneag, — așa se gândia Danciul în capul său, — și a pus carbova la buzunar, făcând, precum i s-a cerut.

De un lucru însă tot nu s'a putut lăsa. Căci a doua zi sara, când era să vină călugărul să-și ieie icoana, l-a întrebat, fiind și eu de față, dacă știe, ce e scris pe marginea icoanei. Moșneagul nu și-a ieșit însă cătuși de puțin din fire la întrebarea lui Danciul; ci i-a răspuns cu altă întrebare, șoptind cu glas dulce: «Văd eu că ești om deștept, dar i-a să-mi spui întâi, dacă ai băgat de samă, că pe fe-

recătura icoanei mai sunt săpate și numele altor doi Mihăilești».

Moș Danciul s'a uitat lung în fața bătrânului și par'că nu știa ce să îngâne; cât despre mine, nu pricepeam acum nimic. Că mai erau săpate pe privazurile icoanei niște nume, era pentru mine lucru nou. Danciul însă a luat încet icoana din mâna monahului și, desvălind-o din cârpa, în care fusese legată, gata de predare, se uita acum, cu ochii ră-tăciți, când la marginea din dreapta, când la cea din stânga a chenarului sclipitor din jurul icoanei. Nu văzuse nici el cele două nume, deși săpase deasupra, în capul chipului, numele *Serafim Mihăilescu* cu anul 1874. Pe latul din dreapta a chenarului se vedea totuși în slove vechi kirilice numele *Iordache Mihăilescu* și alătura, tot în slove, anul 1688, iar pe dunga latului de argint din stânga, era scris cu litere papistașe numele *Wladislaw Michilesku* cu anul 1716.

În vreme ce noi ne uitam tăcuți la cele scrise pe ferecătura icoanei, monahul ne-a vorbit îndesat și tot cu glas șoptitor: «Da, dragii mei, păcatul meu e mare, dar are să fie șters din clipa, ce s'a scris și numele meu

pe această sfântă icoană, alături cu cea al strămoșilor mei. Să-mi ajute numai Dumnezeu sfântul să ajung teafăr la igumenul din Sucevița, să așez icoana la locul ei și să-mi iau iertarea și grijania din urmă». Și zicând aceste, a luat repede icoana din mâinile noastre, a învălit-o cu pripă în cârpă și, furisând în mâna zăpăcitului Danciul încă un sorcovăț, a ieșit tăcut pe ușă, lăsându-ne pe amândoi că tresăriți dintr'un vis greu.

.

Au trecut mulți ani de atuncia, un șfert de veac și mai mult, când iată că s'a întâmplat într'o vară, să petrec câte-va zile de-arândul la frumoasa mănăstire a Suceviței. Am căutat să văd icoana patriarhului cu chipul Precistei și am găsit-o. Dar chenarul de argint cu cele trei nume ciudate nu mai era. Igumenul mănăstirei, un arhimandrit de neam străin, nu era omul care să-și bată capul cu odoarele mănăstirei. Deși primitor de oaspeți și de altfel om bun la suflet, el nu vedea în toate inscripțiile slavonești ale bogatei sale biserici decât urme de fală rusească și fiind singur Rusneac, habar n'avea de ce poate să-l în-

călziască pe un Român la privirea acestui sfânt locaş cu atâtea amintiri mari din trecutul scumpei noastre Moldove. Nici, când era cheful cel mai mare, — şi dă, — se petrecea des şi binişor în arhondărlăcul starişului, — nu puteai să scoţi de la Prea Cuviosul ceva despre tainele mănăstirei şi cât despre icoana cu pricina, pe care o avusem eu cu bătrânul Danciul în mâni, nici că ştia, cumcă ar fi lipsit vr'odată din mănăstire.

Să fac iscoadă printre călugări, nu-mi venia, şi totuşi lucrul acum nu mă mai lăsă în pace. Astfel tocmai peste alţi câţiva ani, când păzitorul de neam străin al Suceviţei româneşti nu mai era între cei vii, am putut să urmăresc firul povestei iconei cu trei nume. De la ieremonahul Dionisie, ce fusese în vremuri şi călugăr pe la câteva mănăstiri din Moldova, am aflat într-o zi tot. Şi ce mă făcea să cred şi mai tare în lucrurile spuse, erau însemnările, ce le avea bătrânul Dionisie, sau părintele Dumitrovici, — cum îi zicea lumea, — într-un catavazier străvechiu, pe care-l păzia ca ochii din cap. Vă dau lucrurile, precum le-am auzit eu însumi, căci povestea numitei icoane face în adevăr, să fie ascultată.

II.

În săptămâna mare a anului 1592, au fost aduse de către un mic sobor de preoți și călugări, tocmai de la mănăstirea Agapia, din Moldova, rămășițele pământești ale schimnicului Isaia, pentru a fi pristăvite spre vecinica odihnă în biserica mare din Rădăuț. Peatra de mormânt a pristavitului se vede și astăzi încă, la ușa pivniților vechii episcopii de acolo. Epitaful săpat în lepedea mare și frumoasă ne zice, din ce pricină i se făcuse iereschimonahului din Agapia atâta cinste vremelnică.

Isaia fusese de la 1572 și până la 1580 episcopul Rădăuțului. Măcar că urgia vremilor îl silise după opt ani de păstorie să-și sfârșiască zilele în smerenie de sihastru, scos fiind din scaunul arhieresc, se știe însă prea bine de toți, că într-o vreme acest bărbat cucernic avuse harul a fi chemat la trebi și cinuri mari. Fiind credinciosul neuitatului și viteazului domn al Moldovei, Ion Vodă cel Cumplit, el ca vlădică, a fost rânduit să meargă, — precum ne spun și cronicile, — în

solie, la un cap încoronat și mai cumplit decât stăpânul său Vodă Ion, adică la fiorosul țar al Moscovei, Ioan cel Strașnic. După căderea năprasnică a stăpânului său, a fost surpat și vrednicul Isaia din arhierie, lăsând cărja episcopiască unui bărbat nu mai puțin vrednic.

După Isaia Schimnicul a venit la Rădăuț ca vlădică un vlastar de viță veche boierească, Gheorghe Movilă, frate bun cu Ieremia, Domnul Moldovei și Balica Movilă, hatmanul. Nu știu din ce anume pornire cuvioasă s-au apucat acești preacucernici frați, de au întemeiat, la un loc prea frumos, în munți, mănăstirea Suceviței, precum este în ființă și astăzi. Odată cu târnosirea sfântului lăcaș însă, la care se adunase boierime moldovenească din cea mai aleasă, s-au urzit și niște planuri de schimbare de domnie, cari i-au silit pe frații Movilești, cum și pre tovarășii lor, să fugă chiar atunci de la Sucevița în țara leșească (1581).

Suindu-se un an în urmă Petru Șchiopul pe tronul Moldovei, nu i-a venit la socotială scaunul gol al episcopiei din Rădăuț, mai cu samă că de dânsa ținea pe atunci nu numai

Bucovina de azi și o parte a Moldovei, dar încă și toată țara despre Poeuția, până la Hotin și chiar până în Bugeac. De voie de nevoie l-a chemat și l-a pus pe vlădica Gheorghe iarăș în scaun. Și bine a făcut, știind noi din istorie, câte lucruri mari i-au rămas de făcut acestui sfânt bărbat, ajuns în cele din urmă (1590) mitropolit al Moldovei întregi.

Grija lui neslăbită era înfrumusețarea și dăruirea slăvitei sale mănăstiri de la Sucevița, pe care a înzestrat-o și dăruit-o la toate prilejurile, cum n-a avut poate parte nici un lăcaș dumnezeiesc în așa scurt timp de la întemeiere. În anul 1584, același, în care arhierul Rădăuțului ajunse, — cum ne spun cronicile, — până să facă și schimb de scrisori cu însuși papa Grigore de la Roma, înștiințându-l, că nu primește calendarul său nou, vlădica Gheorghe, abătându-se, ca de obicei pe la Sucevița, a făcut chinoviei sale un dar foarte de samă. Era o icoană cu chipul Maicei Domnului, zugrăvită la Bizanț, pe care i-a fost trimes-o patriarhul Ioachim din Antiohia. Icoana era prinsă în chenar de argint și în dos avea căptușală de matasă scumpă. Înainte de a o da starițului mănăstirii,

vladică Gheorghe a pus mai întâi să se scrie pe o margine a icoanei, cu slove vechi mărunte, dar răzvidete, dania împreună cu afurisania obicinuită, zicându-se, — «că cine ar încerca vr'o dată, să ieie din mănăstire această icoană, fie el episcop sau monah, să nu găsiască iertare, nici la Dumnezeu, nici la Mântuitorul nostru Iisus Christos și nici la cei 318 Sfinți Părinți din Nikea, ci să aibă parte și pedeapsă ca și Iuda Iscariot».

Se zice, că îndată chiar după așezarea icoanei de la Bizanț, ea a și început să se arate făcătoare de minuni, vindecându-se cu ajutorul ei tot felul de boli și suferinți la cei, ce-și făceau rugăciunea înaintea ei. N'a avut mănăstirea Suceviței însă parte să păstreze între odoarele sale această scumpă icoană, căci iată ce s-a petrecut la un an și ceva după aducerea prinosului sfânt în lăcașul mănăstirii.

Era în ajunul sărbătorii Sf. Mariei. Ziua se arătase de dimineată caldă și frumoasă și, precum la gospodăriile mănăstirești, ca și prețutindenea, se simția, din pricina secetei de vară, mare lipsă de fân pentru iarnă, se rânduise de câteva zile, ca oamenii mănăstirii,

călugări și poslușnici, cu toții, să iasă la coasă și ploguri, doar, doar s'ar strânge nutrețul trebuincios pentru iernatul numeroaselor vite mănăstirești. Și au plecat cu toții din zori de zi, până și monahii bătrâni și starițul, în poienile de prin prejur, la treabă, punând sub cheie porțile de la zidul mănăstirii. Că erau alte vremi pe atunci și multă litvă străină bojenăria prin țara Moldovei, mai ales, că Movileștii se țineau bine cu Leșii și veniau nu odată pribegi de tot felul pe la episcopia din Rădăuț, dând apoi și pe la mănăstire. Numai pentru vecernea, care trebuia făcută în ajunul marelui sărbători, ce era a doua zi, rămăsese câțiva călugări din cei slăbănogi și sleiți de bătrânețe, cu vorbă, ca slujba de întâmpinare să o facă în bisericuța de lemn din dosul mănăstirii. Acolo s'a și așezat deci, la lumânările aprinse, pe măsuța dinaintea dreptei altarului, icoana praznicului, adică chipul Maicei Domnului, cel adus din Bizanț, cum se face asta în presara unei asemenea sărbători de samă.

Nu începuse însă nici vecernea, când iată că s-a ivit o ceată nu tocmai mică de călători, străini la vorbă, cari, văzând poarta mă-

năstirei încuiată, au apucat spre bisericuța din pașiște și, înțelegând că au a face cu o mână de neputincioși, le-au cerut numai decât cheile de la intrarea lacașului. Improtivirea bieților călugări era zadarnică și noroc atâta, că nici nu se găsiu cheile la dânșii. Și cine știe de altfel, la ce mijloace ar mai fi alergat sumeții tâlhari, dacă nu se auzia de odată de sus, de pe o coastă a muntelui Furcău, ce se înălța în fața mănăstirei, un sunet de bucium. Căci rău-făcătorii și-au luat sama și repede-și schimbară planul. I-au legat pe bieții călugări din bisericuța cot la cot, punându-li călușe în gură, au luat tot, ce era mai de preț prin bisericuța, împreună cu icoana din Bizanț, și au rúpt-o la fugă, în codrii dinspre isvoarele apei Suceviței.

Mare a fost larma și supărarea la mănăstire, când au sosit, pe rând, odată cu sara, starițul, cu nămestnecul și cu toți călugării și au dat de isprava hoților îndrăzneți. Cine buciumase la vreme din hățișurile Furcăului, scăpând mănăstirea de prădăciune desăvârșită și de foc, nu s-a putut afla. Pe diaconul Tarase, — un biet moșneag oficos, ce fusese între cei legați, — l-au găsit mort. Clăbușul tâlharilor îi tăiasc

răsuflarea și nenorocitul bătrân își dăduse obștescul sfârșit, cine știe, în ce chinuri. Ceata de hargăți mănăstirești, conduși de părintele Calistrat,—într-o vreme pașir domnesc, acum călugăr,—ce s-a luat după urma tâlharilor, s-a întors spre dimineață cu mâinile goale. Fusesse până dincolo, în valea Moldoviței, decât nu dăduse de nimeni. Hoții intrase ca în fundul pământului. Numai cât a doua zi, spre sară, s'a aflat de la un baci, din poiana Stegiului, că o ceată de oameni străini, ca ceea, despre care era vorba, trecuse pe poteca, ce duce de la Sucevița la mănăstirea Putnei, și a apucat-o apoi către apa Sucevei, în vale.

S'au trimis de sârg alți oameni cu chelarul Paise, pe fugari aprigi, la Straja, la căpitanul vadului peste apa Sucevei, care aflând vestea, a pornit pașirii săi pe râu în sus. Inșă toate de geaba. Că li prinse, ce-i drept, urma, dar prea târziu. Când au ajuns dincolo de străjile de la Sulița, — azi satul Moldova, — pe plaiurile dinspre Țibău, hoții trecuse chiar granița ungurească, unde n'avea ce să li mai facă.

III.

Pe vremea, când se petreceau în țara Moldovei lucrurile, cari vi le povestesc, nici nu se pomeniau drumuri, cum le vezi în Bucovina, mai cu samă astăzi, cu deosebi prin locurile muntoase, unde pe atunci poate nici picior de om încă nu apucase să calce. Așa, bunăoară, în zadar ai fi căutat drumul frumos și îndămânat, ce duce acum de la orașul Rădăuț spre valea Sucevei, și tot ținându-se de malurile acestei ape mândre, suie apoi în sus, dând dincolo, în valea Moldovei, apoi peste plaiurile Lucinei în cea a Bistriței și în urmă, după ce mai suie peste creste muntoase tot mai înalte, ajunge în valea Tisei, de străbate până la târgul unguresc vechiu al Sighetului. Și cu toate aceste prin locurile acestea era par'că pe vremea de atunci viață mai multă. Căci, deși despre drumuri bune prin acele sălbătăcii nici vorbă nu putea să fie, o potecă pentru cai povărăși, însă era, și vedeai,—mări Doamne,—la răstâmpuri, umblând nărod pe acolo, poate, cum nu se vede în zilele de astăzi anul întreg,

cu tot drumul cel frumos. Căci târgul Sighetului era, pe vremea aceea, cum am zice, loc de întâlnire între negustorimea de la răsărit și cea de la apus. Aici veniau, pe la sfârșitul verii, oamenii noștri, după ce sosiau și chervanurile cu negustori străini de la gurile Dunărei și porniau cu mărfurile lor de tot felul, însoțiți de Moldovenii de prin munte, în sus, pe poteca, care ducea de la Rădăuț pe valea Sucevei, tot înainte, prin munți, până la Sighet.

Erau, — ce-i drept — și alte drumuri, mai bune încă, pe cari puteai ajunge, cu carele chiar, în țara ungurească. Așa de pildă drumul pe la Tulgheș și Bistrița în sus, sau altul, pe la târgul Cernăuțului, apoi prin Poțuția și prin țara leșească. Pe acolo însă trebuia oamenii să treacă prin vămile mari, cari oblojea marfa și povara, încât nu se mai alegea negustorul cu nimica, numai vorba aceea, că până ajungeai la Dumnezeu, te mânca sfinții, dar până străbăteai la Sighet, te lua și dracii. Așa însă făceau tovărășie cu muntenii noștrii, se chinuiau și unii și alții, mai mergând pe jos, mai suind călare, dar scăpau de vămi grele.

Părțile muntoase cu obcinele și plaiurile, ce țineau de monastirile Sucevița, Moldovița, Humor și Putna, se învecinau spre hotarul unguresc cu moșiile câtorva boieri mari moldoveni, cum era de pildă în acel timp bătrânul Bobeica și câțiva alții. Poienile întinse ale Lucinei și culmile Carpaților dinspre Ungurime erau ale lui. Și avea ginere pe un boieraș harnic și de treabă, pe cuconul Iordache Mihăilescu. Acesta se folosia mult de chervanurile negustorilor, ce veniau pe la sfârșitul verei din țara de jos. Căci aduna și el multe din roadele moșiilor sale și deopotrivă cu mănăstirile bogate, trimetea, ce putea, la târgul depărtat al Sighetului. De acolo știa, că îi vin cel puțin plăieșii cu caii încărcăți înapoi și logofeții săi cu pungile pline. De câte ori îi mânase însă, de voie de nevoie, în țara leșească, pe la Strii și la Liov, nu li mai găsia nici urma. Ba acum se prinsese a duce de cu primăvară tot felul de lucruri iernate, peste Prislop, în vale, la apa Tisei, unde pregătia peste vară plute mari, de se lăsau apoi, la vreme potrivită, cu chervanuri, cu cai, cu oameni, cu tot, pe apă în jos, scurându-și astfel drumul până la vestitul târg.

In ziua de Sântămaria Mare, tocmai când se întâmplase jaful de la mănăstirea Suceviței, boierul Iordache Mihăilescul, cu logofății, plăieșii și hargății săi, se întorceau de la târgul Sighetului și, precum nu mai erau departe de culmile munților, cari încunjură obârșia Tisei, hotărîseră să facă mare popas, pentru odihna oamenilor și a cailor, încărcăți de astă dată cu multe lucruri cumpărate pentru casă. Negustorimea, ce-l întovărășia pe boierul Mihăilescu și cei câțiva călugări mănăstirești, cu oamenii lor, își întinsese corturile lor, la marginea unei dumbrăvi de arini, pecând ceilalți călători s'au așezat, ca o tabără de răsboiu, dealungul potecei, ce da spre poala munților din față. Erau oameni de tot soiul și neamul, ce căutau acuma într'un gând, să-și găsiască loc îndemânatec pe lângă foc, având grija mâncării și culcatului. Cei mai veseli păreau a fi niște aurari din valea Bistriței, cari anul acesta, pentru întâiași dată, se dusesese și ei cu chervanul Moldovenilor la târg și veniau încărcăți cu tot felul de mărunțișuri aduse de acolo pe catârașii lor becisnici.

Și iată că în mijlocul acestor pregătiri de popas, se coboară din întunerecul molidi-

șului, prin care urca poteca spre trecătoarea cea mare a Carpaților, o ceată de oameni pe jos și, dând de tabăra întinsă, par-că păreau că stau la îndoială, să se apropie, sau nu. Veselia țiganilor aurari, îi indemna, nu știu cum, să-și lepede sfiala și într'adevăr că s-au și strecurat, unul câte unul, spre focurile de la margine.

Erau unsprezece bărbați de toate vrâstele, cam rău îmbrăcați, unii înarmați cu săbii și hangere, ceilalți numai cu ciomege, purtând desage și borfărie pe umeri. După vorba unuia dintrâșii, care venise să ceară de la cămărașul boirului voie de a nopta lângă tabără, acești străini păreau a fi niște pribegi leși și după cât spuneau, se întorceau de departe, tocmai din Tarigrad. Li s-a încuviințat popasul și în curând sosirea acestor străini era să fie uitată, dacă nu se petrecea un lucru. Leșii văzând pe găzduitorii lor, că ospătează în toată voia și cu belșug și, cum ei singuri duceau lipsă de merinde, au început să colinde cu ochii, cam unde ar putea să-și facă rost de ceva mâncare. Unul din ei, pe semne pus la cale de tovarăși, s'a dat deci pe lângă aurarii mai cheflii și începând să intre în vorbă cu dâșii,

a scos dintr'un sac câteva bucăți de argintărie veche, — o cădelniță cu lanț, — chip să le vândă sau schimbe pe mâncare. Cum țigani nu se prea bizuiau să facă târg, așa în mijlocul drumului, iată că s-a apropiat și unul din călugări, cari se găseau în tabără, ca să vadă și el, ce se mai face pe la tovarășii de călătorie.

Leahul zărind omul cu reasa, vârase cădelnița, pe care o ținea în mână, iute sub sac. Capacul cădelniței totuși s'a rostogolit pe iarbă, încât l-a oblicit și călugărul. Dar nu numai atât, ci se pare că l-a și cunoscut. Că era lucru ciudat acest capac, adică lunguiet ca o pară și în vârf avea o cruciuliță suflată cu aur, ce sclipia la lumina focului de alături. S'a stăpânit însă monahul și făcând, ca și cum n'a văzut nimica, s'a depărtat, precum venise. Numai atât, că s-a dus fără zăbavă la cortul cuconului Iordache și i-a spus prin logăfăt că străinii sosiți au la dânșii lucruri sfinte furate de la mănăstire.

Boierul a sărit ca fript de sub cortul său și ispitind mai de aproape pe călugăr, a chemat pe vătaful plăieșilor săi și i-a dat îndata mare poruncă, să pună în toată taina mâna pe Leși.

Și nici n'a trecut mult, că iată fură și aduși toți unsprezece, legați binișor, cot la cot, înaintea cortului.

În fața furăturilor din sacii goliți, între cari era și icoana din Bizanț cu celelalte lucruri luate, răufăcătorii n'au avut cum să mai tăgăduiască adevărul și au mărturisit încet totul. Vorba era acuma, că ce să facă cu acești unsprezece hoțomani. Să-i ducă la judecătorul crăiesc din Sighet, nu făcea. Să-i întoarcă în Moldova și să-i osândiască după pravila veche, ca jefuitori de lucruri sfinte, la chinurile focului, iar era greu, căci trebuia să treci cu dânșii hotarul și se isca bucluc pe pământ străin. Astfel dar boierul lordache a poruncit plăieșilor, să-i bată zdravăn, pe rând, cu nuiete, și legându-i a doua zi de dimineață cu curmeie de teiu de câte un copac, a pus de a scris toată isprava pe o coajă curată și tîntuind'o la loc potrivit, au plecat cu toții în drumul lor.

Mare a fost bucuria celor de la mănăstire, când s'au văzut iar stăpâni, mai ales pe odorul pierdut, acea icoană scumpă de Bizanț, cu chipul Precistei. Căci s'a slujit în sobor liturghie mare, cu rugăciune de mulțămire

cătră cel de sus. Boierul Iordache Mihailescu însă, înainte de a da icoana starițului, a cerut să-i se sape cu vârful de cuțit numele și anul întâmplării, sus, pe muchia chenarului de argint, precum s'a și făcut. Iar vlădica de la Rădăuț, aflând despre redobândirea icoanei, pentru pierderea căreia se mâhnise cumplit, a găsit chip, să-i mulțumească vrednicului boier pentru izbăvirea darului său din mănăstire, așa, precum acesta nici nu se aștepta.

Era, încă de pe vremea tatălui boierului Mihăilescu, o ceartă mare între oamenii săi și între mănăstirea Moldoviței, pentru o parte din moșia Răciuleni. Ajunsese treaba în câteva rânduri până la divanul din Iași și chiar înaintea sfatului domnesc. Dar lucrurile nu s'au putut descurca și nici împăca. Acum însă vroind episcopul ca această ceartă să se stingă, a făcut, ce a făcut, și în înțelegere cu mitropolitul de pe atunci, Teofan, și cu marele logofăt Stroici, au pus la cale împăcarea, încât au ieșit mulțamiți și cu hrizoave la mână, atât boierul Iordache Mihăilescu, cât și mănăstirea Moldoviței. Așa ne spun cronicile mănăstirilor.

IV.

Năzdrăvăniile craiului Suediei, Carol XII. care apucase să turbure pe la începutul veacului al optsprezecelea Europa întreagă, s'au restrânt o clipială bună și asupra țării Moldovei. După bătălia de la Pultava nefericitul craiu, bătut și urmărit de Muscali, a ajuns, însoțit de vr'o sută de credincioși, la malul Nistrului, unde începeau pe, vremea aceea (1709) hotarele împărăției Turcilor. O tradiție din popor ne spune, că craiul fugar, sosind la apa umflată a Nistrului, a găsit aici o fată româncă, care l-a trecut cu caula, în care se afla, la malul cellalt, și chemând apoi Românii din satul de pescari, ce era pe acolo, a făcut de au trecut și tovarășii craiului cu caii lor, scăpându-i astfel de gonacii muscălești, cari urmăriau pe Suezi.

Carol cu ai săi a cutreierat apoi câtă-va vreme, gonit deopotrivă de Ruși și de Turci, Muntenia și Moldova, lăsând după el amintiri și urme, rămase până în zilele noastre. N'au trecut decât puțini ani, de când s'a dărâmat la București vestitul turn al Colței,

clădit, precum ne spune istoria, de oamenii lui Carol. În Moldova însă, precum și în Bucovina, pe la Cernăuț, Rădăuț, Cupca, amintirile despre acest craiu viețuiesc încă în gura poporului. La Cernăuț, unde se adunase, doi ani în urmă (1711), tot felul de oștine, chemată de Carol tocmai din țara sa depărtată, o samă iarăși din țara leșească și din cea căzăcească, se arată și azi locul, — sub cetatea din dealul Cecinei, — unde au fost înfrânți bejenarii strâmtorați, ce împilau cu mai marele lor, căpitanul Gillen-Krok, norodul de la țară, cum nu se poate mai cumplit. Vodă Mihaiu Racovița, trimițând pe pristavul de lefegii, Constantin Turcul, în protiva pângăriturilor, acesta, cu Cernăuțenii, i-a bătut acolo pe sumeții Suezi. Intre protivnicii craiului fugar era și graful-polon Iosif Potocki, care, năvălind cu alți oșteni pe la țara unghurească, în Bucovina, și-a fost ales ca loc de ședere mănăstirea Suceviței, sub cuvânt, că ctitorii acestui sfânt lăcaș, Movileștii, ar fi fost de același neam cu dânsul.

Călugării mănăstirei îl găzduiră pe graful, — de voie, de nevoie, — cât se poate de bine, după cinul și cinstea ce credeau că-i se cuvinia.

Fără numai că pe urma acestei găzduiri li s'a tras mare nemulțămire și incurcă. Luminăția sa, graful, huzurind în chiliile igumenești, ca la dânsul a casă, a pus să-i se deschiască odaea mare, — unde petrecea de obicei, — cu ce era mai scump și mai frumos în manastire, iar în iatacul de culcare, a aninat la capul patului său, — deși era papistaș după lege, — icoana ferecată în argint cu chipul Maicei Domnului, făcută la Bizanț. Și iată că într'o noapte, când graful era tocmai dus cu ai săi la Sniatin, spre a se întâlni acolo cu căpitanii cneazului leșesc, Stanislas Lescinschi, au venit niște tâlhari îndrăzneți, de au călcat mănastirea, încercând să o prade. Cum nu putură însă pătrunde în biserică, fiindcă era apărată de călugării ascunși întrânsa, s'au mulțămit a fura tot, ce au găsit prin chilio și prin odăile igumeniei, luând cu ei hainele, lucrurile și toate odoarele grafului Potocki și împreună cu aceste și icoana din Bizanț.

Nu s'a putut da nicidecum de urma hoților, măcar că însuși Vodă Mavorcordat, domnul Moldovei, poruncise a se face cercetări și urmăriri. Ba încă s'a făcut din această pricină plângere până la sultanul, la Ța-

rigrad, cerând păgubașul, ca să-i se plătiască pentru sculele furate 15 pungi de aur. Și a și venit un aga turcesc cu firman împărătesc, pornind împreună cu mitropolitul Ghideon la fața locului o cercetare strașnică.

Episcop al Rădăuțului era pe vremea aceea Calistru, bărbat de mare vază și care se simția greu atins de bănuielile urâte, ce căzuse asupra eparhiei sale pe urma nelegiuirei făptuite de jătuitorii mănăstirei, mai ales, că se ivise oarecare prepusul, că cei vinovați erau niște mazili din ținutul Sucevei,— deci pământeni, nu oameni străini. Venind timpul ca Leșii să părăsiască țara, lucru, celor Moldovenii din tot sufletul, ne mai putând răbda împilările și jafurile oștenilor desfrânați, și cum graful păgubit nu slăbia cu pârile la vizirul turcesc, i s'a dat, prin înțelegerea Vlădichei cu Vodă și cu Vizirul, cinci pungi de aur. Mănăstirea Suceviței a rămas însă din nou despoiată de icoana sfântă a patriarhului de la Antiohia.

Abia târziu de tot și sub niște împrejurări ciudate s'a dat de urma icoanei furate și încă n'a putut fi adusă îndată la loc, precum vom vedea din cele ce urmează. Trecuseră

adică 15 ani de la această întâmplare și a fost ajuns lucrul așa de uitat, încât la mănăstirea Suceviței nimene nici nu se mai gândia la icoana din Bizanț. Doară din monahii cei bătrâni dacă știa vr'unul despre acest odor mănăstiresc înstrăinat.

Vlădica Calistru, sătul de atâta arhierie, mai ales că se vedea prea încurcat prin feluritele danii făcute iubitei sale mănăstiri Putna, unde fusese tuns în vremea sa ca monah, a dat la anul 1729 baterița sa de episcop în mâinile domnitorului și desfăcându-se cu cinste de cinul arhi-păstoresc, a depus, după obiceiul vechiu, omoforul pe altarul sfânt al bisericii sale. Atunci și-a adus aminte și de icoana de la Sucevița, perdută în timpul arhieriei sale, și s'a legat cu cuvânt dat sie însuși, să descopere urma acestui odor scump.

După ce s'a retras în liniștea monahală a Putnei, fostul vlădică, ajutat de legăturile sale întinse cu toți igumenii mănăstirilor, câte îi erau cunoscute, a început să cerceteze, umblând el singur din chinovie în chinovie, de la un schit la altul, întrebând și căutând. Intr-o zi, cum se abătuse pe la un vechiu cunoscut al său, Vasile Ropceanu, pe care

l-a fost ajutat la nevoie grea cu bani, de l-a rescumpărat din robie, i-a spus acesta, că în vremea, când stătuse prins la Cazaci, dincolo de Nistru, ar fi văzut icoana la un monah bătrân din Schitul Mare, în Pocuția. Și așa era în adevăr. Căci mergând Calistru în urmă la mănăstirea Brădicești și dând acolo de un diacon, ce era de loc din schitul pomenit, i s'a întărit același lucru.

Zădarnică i-a fost însă strădania cuviosului părinte de a aduce icoana la locul, unde se cuvinia să fie, căci a căzut bolnav și scurtă vreme după asta a și reposat. La Sucevița se știa însă acum de către toți, că icoana de Bizanț se află la Schitul Mare, în Pocuția, și acest lucru însemna mult, devremece mănăstirea Suceviței era închinată printr-un hrizoval domnului Moldovei, Vasile Lupu, din 31 Martie 1648, tocmai acelui schit de samă și lucrul venia acum, ca și cum icoana n'ar mai fi tocmai înstrăinată de tot. Rămânea numai cât, să se găsiască prilej, a o aduce din fundul Pocuției, la Sucevița înapoi. Până să se împliniască însă acest lucru, a trecut încă o jumătate de veac.

V.

În vechea Pocuție, ținutul galițian de azi, Bohorodiciani, nu departe de hotarul Rusiei, se văd acum încă ruinele unei mănăstiri, vechi, cu chip de cetate, cu turnuri și întărituri dărâmate și lăsate în părăsire. Astea sunt rămășițele foastei mănăstiri Schitul Mare, singura chinovie de călugări ortodocși pe pământ leșesc. Intemeiat pe la 1612 de un pustnic vestit, la ale cărui moaște veniau credincioșii tocmai din fundul țării muscălești, ccest sfânt lăcaș a fost multă vreme loc căutat de Moldoveni, precum ne dovedesc daniile făcute Schitului Mare de către domni și boieri de ai noștri.

Pe lângă dania mai sus pomenită a lui Vasile Vodă, îi dăduse de pildă Vodă Dabija acestui schit satul bucovinean Mamaiești, iar marele logofăt Bărlădeanu i-a dăruit pe la 1648 satul prea frumos Revna, de lângă Prut. Dijma târgului Cernăuțului, precum și venitul vămilor moldovenești dinspre țara leșească, erau deasemenea multă vreme în mâinile Schitului Mare, și multe alte danii erau trecute în sama călugărilor pocuțiani.

Mănăstirea aceasta număra într'o vreme aproape 300 de călugări, avea legături cu toate țările ortodoxe, primia afară de daniile moldovenești, tot felul de ajutoare în bani, de la Ruși și Greci, și era supusă de-a dreptul patriarhului din Constantinopole. Când a fost luată însă Bucovina de către Austria, împăratul Iosif al doilea, nevrând să aibă daraveri cu patriarhia, a pus Schitul Mare sub paza episcopiei din Rădăuți. Desființându-se în urmă cea mai mare parte din mănăstirile Bucovinei, a fost închis și Schitul Mare și toate averile sale au trecut la fondul bisericesc bucovinean.

În vremea, când era Schitul Mare în floarea și mândria sa, clocotiau luptele cele mai crâncene la hotarele Moldovei, Poloniei și ale Țării Cazacilor. Nu putea dar să prindă pe nimene mirarea, dacă vedea prilejindu-se prin zidurile mănăstirii oameni pripășiți din toate colțurile lumii. Cât despre păcatele celor dorți de locuri retrase pentru pocăință, ele își aveau izvor nesecat în fărădelegile și strășniciiile războaielor, cari împingeau ades pe oamenii cei mai blânzi la fire a se preface în fiare turbate.

Cine era dar să-i numere sau să-i întrebe pe cei sârmani sihaştri împrăştiaţi în jurul schitului, pentru ce anume faptă şi pricină au părăsit lumea şi au îmbrăcat reasa cu potcapiul călugăresc. Era destul să ducă o viaţă cuvioasă şi scufundată în rugăciuni, ca trecutul să se uite şi nimene să nu mai deie de urma celui intrat la pocăinţă. Şi de aceştia erau mulţi în Schitul Mare.

Intre dealurile stâncoase ale împrejurimei Schitului, la un loc retras de tot, se ascundea căsuţa schimnicului Geronti. Un izvor de apă răcoroasă, deasupra cărui se ridica o cruce de piatră cioplită, arăta totuşi, că locul era cercetat şi de alţii. Căci veniau schimnicii megieşi încolo după apă, dar veniau şi credincioşii de la ţară, să se închine la icoana făcătoare de minuni, ce o avea bătrânul în chiliuţa sa. De unde şi cum a ajuns schimnicul Geronti la acest chip de Sfânta Fecioară cu darul minunilor, pe care-l păzia ca ochii din cap, nu ştia să spue nimene.

Posluşnicul moşneagului, fratele Vladimir, îngrijind de bătrâneţele părintelui Geronti, se mângâia în inima sa, că va rămânea odată moştenitorul chiliuţei şi a icoanei vestite, şi

așa s'a și întmâplat. Căci mulți ani pe urmă s'a bucurat monahul Vladimir, cel cu porecla românească de Mihălescu, de credința norodului în chipul sfânt al chiliei sale și trăia, putem zice, chiar cu venitul ce-i ieșea din evlavia oamenilor de la țară.

În luna lui Iulie a anului 1785, când a venit cumplita veste, că Schitul Mare este desființat și călugării vor trebui să se strămute pe la alte mănăstiri, toți sfinții părinți, câți se găseau în mănăstire, s'au pus pe îndârjală și n'au vrut nici să audă de porunca împărăției, de a părăsi Schitul Mare. Și s'au luptat sărmanii monahi cu încăpățânare și în rugăciuni de anatema cu oamenii deregătoriei din Liov, să fie lăsați în pace. Dar le-a fost degeaba toată împotivirea, căci au fost scoși în ziua de 27 Septemvrie a aceleiași an cu oaste din chiliile lor și au trebuit să părăsiască locul.

În șir lung, cu cruci și prapuri în frunte, cântând imnuri de laudă lui Dumnezeu și blăstemând pe izgonitori, au ieșit bieții monahi, cu puținul avut, ce li s'a lăsat, prin poarta mare a Schitului, și cu lacrimi amare pe fețele lor scârbite, s'au depărtat apoi, care în cotro.

Unii au luat drumul spre țara muscăliască, alții au plecat în Moldova. La locurile, ce li se pregătise prin mănăstirile Bucovinei, n'au vrut însă să meargă nici într'un chip. Numai un singur călugăr s'a învoit la treaba aceasta, cerând să fie dus în căruța la mănăstirea Suceviței, fiind bătrân și holnav. Era schimnicul Vladislav Mihăilescu.

Ajuns la Sucevița, beteagul monah s'a dus la igumenul mănăstirii și dându-i în primire icoana de la patriarhie, i-a mărturisit sub epatrahirul duhovnicesc ce știa despre înstrăinarea acestui lucru sfânt. După câte-va zile apoi a și murit. Pe ferecătura icoanei se vedea însă acum, la partea dreaptă a chenarului de argint, săpat cu ascuțișul cuțitului și cu litere latinești numele «*Wladislav Michaleskul*» și anul 1785.

V.

Și iar a trecut aproape un veac, de când intrase mănăstirea Suceviței în stăpânirea dreaptă a avutului său furat, când o nouă întâmplare, și mai ciudată, a îndepărtat aceeași icoană, pentru a treia oară, din altarul sfântului lăcaș.

Era în vara anului 1866, an nefericit și plin de amintiri dureroase pentru Bucovina. Eram pe atunci școlar începător la Cernăuț și 'mi aduc aminte, ca astăzi, cum îi încărca și ducea pe fiecare zi, cu cetele, pe feciorii noștri moldoveni la casapia din Boemia. Izbucnise războiul crunt între Austria și Prusia și plecau trupele din toate provinciile habsburgice, să scape fala împărătească. Veștile, cari sosiau însă în schimb de pe câmpul de războiu, erau din zi în zi tot mai urâte și cât-va timp în urmă, — prin vacanță, — ne uitam noi băieții cu ochii speriați la icoanele strașnice, ce se vindeau prin porțile hanurilor, înfățișând groaznica bătălie de la Sadova. Mai ales ne uitam cu fiori la una din icoane, pe care era zugrăvit un pod mare plin de oșteni de ale regimentului nostru 41, cel cu galben la gulere și mâneci. Și vedeai Prusienii, cum veniau în goană după ai noștri, podul se năruia sub mulțimea pedestrilor și călăreților, iar săracii românașii noștri săriau pe capete în râul adânc și sângerat al Elbei și se luptau cu moartea. Grămezile de răniți însă, ce sosiau în fiecare zi la Cernăuț, ne spuneau, cât de adevărate trebuia să fie

toate acele strășnicii, încât pe a casă nu se vorbia decât de bătălia aceasta.

Tocmai în zilele acele s'a întâmplat să moară în Cernăuț o cucoană bătrână, cunoscută de toți după nume și fiindcă era și de neam adevărat boieresc. Zăcuse însă mult până a închide ochii, și cum avea frate sau văr pe igumenul de la mănăstirea Suceviței, credincioasa boieriță l-a înduplecat, să-i trimeată la Cernăuț icoana Maicei Domnului de la patriarhie, doar să se însănătoșiască prin rugăciuni la chipul făcător de minuni. Văzuse această sfântă icoană în atâtea rânduri la igumenul și nădăjduia acum, ca orice om părăsit de puteri, în minunile credinței.

Nu știm, dacă greu sau ușor i-a fi venit cuviosului stariț, să-i facă pe plac bolnavei sale rude. Dar atât pot spune, că la priveghiurile reposatei, au putut vedea toți, câți venise s'o priviască pe moarta, că avea pe peptul ei, deasupra mânilor încrucișate, un chip de Sfântă Fecioară, cum nu se întâlnea decât la mănăstiri. Cel care își făcea mai mult de lucru pe lângă moarta, mai ales în cele două nopți de priveghiu, tămăind prin odăi și ștergând mucerile lumânărilor mari de pe lângă

masa, pe care sta întinsă boierița bătrână, era un fel de cleric, nici preot, nici călugăr, dar îmbrăcat în port de țârcovnic, cum se vedea încă până în anii trecuți la o samă de dascăli și paracliseri de tagma veche.

Lucrul venia și mai ciudat, că omul acesta nu era nici chemat, nici pus de nimene la treaba aceasta. Și totuși îngrijia de mort, ca și cum ar fi fost dintre cei din casă, ba citia une-ori și molitvele cuvenite și părea că se pricepe într'ale bisericeii destul de bine. Și îl și știau mulți pe acest cleric, — cum îi zicea lumea, — căci îl vedeau adeseori prin Cernăuț, puțini însă erau în stare să spună, cum îl chema, de unde era și ce rost avea omul acesta.

Când a sosit însfârșit ciasul înmormântărei și s-a împlut odăile de lume, ce venise să o însoțiască pe moarta la vecinica ei odihnă, oamenii din casă și-au pierdut cu totul capul. Au pornit cântările preoților, trupul repodatei a fost ridicat și pus în raclă, în plânsetele celor ce o jăleau, fie din inimă, fie numai ca să-și facă o datorie. Apoi boierița a fost scoasă afară, prohodită și dusă cu stări, cu cântăreți și cu toată rânduiala, la biserică, și în urmă

la țintirim. De icoana mănăstirei uitaseră toți, iar când au apucat a se întreba, că unde-i și ce s'a făcut, s'a văzut că dispăruse. Intreaga căutare a și rămas zadarnică, că nu știa suflet de om să-i deie de urmă și intrase par'că ca în pământ.

Cel mai turburat dintre toți, în urma acestui lucru, era, firește, ruda repositatei, igumenul. Totuși cercetări, așa cu siluita, adică prin polițaii magistratului, nu s-au făcut. Nici că era de mirare lucrul acesta, socotind ce vorbă și șfară în țară era să se facă, dacă se afla treaba de către lumea mare. Și s'a făcut tăcere, ca și cum nu se întâmplase nimic și icoana din Bizanț a rămas furată și perdută, pentru totdeauna.

Dar ce zic! Uitasem că v'am spus la început întâmplarea cu moș Danciul și ce-mi fusese dat, să văd în prăvălioara lui, cam zece ani mai târziu. Omul în haine de monah, în a cărui mâni văzurăm icoana mănăstirei, nu pusese de geaba să-i sape jos, la ferecătura de argint, numele *Serafim Mihăilescu* și nici nu erau în vânt zise vorbele sale de atunci. Căci s'a dus în adevăr la mănăstire, la Sucevița, și a petrecut acolo

101

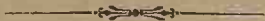
timp de câteva săptămâni. După plecarea sa însă s'a găsit într'o zi de Duminică, de către ieromonahul Dionisie, aninată pe perețele din altar, icoana de trei ori perdată, având pe chenare cele trei nume ciudate.

De ce a fost schimbată ferecătura de argint, sau, — să zic ca părintele Dionisie, — ce-i stricau igumenului de pe atunci, cei trei Mihăilești înscriși pe privazul icoanei,... n-am înțeles niciodată. Istoria icoanei însă v'am spus-o, cum am cules-o.

CUPRINSUL

Oirăh Gutman	5
Liliacul	65
Sânpetru la Cernăuț	81
Soarte	107
Capete de bou	135
Povestea unei icoane	165

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1927

